

सुंदरविलास.

— ❦ —

जगजीवन दलपतनं

गजनगरमें

मामाकी हवेलीमें युनाइटेड प्रि.

और जनरल एजन्सी कंपनी

“ लिमिटेड ” कें प्रेसमें

रणछोडलाल गंगारामनं

मुद्रानिकान करके

प्रसिद्ध कीये.

❦

शके १८०५.

संवत् १९३९.

१६५१

सुंदरविलास.

जगजीवन दलपतनें

राजनगरमें

मामाकी हवेलीमें युनाइटेड प्रि.

और जनरल एजन्सी कंपनी

“ लिमिटेड ” के प्रेसमें

रणछोडलाल गंगारामनें

मुद्रान्कित करके

प्रसिद्ध कीये.

शके १८०५.

संवत् १९३९.

ॐ श्रीपरमात्मने नमः

श्री सुंदरविलास प्रारंभ.

अथ श्री गुरुदेवको अंग. १

इंदव छंद.

मौज करि गुरदेव दया करो, शब्द सुनाय कछो हरि नेरो;
ज्यों रवि के प्रगटे निसि जलत सु, हरि कियो अम जान अंधेरो;
कायक वायक मानसहू करि, है गुरदेवहि वंदन मेरो;
सुंदरदास कहै करे गुरि के, दादु दयालको हुं नित येरो. १
पूरख अख विचार निरंतर, काम न क्रोध न लोभ न मोहै;
ओत तप्या रसना अरु प्राण सु, दैजि कछु कहु नैन न मोहै;
ज्ञान स्वरूप अनूप निरपन, जसु गिरा मुनि मोहन मोहै;
सुंदरदास कहै करे गुरि ज्यु, दादु दयालहि मोरे न मोहै. २
धीरजवंत अडिग जितेंद्रिय, निर्भल ज्ञान अखो द्रव आदु;
शील संतोष क्षमा जलके घट, लागी रह्यो स्व अनाहुद नादु;
जेज न पक्ष निरंतर लक्ष ज्यु, और कछु नहि वाद विवादु;
ये सख लखन हैं जिनभाहिं सु, सुंदरके डर हैं गुर दादु. ३
जो जलमें पहि जलत हुते जिन, काढ़ि लिया अपनो करि आदु;
और सेहल मिठाव दिये सख, काननि टेरे सुनायके नादु;
पूरन अख प्रकाश कीयो पुनि, छुट गयो सख वाद विवादु;
औसी कुपा ज्यु करी हम डपर, सुंदरके डर है गुर दादु. ४
कोउक गौरअहुं गुर यापत, कोउक दत्त दिगंबर आदु;
काउक कुंवर कोउक जयरथ, कोउ कपीरकी राखत नादु;
कोउ कहै हरदास हमारे ज्यु, पों करि हांनत वाद विवादु;
और तु संत सखे शिर डपर, सुंदरके डर रहैं गुर दादु. ५
कोउ विभूति जटा नूप धारिक, कहैं यह जेज हमारेहि आदु;
कोउक कान कुराय दिरे पुनि, कोउक सिंगी जलवत नादु;
कोउक केस लुआछ करै व्रत, कोउक जंगम के सिववादु;
हुं सख लुकी परे जलहि तित, सुंदरके डर रहै गुर दादु. ६

योगि कहै गुर जैन कहै गुर, मोक्ष कहै गुर जंगम मानै;
 भक्त कहै गुर न्यासी कहै वनवासी कहै गुर और अपमानै;
 शेष कहै गुर सुखि कहै गुर, या हीत सुंदर होत हिरानै;
 बाहु कहै गुर बाहु कहै गुर, हँ गुर सोई सभे लभ जानै. ७
 सो गुरदेव लिपै न छिपै कछु, सत्य रणे तम ताप निवारी;
 छंदिय देह भूषा करि जनत, सीतलता समता डर धारी;
 व्यापक अह-वियार अप्पंडित, द्वैत उपाधी सभे जिनै ठारी;
 शब्द सुनाय संदेह मिटावत, सुंदर वा गुरकी बलिहारी. ८
 पूरेन अह वताय दीया जिन, ओक अप्पंडित व्यापक सोरे;
 राग र द्वेष करै अप्य कौनसुं, जो अहि मूल वही सय्य डारे;
 संशय शोक भीत्यो मनको सय, तत्व-वियार कह्यो निरधारे;
 सुंदर सुख कीये मल घोषणु, है गुरको डर ध्यान हमारे. ९
 नयुं कपडा धरै गहि व्योतत, काष्ठहिंदुं अठध कसियानै;
 कुंयनहुं गुरु सोनार कसे पुनि, लोहको धाट लोहारहि जनै;
 पाहनहुं कसि खेत सिखावट, पात्र कुंभारेके हाथ निपानै;
 तेसहि शिष्य कसै गुरदेव गुरु, सुंदरदास तबै मन मानै. १०

मनहर छंद.

सत्रुह न मित्र कोऊ, लोके सय हँ समान,
 देहको भक्तव छांडि, आतमाही राम हैं;
 औरहु उपाधि लोके, कयहु न देखियत,
 सुखके समुद्रमें रहत आठो जल हैं;
 रिखि अरु सिखि लोके, हाथ जेरि आगे अरी,
 सुंदर कहत ताके, सयहि गुलाम हैं;
 अधिक प्रसंसा हम, कसै करि कहि सकै,
 ऐसे गुरदेवको हमारे गुरु प्रनाम हैं. ११
 जानको प्रकास लोके, अंधकार जपो नास,
 देह-अभिमान जून, तन्यो जनि छारधी;
 सोई सुख-सागर, उलगर वैराग्य गुरु,
 लोके जैन सुनत, बिलात हँ बिकारधी;
 अगम असाध आत, कोऊ नहि जनै गति,
 आतमाको अनुभव, अधिक अपारधी;
 ऐसे गुरदेव वंदनीक, तिरु लोकमाही,

- સુંદર મિરાજમાન, સોભત ઉદારધી. ૧૨
 કાહૂંસું ન રોષ તોષ, કાહૂંસું ન રાગ દોષ,
 કાહૂંસું ન વેરભાવ, કાહૂંસું ન ધાત હૈ;
 કાહૂંસું ન બકવાદ, કાહૂંસું નહિ વિખ્યાદ,
 કાહૂંસું ન સંગ ન તૌ, કાહૂં પક્ષપાત હૈ;
 કાહૂંસું ન કુષ્ટ બેન, કાહૂંસું ન લેન દેન,
 બ્રહ્મકો મિચાર કછ, ઓરે ન મુહાત હૈ;
 સુંદર કહત સોઈ, ઈસનિકો મહાઈસ,
 સોઈ ગુરદેવ જાકે, દૂસરી ન ખાત હૈ, ૧૩
 લોહકું જ્યું પારસ પખાનહું પજટ લેત,
 કંચન છૂવત હોત, જગમે પ્રમાનીયે;
 દુમકું જ્યું ચંદન પલટકે લગાય ખાસ,
 આપકે સમાન તાકો, સીતલતા આનીયે;
 કીટકું જ્યું ભંગલુ પલટકે કરેત ભંગિ,
 સોઉ ઉડિ જાય તાકો, અચરજ માનીયે;
 સુંદર કહત યહ, સગરે પ્રસિધ વાત,
 સદ સિધ પલટૈં સો, સદગુર જાનિયે. ૧૪
 ગુર જિન સાંન નહીં, ગુર જિન ધ્યાન નહીં,
 ગુર જિન આતમ-વિચાર ન લહતુ હૈ;
 ગુર જિન પ્રેમ નહીં, ગુર જિન નૈમ નહીં,
 ગુર જિન સોલહૂ સંતોષ ન ગહતુ હૈ;
 ગુર જિન ખાસ નહીં, બુધીકો પ્રકાસ નહીં,
 બ્રમહુકો નાંસ નહીં, સંશય રહતુ હૈ;
 ગુર જિન વાટ નહીં, કોડી વિન હાટ નહીં,
 સુંદર પ્રગટ લોક, વેદ યું કહતુ હૈ. ૧૫
 પંદકે ન બેઠો પાસ, અક્ષર ન ખાંચી સકે,
 મિનહી પંદતૈં કેસે. આવત હૈ કારસી;
 જળદરિકે મિલે જિન, પરજિ ન જાને કોઈ,
 હાથ નગ લીધે રહે, સંસય ન ઠારસી;
 બેદહુ ન મિલ્યો કોઉ, બ્રટિકું ખતાય દેત,
 બેદ જિનુ પાયે વાકે, ઔપદ હે છારસી;
 સુંદર કહત મૂખ, રંચહ ન દેખ્યો જાઈ,
 ગુર જિન સાંન જોસે, અંધરમે આરસી. ૧૬

ગુરૂકે પ્રસાદ બુદ્ધિ, ઉત્તમ દિસાકું ગહે,
 ગુરૂકે પ્રસાદ બવ-ફુઃખ વિસરાધયે;
 ગુરૂકે પ્રસાદ પ્રેમ, પ્રીતિહુ અધિક બાહે,
 ગુરૂકે પ્રસાદ રામ, નામ ગુન ગાધયે;
 ગુરૂકે પ્રસાદ સખ, જોગકી જીગતિ જાનૈ,
 ગુરૂકે પ્રસાદ સુંવ્યમે, સમાધિ લાધયે;
 સુંદર કહત ગુરૂદેવ જો કપાલ હોઈ,
 તિનકે પ્રસાદ તત્વ-સાંન પુન પાધયે.

૧૭

ડૂબત બૌસાગરમે, આયકે બંધાયે ધીર,
 પારહુ લંગાય દેત, નાવકો જ્યૌ પેવ સો;
 પરહુપગારી સખ, જીવનકે સારે જાજ,
 કબહુ ન આપે જાકે, ગુનનિકો છેવ સો;
 બચન સુનાય બચ, ભ્રમ સખ દૂર કરે,
 સુંદર દિખાઈ દેત, અલખ અભેવ સો,
 ઓરહુ સનેહિ હમ, નાકે કરિ સોધી દેખે,
 જગમે ન કોહિ હિતકારી ગુરૂ દેવ સો.

૧૮

ગુરૂ માત ગુરૂ તાત, ગુરૂ બંધુ નિજ ગાન,
 ગુરૂદેવ નખ શિખ, સકલ સંપાદો હે;
 ગુરૂ દિષે દિબ્ય નૈન, ગુરૂ દિષે મુખ્ય બૈન,
 ગુરૂદેવ અવન દે, સમદ ઉચાર્યો હે; ૧
 ગુરૂ દિષે હાથ પાંચ, ગુરૂ દિષે શીથ-બાવ,
 ગુરૂદેવ પિંડ માંહી, પ્રાન આપ ડાર્યો હે;
 સુંદર કહત ગુરૂ,—દેવ જી કપાલ હોઈ,
 ફિર ધાટ ધડિ કરિ, મોહિ નિસતાર્યો હે.

૧૯

કોહિ દેત પુત્ર ધન, કોહિ દેત બલ ધન,
 કોહિ દેત રાજ સાજ, દેવ રિધિ મુખ્યો હે;
 કોહિ દેત જસ માન, કોહિ દેત રસ આન,
 કોહિ દેત વિદ્યા જ્ઞાન—જગતમે ગુન્યો હે;
 કોહિ દેત રિક્ષિ સિક્ષિ, કોહિ દેત નવ નિધિ,
 કોહિ દેત ઓર કછૂ, તાતે સૌસ જ્યૌ હે;
 સુંદર કહત એક, દીપો જીન રામ નામ,
 ગુરૂસો ઉદાર કોહિ, દેખ્યો હે ન મુખ્યો હે.

૨૦

બામીહૂકી રેનુકા તૌ, સંખ્યા કોહિ કહત હે,

भारहु अहार दुम, तिनके नो पात है;
 मधनिकी संप्या सोढ, इधने कहि बियारि,
 बूदनिकी संप्या तेढ, आयकेबिधात है;
 तारनकी संप्या सोढ, कही हें पुरानभांही,
 रौमनिकी संप्या पुनि, कीतनैक गात है;
 सुंदर नहांलिं नंत, तिनहीको आवे अंत,
 गुरके अनंत गुन, कपै कहे जात है ! २१
 गोविंदके किये जव, जात है रसातलको,
 गुर उपदेसे सो तो, छूटे नम ईंदते;
 गोविंदके किये जव, अस परे कर्मनके,
 गुरके निवारे सु किरत हें स्वछंदते;
 गोविंदके किये जव जूत लौ-सागरमें,

सुंदर कहत गुर कोटु दुःख—दुंदते;
 भारहु कहसिं कछु मुअते कहे अनाय,
 गुर की तो महीमा अधीक हें गोविंदते. २२
 अंतिमलि पारस कलप-तरु काम धेनु,
 भारहु अनेक निधि, वारि वारि नाअिये;
 गेध कछू देअिये सो, सकल विनाशवंत,
 अधिमैं विचार करि, जहु अभिलाअिये;
 ताते मन वचन करम करि कर गिरी,
 सुंदर अरन सीस जलि हीन बाअिये;
 जहुत प्रकार तीनोलोक सज्य सोधि हम,
 ऐसी कोन भेट गुरदेव आगे राअिये. २३
 महादेव नामदेव, इषम कपिलदेव,
 आस सुकदेव नवदेव नामदेव गुरु;
 रामानंद सुआनंद, कहिये अनंतानंद,
 सुरसुरानंदहके, आनंद अछेव गुरु;
 रैदास कबीरदास, सोआदास पीपादास,
 दासहके दासबाय. भावलुकी देव गुरु;
 सुंदर सकल संत, प्रगट नगत भांही,
 तैसे गुर दादुदास, बागै हरि-सेव गुरु. २४
 गुरदेव सर्वोपरि, अधिक विराजमान,
 गुरदेव सजहीते, अधिक गरिष्ट हें;

ગુરુદેવ દત્તાત્રય, નારદ મુકાદિ મુનિ,
 ગુરુદેવ સ્નાનધન, પ્રગટ વસિષ્ઠ હે;
 ગુરુદેવ પરમ આનંદમય દેખીયત,
 ગરુદેવ વર વરિયાનહુ વરિષ્ઠ હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહિ ન જાય,
 એસે ગુરુદેવ દાદુ, મેરે શિરે ધૃષ્ટ હે. ૨૫
 જોગી જૈન જંગમ સંન્યાસી વનવાસી જૌધ,
 આર કોઉ ભિખ પક્ષ, સખ ભમ માન્યો હે;
 તાપસ રૂ રૂપીસ્વર, મુનીશ્વર કવિધર,
 સત્તનિકો મત દેખી, તત્ત પહિઆન્યો હે;
 વેદસારે તત્તસાર, સમૃતિ પુરાન સાર,
 ગ્રંથનિકો સાર સોઈ, હૈદૈ માંહિ આન્યો હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહિ ન જાય,
 એસો ગુરુદેવ દાદુ, મેરે મન માન્યો હે. ૨૬
 જીતે હે જી કામ ક્રોધ, લોભ મોહ દૂર કીયે,
 આર સખ ગુનનિકો, મદ જિન બાન્યો હે;
 ઉપજે ન તાપ કોઈ, સીતલ સ્વભાવ જોકો,
 સખહીમે સમતા સંતોષ હરે આન્યો હે;
 કાહસોં ન રાગ દોષ, દેત સખહીકો તોષ,
 જીવંતહી પાપો મોક્ષ. એક બ્રહ્મ જાન્યો હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહી ન જાય,
 એસો ગુરુદેવ દાદુ, મેરે મન માન્યો હે. ૨૭
 ઇતિ શ્રીગુરુદેવકો અંગ સંપૂર્ણ. ૧

અથ ઉપદેશચિંતામણીકો અંગ ૨,

હંસાલ છંદ.

થો સહી ચતુર મુખન પરવીન આતિ, પેરે જનિ પિજરે મોહ-કૂવા;
 પાપ ઉતમ જનમ લાય લે ચપલ મન, ગાય ગોવિન્દ-ગુન જીત જૂવા;
 આપહિ આપ અસ્તાન નલિની બંધ્યો, મિના પ્રભુ-વિમુખ કે મેરે મુવા;
 દાસ સુંદર કહે પર્મપદ તો લહે, રામ હરિ રામ હરિ જોલ મૂવા. ૧
 નહસ સોતાનકોં કેદ કર આપને, આ ફુનિમે ફિરે આપ ગોતા;

હે ગુનેગાર બી ગુનાહી કરત હે, ખાયગા માર તખ ફિરે રોતા;
 જીન પુજે આકસે અજબ પેદા કીયા, તું ઉસે ક્યોં ફરામોસ હોતા;
 દાસ સુંદર કહે સરમ તખ્તિ રહે, હકક તું હકક તું બોલ તોતા. ૨
 આખકી બુંદહિ વજૂદ પેદા કીયા, નૈન મુખ નાસિકા કર સંજૂતી;
 બેલ એસો કરે એહી લાયે ફિરે, જગકે દેખ ક્યા કરે સૂતી;
 બૂલિ ઉસ ખસમકોં કામતૈ ક્યા કીયા, બેગહિયાદ કર મેરે નિપૂતી;
 દાસ સુંદર કહે સરખ મુખ તો લહે, બી વુહી બી વુહી બોલ વુતી. ૩
 અવલ ઉસ્તાદકે કદમકી આક હો, હિરસ ખગુનર સખ છોડ ફૈના;
 યાર દિલદાર દિલમાંહી તું યાદ કર, હૈ વુઝે પાસ તું દેખ નૈના;
 જાનકા જાન હૈ જિંદકા જિંદ હૈ, મુખનિકા શુખન કછ સમજ સૈના;
 દાસ સુંદર કહે સકલ ઘટમે રહે, એક તું એક તું બોલે મૈના. ૪

મનહર છંદ.

કાનકે ગયેતે કહા કાન એસે હોત મૂઠ!
 નૈનકે ગયેતે કહા નૈન એસે પાછયે!
 નાસિકા ગયેતે કહા નાસિકા મુગંધ ભત!
 મુખકે ગયેતે કહાં મુખ એસે ગાછયે!
 હાથકે ગયેતે કહા હાથ એસે કામ હોત!
 પાવકે ગયેતે એસે પાવ કિત પાછયે!
 યાહિતેં બિઆરિ દેખ સુંદર કહત તોહિ,
 દેહકે ગયેતે એસી દેહ કિત પાછયે! ૫
 ખેર ખેર કલ્હો તોહી, સાવધાન ક્યોં ન હોધ?
 મમતાકી ગોટ શીર, કાહેકોં ધરતુ હૈ?
 મેરો ધન મેરો ધામ, મેરે સુત મેરી વામ,
 મેરે પસુ મેરે ગામ, બુધ્યોહિ ફિરતુ હૈ;
 તું તૌ બયો ખાવરો, બિકાઈ ગમ બુદ્ધિ તેરી;
 એસો અંધ-કપ ગેહ, તામે તું પરતુ હૈ;
 સુંદર કહત તોહી, નેકહુ ન આવે લાજ,
 કાજકોં બિગારકે અકાજ ક્યોં કરતુ હૈ? ૬
 તેરે તોકો પેચ પરચો, ગાંઠિ અતિ ધુરિ ગઈ,
 બ્રહ્મા આમ છોરે ક્યોંહી, છુટત ન જાયહુ;
 તેલમું બિગ્ગિધ કરી, આપરા લપેટિ રાખે,
 કૂકરકો પુંછ સુધા હોત નાહી તખહુ;

સાસુ દેત સીખ વહુ કીરીકું ગિનત જાઈ,
 કહત કહત દિન ખીત ગયો સખહુ;
 સુંદર અસાની એસે, છોડે નાંહી અભિમાન,
 નિકસત પ્રાન લગ, એતે નાંહી કપહુ. ૭
 વાલુમાંહી તેલ નહી નિકસત કાહુ ખીધ,
 પથર ન બિજા બહુ વરથત ધન હૈ;
 પાનાકે મથેતે કહું ધીઉ નહી પાઠયત,
 કુકસકે કૂટે કહું નિકસત કન હૈ!
 સુખહીકી મૂઠી ભરી, હાથ ન પરત કછુ,
 ઉસરમે વોહે કહા નિપજત અનહૈ,
 ઉપદેશ આપદ સો કોન ત્રિધિ લાગૈ તાહી;
 સુંદર અસાધ રોગ ભયો જાકે મન હૈ. ૮
 ઘેરી ઘરમાંહી તેરે જાનત સનેહી ઝેરે,
 દારા સુત વિત તેરે ષોસિ ષોસિ ખાયગે;
 ઔરહુ કુટંબ લોગ લુટે ચહુ આરહીતે,
 મીઠી મીઠી ખાત કહી તોસોં લપટાંઓંગે;
 સંકટ પરગો જબ કોઈ નહી તેરોતખ,
 અંતહી કઠન ખાંકીએર ઉઠિ જાઓંગે;
 સુંદર કહત તાતે જ્યોઠોહિ પ્રપંચ સખ,
 સ્વપનકી ત્યાઈ સખ દેખત વિલાઓંગે ૯
 વાઝકે મંદિરમાંહી બેઠી રહ્યો સ્થિર હોઈ,
 રાખત હૈ જીવનકી આસ કેઉ દીનકી;
 પલ પલ છીજત ઘટત જત ઘરી ઘરા;
 ખિન સતખારે કહા ખખર ન છીનકી,
 કરત ઉપાય જ્યોઠે લેનદેન ખાનપાન;
 મુસાઈત ઉતરિરે તાકી રહી મિનકી;
 સુંદર કહત ઝેરી ઝેરી કરી બુલો સઠ,
 ચંચલ ચપલ માયા ભઈ કિંત કિંતકી. ૧૦
 અવન લે જાઈ કરિ નાદ કાલે ડારે ફાંસી,
 નૈન હુલે જાઈ કરિ રૂપ વસ કર્યો હૈ;
 નાસીકા લે જાઈ કરિ ખહુત મુંઝાવૈગંધ;
 રસના લે જાઈ કરી સ્વાદ મન હરચોહૈ,
 ત્વચાહુ લે જાઈ કરી નારી સો પરસ કરૈ;

सुंदर कोष्ठी साधु, ढगनितें उरचो है,
 काम ढग कोध ढग, लोभ ढग मोह ढग,
 ढगनिकी नगरमें, जव आछ परचों है ११
 पायो है मनुष्य देह, औसर जन्मो है अह,
 असो देह भेर भेर, कहो कहां पाधयें?
 लुलत है पावरे तुं, अजके सियानो होछ,
 रतन अभुल सो तौ, कहिहुं ढगाधयें,
 समुझि जियारे करि, ढगनिको संग त्यागी,
 ढगआज देप्पी कहुं मन न डुलाधयें;
 सुंदर कहत तातें, सावधान अयुं न होछ,
 हरिको लजन करि, हरिमें समाधयें. १२
 धरि धरि धरत छीजत जत छिन छिन,
 लिजतही गरी जत, माठीकसो देस है;
 सुकितके द्वार आछ, सावधान अयुं न होछ?
 भेर भेर अहत न, तिया कोसो तेल है;
 करिले सुकृत हरि, लज ले अज्जं नर,
 याहीमें अंतर परे, यामें प्रह्न भेल है;
 मनुष्य जनम यह, जूत जावै हारे अज्ज,
 सुंदर कहत यामें, गुवा कोसो भेल है. १३
 यौवनको गयो राज, और सम जयों साज,
 आपनी दुआछि करि, दमाओ जल्यो है;
 लकुठी हथियार लिये, नैन कर ढाल दिये,
 रचेत पार जये ताके, तंजुसो तनायो है;
 दसन गये सु मानो, दरवान दूरि किये,
 जो गरि परि सो आन, जिछानो जिछायो हैं;
 सीस कर कुंपत सु, सुंदर निकारयो रिपु,
 देअतहि देअत जुदायो दौरी आपो है. १४
 देहको न देह कछु, देहको ममत्व छांड,
 देह तौ दमाओ दिये, देह देह जत है;
 धरत तौ धरत धरि धरि धरत नाथ होत,
 धरके गयेतें धरकी न द्विर जात है;
 पिंड पिंडमांहि पिंड, पिंडहुं उपावत है,
 पिंड पिंड जात पुनि, पिंडहीको पात है;

ਸੁੰਦਰ ਨ ਛੋਪ ਜਾਸੇ, ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਜਗ,
ਸੁੰਦਰ ਬੈਠਨ ੩੫, ਸੁੰਦਰ ਵਿਖਿਆਤ ਹੈ.

੧੫

ਭੰਡਵ ਚੰਦ.

ਭੀਵ ਟਪਿਆ ਕਟਿ ਹੈ ਭਟਕੀ ਕੰਧ,- ਛੂ ਪਲਟੇ ਅਯੁਧ ਰੇਤ ਯਾਮੀ;
ਫੰਤ ਗਏ ਮੁਖਕੇ ਉਘਰੇ ਨਾਘ,- ਰੇ ਨ ਗਏ ਸੁ ਘਰੋ ਘਰੇ ਕਾਮੀ;
ਕੰਪਤ ਦੇਹ ਸਨੇਹ ਸੁ ਦੰਪਤਿ, ਸੰਪਤਿ ਜੰਪਤ ਹੈ ਨਿਸ਼ਿ ਜਾਮੀ;
ਸੁੰਦਰ ਅੰਤਹੁ ਲੈਨ ਤਨ੍ਹਯੋ ਨ ਭ-ਯੋ ਭਗਵੰਤ ਸੁ ਲੈਨ-ਹਰਾਮੀ. ੧੬
ਦੇਹ ਥਰੀ ਪਗ ਭੂਮਿ ਮੰਡੈ ਨਹਿ, ਐ ਲਭਿਆ ਪੁਨਿ ਛਾਧ ਭਠ ਜੂ,
ਆਂਝੀਛੂ ਨਾਕ ਪੈਰੈ ਮੁਖਤੋਂ ਜਲ, ਸੀਸ ਹਲੈ ਕਟਿ ਧੀਰਨਠ ਜੂ;
ਖਥਰਕੁੰ ਕਯਹੁ ਨ ਸੰਭਾਰੇਤ, ਫੁਯ ਪੈਰੈ ਤਪ ਛਾਧਿ ਛਠ ਜੂ
ਸੁੰਦਰ ਤੋਹੁ ਭਿਧੈ ਸੁਖ ਵੰਝਤ, ਧਾਰੇ ਗਏ ਧੈ ਅਗੈ ਨ ਗਠ ਜੂ. ੧੭

ਸਵੈਯਾ ਚੰਦ.

ਪਾਧ ਅਮੁਲਕ ਦੇਹ ਧਰੈ ਨਰ, ਭੁੰ ਨ ਭਿਧਾਰ ਕਰੈ ਦਿਲ ਅੰਦਰ;
ਕਾਮਛੁ ਕੋਧਛੁ ਲੋਭਛੁ ਮੋਹਛੁ, ਲੂਟਤ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੁ ਦਿਸ਼ਿ ਫੁੰਦਰ;
ਤੁੰ ਅਘ ਅੰਝਤ ਹੈ ਸੁਰ-ਲੋਕਹਿ, ਕਾਲਛੁ ਪਾਧਿ ਪਰੈਂ ਸੁ ਪੁਰੰਦਰ;
ਛਾਂਡਿ ਕੁਯੁਧਿ ਸੁਯੁਧਿ -ਹੈ ਧਰਿ, ਆਤਮ ਰਾਮ ਭਯੈ ਭੁੰ ਨ ਸੁੰਦਰ? ੧੮

ਭੰਡਵ ਚੰਦ.

ਭੰਡਿਨਕੇ ਸੁਖ ਮਾਨਤ ਹੈ ਸਭ, ਯਾਹਿਫਿਰੈ ਘਰੁਤੇ ਫੁਯ ਪਾਵੈ;
ਭੁੰ ਜਲਮੇਂ ਜਘ ਮਾਂਸਹਿ ਲਾਲਘ, ਰਵਾਦ ਅੰਧੋ ਜਲ ਯਾਹਰਿ ਆਵੈ;
ਭੁ ਕਪਿ ਮੂਠਿ ਨ ਛਾਂਡਤ ਹੈ ਰਸ,- ਨਾ ਅਸ ਅੰਧ ਪਰਥੋ ਘਿਲਯਾਵੈ;
ਸੁੰਦਰ ਭੁੰ ਪਹਿਲੇ ਨ ਸੰਭਾਰੇਤ? ਜੇ ਯੁਤ ਆਧ ਸੁ ਕਾਨ ਘਿੰਧਾਵੈ. ੧੯
ਕੌਨ ਕੁਯੁਧਿ ਭਠ ਥਰ ਅੰਦਰ, ਤੁੰ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭੁਸੁੰ ਮਨ ਘੋਰੈ;
ਭੁਭੀ ਅਧੋ ਵਿਧਯਾ ਸੁਖਮੇਂ ਸਭ. ਲਾਲਘ ਲਾਗੀ ਰਧੋ ਅਤਿ ਘੋਰੈ;
ਭੁ ਕੋਭਿ ਕੰਧਨ ਛਾਰੇ ਮਿਲਾਵਤ, ਲੇ ਕਰਿ ਪਥਰਸੁ ਨਗ ਝੋਰੈ;
ਸੁੰਦਰ ਯਾ ਨਰਦੇਹ ਅਮੁਲਕ, ਧੀਰ ਲਗੀ ਨਭਕਾ ਕਿਤ ਘੋਰੈ! ੨੦
ਦੇਖਨਕੇ ਨਰੇ ਸ਼ੋਭਤ ਹੈਂ ਜਸ, ਆਹਿ ਅਨੂਪਮ ਕੇਲਿਕੁ ਅੰਭਾ;
ਭੀਤਰੇਂ ਤੋ ਕਛੁ ਸਾਰੇ ਨਹੀ ਪੁਨਿ, ਉਪਰ ਭੀਲਕ ਅੰਘਰੇਂ ਦੰਭਾ;
ਭੋਲਤ ਹੈ ਪਰਿ ਨਾਹਿ ਕਛੁ ਸੁਖੀ, ਭੁੰਧਿ ਘਹਾਰੇਂ ਯਾਯਤ ਫੁੰਭਾ;
ਭਸਿ ਰਹੈ ਕਪਿ ਭੁ ਛਿਨ ਮਾਂਹਿ ਸੁ, ਯਾ ਹਿਤ ਸੁੰਦਰ ਛੋਤ ਅੰਘਭਾ. ੨੧
ਦੇਖਨਕੇ ਨਰੇ ਦੀਸਤ ਹੈਂ ਪਰਿ, ਲਝਨ ਤੋ ਪਥੁਕੇ ਸਯਾਹੀ ਹੈਂ;

भोलत बालत पीवत आत सु, वे धर वे वन नत सही हैं
 प्रात गये रजनी किरि आवत, सुंदर यु नित बार वही हैं;
 और तु लखन आछ मिले सय, ओक कभीशिर सिंग नही हैं. २२
 प्रेत बयो कि पिशाच बयो कि निशाचर सों छतही तित डोलै!
 तु अपनी सुधी बुलि गयो मुर्ख, - तैं कछु औरकि औरहि भालै;
 सोछ डपाय करै शु भरै पयि, अंधन तौ कयहु नहि भालै;
 सुंदर न तनमें हरि पावत, सो तन नाथ कियो भति भालै. २३
 पेटतैं बाहरि होतहि आलक, आछ शु मातु पयोधर पीनो,
 मोह अंध्यो दिनही दिन और त, - इन बयो तियके रस बीनो;
 पुत्र प्रपुत्र अंध्यो परिवार सु, असहि भांति गये पन तीनो;
 सुंदर रामको नाम बिसारि सु. आपहि आपहुं अंधन कीनो. २४
 मात पिता सुत भाछ अंध्यो पुत्र, - तीके कहे कहे काम करै है!
 औरि करै अटपारि करै किर, पि अनछ करि पेट भरै है;
 सीत सहै सिर धाम सहै कह सुंदर सोरन भांहि भरै है,
 बांधि रह्यो भभता सयसुं नर याहीते बांध्योहि बांध्यो किरै हैं. २५
 तु ढगिके धन औरकु ध्यावत, तेरु तौ धर औरही करै;
 आग लगै सयही जरि जछसु तूं दमरी दमरी कर जरै,
 हाकभो उर नाही न सुजत सुंदर ओकहीवार नियोरै;
 तु अरये नही आपनआछसु, तेरेही यातुरी तोहाहुं भारै. २६

मनहर छंद.

करत प्रपंच धनि पंचनीके अस परचो,
 परदारा रत बै न, आनत छुराछको;
 पर धन हरै पर छवकी करत घात
 भद्य भांस आय लवलेथ न ललाछको;
 होयगो हिसाय नय, मुअतैं न आवै न्वाम,
 सुंदर कहत लज्जा, लेत राछ राछको;
 धहा तौ कीयो विलास, यमको न तोहि त्रास,
 उहां तौ नहि है कछु, राज पोपां आछको. २७
 इनियाहुं दौरता है, औरतहुं दौरता है,
 पण्डित औरता है, अटौ छस राछका;
 मुरीहुं मोसता है, अकरीहुं रौसता है,

ગરીબકું ખાંસતા હૈ, બેઝહેર ગાઈકા;
જીલમકું કરતા હૈ, ધનીસુ ન ડરતા હૈ
દોજકકું ભરતા હૈ, ખજના બલાઈકા;
હોયગા હિસાબ જબ, આવૈગા ન જવાબ તબ,
સુંદર કહત ગુનહેગાર હૈ ખુદાઈકા. ૨૮

કરે કરે આયો જબ, ખરે ખરે કાઢ્યો નાર,
ભરે ભરે બાજ્યો ઢોલ, ધરે ધરે જાન્યો હૈ;
દરે દરે દોર્યો જાબ, નરે નરે આગે દીન,
ખરે ખરે બકત ન, નેક અલસાન્યો હૈ;
સરે સરે સોધે ધન, તરે તરે તોરૈ પાત,
જરે જરે કાઢત, અધિક મોદ માન્યો હૈ;
ફરે ફરે ફૂલ્યો ફિરે, ડરે ડરે પૈ ન મૂઢ,
હરે હરે હસત ન સુંદર સંકાન્યો હૈ. ૨૯

જનમસે રાન્યો બાઈ, બજન વિમુખ સઠ,
કાહેકું બવન કપ, બિન મીઝ મરૈ હૈ ?
ગહત અવિદ્યા જાનિ, શુક તલિની જન્યું મૂઢ,
કર્મ ઔ વિકર્મ કરૈ, કરત ન ડરૈ હૈ;
આપહીતે જાત અંધ, નરકમેં ખેરે ખેર,
અજહ ન શંક મનમાંહિ અખ કરૈ હૈ !
દુઃખકો સમૂહ અવધાકિકે ન ત્રાસ હોઈ,
સુંદર કહત નરે નાગ—પાસ પરૈ હૈ. ૩૦

જગ મગ પગ તજ, સજ બજ રામ નામ,
કામ ક્રોધ તન મન, ધેરિ ધેરિ મારિયે;
ખૂઠ મૂઠ હઠ તાગ, જગ ભાગ સુનિ પુનિ,
શુન જ્ઞાન આનિ આન વારિ વારિ ડારિયે;
ગહિ તાહિ જાહિ શેષ, ઇશ સક્ષિ સુર નર,
ઔર ખાત હેત તાત, ફેરિ ફેરિ ભરિયે;
સુંદર દરદ ખોઈ, ધોઈ ધોઈ ખેરે ખેર,
સાર સંગ અંગ રંગ, હેરિ હેરિ ધારિયે. ૩૧

દુમિલા હંદ.

હઠ યોગ ધરો તન જાત બિયા, હરિ નામ વિના મુખ ધરે પરે;

सठ सोग हरो छिन गात किया, अरि व्याम दिना जुअ पूरि जरै;
 लठ भाग परो धन धातधिया, अरि काम किना सुअ जरि भरै;
 मठ रोग करो धन धात दिया, परि राम तना दुअ दुरि करै; उर
 गुरे सान गहै अति सोना सुअ, मन मेह तने सअ काज सरै;
 धुर ध्यान रहै पति जोरि सुअ, रन जोह अने तअ लाज परै;
 सुर तान नहै हति दोरि दुअ, तन जोह सने अअ आन भरै;
 पुर थान लहै मति जोरि सुअ, जन जोह रने अअ राज करै, ३३

अथ कालचितामणीको अंग ३.

इंदव छंद.

मंदिर भेल पिलायत है गज, ठंड ददाम दिना छक दो है;
 तातहु मात तिया सुत अंधव, देखधुं पामर होतपिछो है;
 अठ प्रपंचसुं राखि रह्यो सठ, काडकि पूतरि न्युं कपि मोहै;
 मेरिहि मेरि कहै नित सुंदर, आंखि लगे कहि कौनकु कोहै.
 ये मम दैश पिलायत है गज, ये मम मंदिर ये मम याती;
 ये मम मात पिता पुनि अंधव, ये मम पूत सु ये मम नाती;
 ये मम कामिनि केल करै नित, ये मम सेवक है दिन राती;
 सुंदर ऐसहि छांडि गयो सअ, तेल जरयो सु जुलु अअ आती.
 तें दिन आरि पिराम लियो सठ, तोर कहे कछु नै गछ तेरी।
 नैसहि आप ददा गय छांडि सु, तैसहि तूं तलु हे पल डेरी,
 मारहि काल अपेठ अमानक, होछि धरीकमे राजकि ठेरी;
 सुंदर ले न अछै कछु ये संग, बुलि कहै नर मेरिहि मेरी.
 के यह देह जरायके छार कि, याकि कियाकि कियाकि किया है;
 के यह देह जभीमहि गारि दि, याकि दियाकि दियाकि दिया है;
 के यह देह रहै दिन आर ल, याकि लयाकि लयाकी लयाहै;
 सुंदर काल अमानक आछि लि, याकि लियाकि लियाकि लिया है.
 देह सनेह न छांडत है नर, जनत है थिर है यह देहा;
 छीजत जत धटै दिनही दिन, दीसत है धटै नित छेहा;
 काल अमानक आछि गहै कर, हाह गिराछि करै तन जेहा;
 सुंदर जनि यह निहये धरि, अक निरंजनसुं कर नेहा.

तू कछु और बियारत है नर, तोर बियार धरचोहि रहेगो;
 कोटि उपाय करै धनके हित, भाग बिज्यो तितनोहि बहेगो;
 जैरकि सांज धरी पलमांज सु. काल अमानक आधि गहेगो;
 राम बन्यो न कियो कछु सुकृत, सुंदर यं पकताधि रहेगो.
 लूलि गयोहरि नामकु तूं सठ, देज धुं कौन संयोग बन्यो है?
 काल अमानक आधि गहे कंड, पेज धुं गुरुहि तान तन्यो है;
 छार छरै सज धामकुं लूटि अ, -नादिकु अैसेहि जव हन्यो है;
 कोवि न होत सहाय कुटुम त, नादिक सुंदर बुंदि सुन्यो है. ७
 भीत गये पिछले समयही दिन. आवत हैं अगले दिन नरे;
 काल महाजलवंत अडो रिपु, साधि रह्यो सिर उपर तेरे;
 अेक धरीमंहि मारि गिरावत, लागत ताहि कछ नहि अेरे;
 सुंदर संत पुकारि कहैं सज, हूं पुनि तोहि कहूं अये टेरे. ८
 सोधि रह्यो कहा गाझिल वहे करि. तो शिर उपर काल दहारै
 धामस धूमस लागि रह्यो सठ, आधि अमानक तोहि पछारै
 न्युं अनमै भुग कूदत झांझत, अित गले नजसुं उर झरै;
 सुंदर काल उरै जिनके उर, ता प्रभुकु कहु क्युं न संभारै?
 अेतत क्युं न अचेतन अोधत, काल सदा शिर उपर गान्धै;
 रौकि रहे गठके सज द्वासेनि, तूं तज कौन गली दुधि जानै?
 आधि अमानक केश गहै नज, या करिके पुनि तोहि गुरु जानै
 सुंदर कौन सहाय करै नज, भूडहि भूड अरावर जानै. १०
 तूं अति गाझिल होधि रह्यो सठ, कुंजर न्युं कछु शंक न आनै;
 माय नही तनमें अपनो जल, मत्त जयो मिषया सुज्य ठानै;
 जोसत जात सजै दिन भीतत, नीत अन्यात कछ नहि जानै;
 सुंदर केहरि काल महारिपु, दंत उज्जारि कुंभस्थल जानै. ११
 मात पिता युवती सुत जांधव, आधि मिथ्यो धनसैं सनअंधा;
 स्वारथके अपने अपने सज, सो यह नाहिन जानत अंधा;
 कर्म विकर्म करै तिनके हित, भार धरै नित आपुन कंधा;
 अंतमिछोह जयो सजसं पुनि, याहित सुंदर है नग अंधा. १२
 संत सदा उपदेश अतावत, केश सजै शिर रचेत जये हैं;
 तूं भभता अजह नहि छांडत, भौतहु आधि संदस दये हैं
 आगु कि काल अेलै उठि भूरेज, तेरहि दज्जत केत गये हैं!
 सुंदर क्युं नहि राम संभारत, या नगमें कहु कौन रहे हैं! १३

मनहर छंद.

करत करत धंध, कछुहि न जनै अंध
 आवत निकट दिन, आगले अपाक दै;
 जैसे जान तीतरकुं, दावत है अमानक,
 जैसे एक मछरीकुं लीलत लपाक दै;
 जैसे मक्षिकाकी घात, मकरि करत आय,
 जैसे साप भूसककुं, असत गपाक दै;
 येत रे अयेत नर, सुंदर संभारे राम,
 ऐसे तोहि काल आय, लछगो टपाक दै. १४
 मेरो देह मेरो गेह, मेरो परिवार सभ,
 मेरो धन भाल मै तौ, अहुविध भारो हुं;
 मेरे सभ सेवक हुकम कोइ मेरै नाहि,
 मेरी पुवतीको मै तौ, अधिक पियारो हुं;
 मेरो वंश औओ मेरे, आप दाग ऐसे भये,
 करत अडाध मै तौ, जगत उन्नरो हुं;
 सुंदर कहत मेरो मेरो करि जनै सठ,
 ऐसे नहि जनै मै तौ कालहीको यारो हुं. १५
 जगतें जनम धर्यो, तयहाते भूलि पर्यो,
 जालपनमांहि भूख्यो, समझ्यो न रूपमें;
 यौवन भयो है ज्य, काम वश भयो तय,
 पुवतीसु अकमेक भुलि रख्यो सुखमें;
 पुत्रहु प्रपुत्र भये, भूख्यो तय मोह जाधि,
 चिंता करि करि भूख्यो, जनै नहि दुःखमें;
 सुंदर कहत सठ, तीनुं पनमांहि भूख्यो,
 अंत पुनि लछ पर्यो, कालहीके सुखमें. १६
 ठोठत औठत काल, सोवत जगत काल,
 चलत फिरत काल, काल उर धर्यो है;
 कहत सुनत काल आतहु पिवत काल,
 कालहि के गालमांहि हर हर हस्यो है;
 तात मात अंध काल, सुत दारा गृह काल,
 सकल कुटुंब काल, काल जल दस्यो है;

સુંદર કહત એક રામ ગિન સમ કાલ,
 કાલહીકો કૃત્ય કિયો અંત કાલ અર્યો હૈ. ૧૭
 જાગત જનમ લેત, તખ્તહાતે આયુ ઘટે,
 માધ સો કહત મેરો, બડો હોત જાત હૈ;
 આજ ઐર કાલ ઐર, દિન દિન હોત ઐર,
 દોરચો દોરચો ફિરત ખેલત અર ખાત હૈ;
 બાલપન બીતો જાગ, યૌવન લગ્યો હૈ આઈ,
 યૌવનહુ બીતે બુઢો, ડોકરો દિખાત હૈ;
 સુંદર કહત એસે, દેખતહી બૂઝિ ગયો,
 તેલ ધઠિ ગયે જૈસે, દીપક બુઝાત હૈ. ૧૮
 સમ કોઝે એસે કહૈ, કાલ હમ કાટત હૈ,
 કાલ તૌ અખંડ નાશ સમકો કરતુ હૈ;
 જાકે ભય બ્રહ્મા પુનિ, હોત હૈ કંપાયમાન,
 જાકે ભય મુરાસુર. ઈંદ્રહુ ડરતુ હૈ;
 જાકે ભય શિવ અર, શેષનાગ તીનું લોક,
 કેહક કલપ બીતે, લોમસ પરતુ હૈ.
 સુંદર કહત નર, ગરવ ગુમાન કરૈ,
 તું તૌ સઠ એકહી, પલકમે મરતુ હૈ. ૧૯
 કાલ સમ બલવંત, કોઝે નહિ દેખિયત,
 સમકો કરત અંત, કાલ મહા ગાર હૈ;
 કાલહીકો ડર સુની, ભગ્યો મૂસા પેગંબર.
 જહાં જહાં જાઘ તહાં તહાં વાકો ગાર હૈ;
 કાલ ભયાનક ભયભીત સમ કિયે લોક,
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમે, કાલહીકો સોર હૈ;
 કાળહીકો કાલ એક સુંદર અખંડ બ્રહ્મ,
 વાસુ કાલ ડરૈ જાઘ ચલો વહી ઐર હૈ. ૨૦
 ખરષા બયેજૈ જૈસે, બોલત બંમીરી સ્વર,
 ખંડ ન પરત કહુ, નેકહુ ન બાનિયે;
 જૈસે પુંગી બાજત અખંડ સ્વર હોતપુનિ,
 તાહુને ન અંતર અનેક રાગ ગાનિયે;
 જૈસે કોઈ ગુડીકું ચઢાવત ગગનમાંહિ,
 તાહુકી સુ કુની સુની વૈસેહી બખાનિયે

- सुंदर कहत तैसे, कालको प्रचंड वेग,
रात दीन बाढ्यो बगै अचरज मानिये. २१
माया जेरि जेरि नर, राजत जतन करि,
कहत है अक दिन, मेरे काम आर्घ है;
तोहि तो मरत कछु, जेर नहि लागै सक,
देखतहि देखत जलुला सो जिलाई है;
धन तो धरयोही रहै, सलत न कोडी गहै;
रीते हायनसे जैसो आयो तैसो बगै है,
करि ले सुकृत यह, जेरियां न आवै किरि,
सुंदर कहत नर, पुनि पछताई है. २२
आवरो सु जयो किरै, आवरीहि पात करै
आवरो बंधु दैत वायू, लागत जुरानो है;
मायाको उपाय जनै, मायाको सातुरी जानै,
मायामें भगन अति, माया लपटानो है;
पौवनके भद मातो, गिनत न कोउ नातो,
काम अस कामनीके, हाथही जिकानो है;
अतिही जयो जेलज, सुजत न माये काल,
सुंदर कहत असे, और को दिवानो है! २३
भूठो धन भूठो धाम, भूठो सुख भूठो काम,
भूठो देह भूठो नाम, धरिंके जुलाया है;
भूठो तात भूठो मात, भूठे सुत दारा जात,
भूठो हित मानिमानि, भूठो मान लायो है;
भूठो जैन भूठो दैन, भूठो मुख भोलै जैन,
भूठे भूठे करै दैन, भूठहीकुं धायो है;
भूठहीमें अंता जयो, भूठहीमें पयि गयो,
सुंदर कहत साय कमहु न आयो है. २४

दीर्घाक्षर-कवित.

भूठे हाथी भूठे घोरा, भूठे आगे भूठे दौरा,
भूठा आंखा भूठा छोरा, भूठा राज राणी है;
भूठी काया भूठी माया, भूठा भूठे धंधे लाया,
भूठा भूवा भूठे जया, भूठा यात्री जानी है;

जूड़ा सोवै जूड़ा लगै; जूड़ा जूड़े जूड़ा भागै,
 जूड़ा पीछे जूड़ा आगै, जूड़े जूड़ी मानी है;
 जूड़ा लीआ जूड़ा दीया, जूड़ा आया जूड़ा पीया,
 जूड़ा सोदा जूड़ा कीया, ऐसा जूड़ा प्रानी है. २५

मनहरछंद.

अठ थुं अंघो है जल, ताहीते असत काल,
 कौल विकराल बाल सगहिकु आत है;
 नदीको प्रवाह अघो, जलत है समुद्रमाहि,
 तैसे जग कालहकि, मुअमें समात है;
 देहसु भमत्व ताते, कालको भै मानत है
 ज्ञान उपजते वही, कालहु जिलात है;
 सुंदर कहत परब्रह्म है सदा अअंड,
 आदि मध्य अंत अेक, सोई रहरात है. २६

इंदव छंद

काल उपावत काल अपावत, काल मिलावत है गहि माटी;
 काल हलावत काल अलावत, काल जिलावत हैं सग आटी;
 काल जुलावत काल बुलावत, काल कुलावत है जन घाटी;
 सुंदर काल भिटे तजही पुनि, ब्रह्मविचार पढ़ै जग पाटी. २७

अथ देहआत्म बिछोहको अंग ४.

इंदव छंद.

वे अवनत रसना भूष वे सहि, वे सहि नायिक वे सहि अंघी;
 वे कर वे पग वे सग द्वार सु, वे नय सोसहि रोम असेंभी;
 वे सहि देह परी पुनि दीसत, अेक जिना सग लागत अंघी;
 सुंदर कोठ न जनि सकै यह, बालत हो सु कहां गय पंघी! १
 बालत बालत पीवत आवत, सींचत है द्रुमकुं जस भाली;
 सेतहु देतहु देअत रीअत, तोरत तान अजवत ताली;
 ज महि कर्म विकर्म किये सग, है यह देह परी अय भाली;
 सुंदर सो कितहु नहि दीसत, जल गयो छिके जल सु प्याली. २
 मात पिता पुवती सुत आंधव, लागत है सगकुं अति प्यारो;

लोक कुटुम्ब परो हित राखत, होर्छ नही हमतें कुहुं प्यारो;
 देह सनेह तहां लग जनहु, मोलत है मुज शब्द उचारो;
 सुंदर येतनशक्ति गछ जग, जेगि कहैं धर पार निकारो। ३
 रूप लोको तगही लग दीसत, जौं लग मोलत आबत आगै
 पीवत आत सुनै अरु देखत, सोध रहै ठठिके पुनि जागै;
 मात पिता लक्ष्मि मिलि जैत प्यार करी युवती गल लागै;
 सुंदर येतनशक्ति गछ जग, देखत ताहि सजै उरी लागै। ४

मनहर छंद.

कौन लांति किरतार, कियो है शरीर यह
 पावककेभांहि देखौ पानीको जभावना!
 नाशिका अवल नैन, वदन रसन जैन,
 हाथ पाव अंग नय, सीसको जनावनो;
 अजग्य अनूप रूप, समक दमक उप,
 सुंदर शोभत अति, अधिक सुहावनो;
 जाहि छिन येतन शक्ति लीन होर्छ गछ,
 ताहि छिन लगत है, सजकुं जभावनी। ५
 भृत्तिकाको पिंड देह, ताहिमें चुकती लक्ष,
 नाशिका नयन मुज, अवल जनाये हैं;
 सीस पाव हाथ अरु, अंगुरी पिराजमान,
 अंगुरीके आगे पुनि नजहुं लगाये हैं;
 पेट पीठ छाती कंठ, बियुकुं अधर गाल,
 दसन रसन जहु, जयन सुनाये हैं;
 सुंदर कहत जग, येतन शक्ति गछ,
 वही देह जरी प्यारी, छार करि आये ह। ६
 देह तौ प्रगट यह, ज्युंकी त्रुंही जनिमत,
 नैनके अरोजिभांहि, जग्यत न देखिये;
 नाकके अरोजिभांहि, नेक न सुवास खेत,
 कानके अरोजिभांहि, सुनत न खेजिये
 मुजके अरोजिमें न, जयन उचार होत,
 जलकुं पट-रस. स्वाद न विशेजिये;
 सुंदर कहत कोउ, कौन विधि जनै तांहि!
 पीरो कारो काहू द्वारा, जातोहू न खेजिये। ७

માત તૌ પુકાર છાતિ, કૂટી કૂટી રોવત હૈ,
 બાપહૂ કહત મેરો, નંદન કહાં ગયો?
 બાપહૂ કહત મેરી, બાંહ આગુ દૂરિ ભઈ,
 બહન કહત મેરો, વીર દુઃખ દે ગયો;
 કામતી કહત મેરો, સીસ શિર-તાજ કહાં?
 ઉઠૈ તતકાલ રોઈ, હાથમૈ ધોરા લયો;
 સુંદર કહત કોઈ, તાહિ નહિ જનિ શકૈ,
 બાલત હુતો સો યહ, છિનમૈ કહાં ગયો? ૮
 રજ અર વીરજકો, પ્રથમ સંયોગ ભયો,
 ચેતન શક્તિ તખ કૌન ભાંતિ આઈ હૈ!
 કોઈ તૌ કહત બોજમધ્યહિ કિયો પ્રવેશ,
 કિનહૂક પંચમાસ, પીછેકે સુનાઈ હૈ;
 દેહકો વિયોગ જખ, દેખતહિ હોઈ ગયો,
 તખ કોઈ કહો કહાં, જાછકે સમાઈ હૈ!
 પંડિતહી રૂપીશ્વર, તપેશ્વર મુનીશ્વર,
 સુંદર કહત યહ, કિનહું ન પાઈ હૈ. ૯
 તખલૌહિ કિયા સખ, હોત હૈ વિવિધ ભાંતિ,
 જખલગ ઘટમાંહિ, ચેતન-પ્રકાશ હૈ;
 દેહકે અશક્ત ભયે, કિયા સખ થકી જાય,
 જખલગ શ્વાસ ચઝૈ, તખલગ આશ હૈ;
 શ્વાસહૂ થકો હૈ જખ, રોવત લગૈ હૈ તખ,
 સખ કોઈ કહેં અખ, ભયો ઘટ નાશ હૈ;
 કાણુ નહી દેખ્યો કિહિ વૈર કિન કહાં ગયો!
 સુંદર કહત યહી, બડોહી તમાશ હૈ. ૧૦
 દેહ તૌ સુરપ તૌ લૌ, જૈ લૌ હૈ અરપ માંહિ,
 સખ કોઈ આદર કરત સનમાંન હૈ;
 ટેઠા પાગ બાંધિ બેર બેર હી મરોરેમુછ,
 બાંહું હુ સંવારૈ અતિ, ધરત ગુમાન હૈ;
 દેશ દેશહકિ લોક આયકે હજાર હોઈ,
 બૈઠકારે તખત કહાવૈ સુલતાન હૈ;
 સુંદર કહત જખ ચેતન શક્તિ ગઈ,
 વહૈ દેહ તાકી કોઈ માનત ન આન હૈ. ૧૧
 (ઈતિ દેહઆત્મ બિછોહકો અંગ સંપૂર્ણ. ૪)

અથ તૃણાકો અંગ ૫.

ઇંદવ છંદ.

નનનકી પલહી પલમૈં ક્ષણ, આધિ ઘરી ઘટિકા જી ગઈ હૈ;
જામ ગયો જીગ જામ ગયો પુનિ, સાંઝ ગઈ તામ રાત ભઈ હૈ;
આજ ગઈ અર કાલ ગઈ પરસો તરસો કધું ઐર ઠઈ હૈ
સુંદર ઐસહિ આયુ ગઈ તૃસના દિનહી દીન હોત નધ હ. ૧

દુમિલા છંદ.

કનહી કનકું બિલલાત ફિરૈ; સઠ જાચત હૈ જનહી જનકું;
તનહી તનકું અતિ સોચ કરૈ, નર ખાત રહે અનહી અનકું;
મનહી મનકી તૃસના ન મિટી, પુનિ ધાવત હૈ ધનહી ધનકું;
છિનહી છિન સુંદર આયુ ઘટી, કમહૂ ન ગયો બનહી બનકું. ૨

ઇંદવ છંદ.

જો દશ વીશ પચાશ બયે શત, હોઈ હજારે તુ લાખ મગૈગી;
કોટિ અરખ્ય અરખ્ય અસંખ્ય ધરા-પતિ હોત નકિ ચાહ જગૈગી;
સ્વર્ગ પતાલકુ રાજ કરૈ તૃસના અધિકી અતિ આગ લગૈગી;
સુંદર એક સંતોષ બિના સઠ, તેરી તુ ભૂખ કદી ન ભગૈગી. ૩
લાખ કરોર અરખ્ય અરખ્યની નીલ રૂ પદ્મ તહાં લગ ખાટી;
જોરિહિ જોરિ ભંડાર ભરૈ જામ, ઐર રહી સુ જમીતર દાટી;
તોહુ ન તોહિ સંતોષ બયો સઠ, સુંદર તૈં તૃસના નહિ કાટી;
મજત નાહિન કાલહિ તો શિર, મારિ જી થાપ મિલાઈત માટી. ૪
ભૂખ લિયે દશકું દિશિ દૌરત, તાહિત તું કમહૂ ન અધૈ હૈ;
ભૂખ ભંડાર ભરૈ નહિ કેસહુ, જો ધન મેર સુમેર હું પૈહૈ;
તું અખ આગેહિ હાથ પસારત, યાહિત હાથ કધુ નહિ ઐહૈ;
સુંદર ક્યું નહિ તોષ કરૈ નર, આઈ જી આઈ કિતોઈક ઐહૈ? ૫
ભૂખ નચાવત રંકહિ રાવહિ, ભૂખ નચાઈ જી વિષ વિગોઈ;
ભૂખ નચાવત ઈંદ્ર સુરાસુર, ઐર અનેક જહાં લગ જોઈ;
ભૂખ નચાવત હૈ અધુ ઉર્ધહિ, તીનહુ લોક ગિનૈ કહ કોઈ!
સુંદર જાઈ તહાં દુઃખહી દુખ, સોન બિના ન કહું સુખ હોઈ. ૬
પેટ પસાર દિયો જિતહી તીત, તૈં યહ બુખ કિતી ઈક થાપી?
બૌર ન છોર કધુ નહિ આવત, મૈં બહુ બાંતિ બલી વિષ માપી;

દેખત દેહ ભયે સખ જીરન, તું નિત નૌતન આહિ અદ્યાપી;
 સુંદર તોહિ સદા સમુદાયત, હે તૃસના અજહૂ નહિ ધાપી. ૭
 તીનહિ લોક અહાર કિયો સખ, સાત સમુદ્ર પિયો પુનિ પાની;
 ઔર જહાં તહં તાકત ડોલત, કાઢત આંખ ડરાવત પ્રાની;
 દાંત દિખાવત જીભ હલાવત, યાહિત મૈં યહ ડાકિન જાની
 સુંદર ખાત ભયે કિતને દીન, હે તૃસના અજહૂ ન અધાની. ૮
 પાંચ પતાલ પરે ગય નીકસિ, સોસ ગચ્છો અસમાન અધેરો
 હાથ દશેાં દિશકુ પસરે પુનિ, પેટ ભરે ન સમુદ્ર સુમેરો;
 તીનહુ લોક લિયે મુખ ભીતર આંખિહુ કાન બધે ચહુ ફેરો,
 સુંદર દેહ ધરચો અતિ દીરધ, હે તૃસના કહું છેહ ન તેરો. ૯
 વાદ વૃથા ભટકૈ નિશિ વાસર, દૂર કિયો કમકું નહિ ધોષા;
 તું હતિયારિનિ પાપિનિ કોઠિનિ, સોચ કહું મત માનહુ રોષા;
 તોહિ મિલૈ તખ તૈં હુધ અંધન, તું મરિ હૈ તખહી હય મોષા;
 સુંદર ઔર કહા કહિયે તુહિ; હે તૃસના અખ તૌ કર તોષા. ૧૦
 ક્યું જગમાહિ કિરૈ જખ મારત; સ્વારથ કૌન પરી જિહિ જોલૈ;
 જ્યું હરિયાઈ-ગઢ નહિ માનત, કુધ કુહો કછુ સો પુનિ ઢોલૈ;
 તું અતિ અચલ હાથ ન આવત, નીકસ જાઈ નહી મુખ જોલૈ;
 સુંદર તોહિ કહો કિતની ખિર, હે તૃસના અખ તું મત ડોલૈ. ૧૧
 તૈં કહિ કાન ધરી નહિ એકહુ, જોલત જોલત પેટહિ પાક્યો;
 હું કછુ ખાત ખનાઈ કહું જખ, તૈં તખ પીસતહી સખ ફાક્યો;
 કેતક દૌસ ભયે પરખાધત, તૈં અખ આગેહિં રથ હાક્યો;
 સુંદર સોખ ગઈ સખહી ચલિ, હે તૃસના કહિકે તુહિ થાક્યો. ૧૨
 તુહિ બમાય પ્રદેશ પહાવત, બૂડત જાઈ સમુદ્રહિ જાળ;
 તુહિ બમાય પહાડ ચઢાવત, વાદ વૃથા મરિ જાઈ અકાળ;
 તૈં સખ લોક બમાય બલી વિધ, બાંઠ કિયે સખ રંકહુ રાજ;
 સુંદર તોહિ કુખાઈ કહું અખ, હે તૃસના તુહિ નેકુ ન લાજ. ૧૩
 ઇતિ તૃષ્ણાકો અંગ સંપૂર્ણ. ૫

અથ ધીર્ય ઉરાહનકો અંગ ૬.

હંદવ છંદ.

પાવ દિયે ચલન ફિરને કહુ હાથ દિયે હરિ કૃત્ય કરાયો;

कान दियो सुनिये हरिके यश, नैन दियो तिन भाजी दिआयो;
 नाक दियो मुख शोभत ता करि, जुल दधि हरिको गुन गायो;
 सुंदर सान दियो परमेभर, पेट दियो पर पाप लगायो. १
 कुप भरै अर वावि भरै पुनि, ताल भरै वरषा—रु तीनी;
 कोठि भरै धट माट भरै घर, हाट भरै सज्जही भरि लीनी;
 अंडक आस वज्जार भरै परि, पेट भरै न अजो दर दीनी;
 सुंदर रीगुहि रीगु रहे यह, कौन अजो परमेभर कीनी। २

मनहर छंद.

किछोपेट सुलोकिचो भाठि किछो भार आहि ?
 जेध कछु जेकिये सु सज्ज अरि जगु है;
 किछो पेट थल किछो वावि किछो सागर है ?
 जेतो जल परै तेतौ सकल सभातु है;
 किछो पेट दैत किछो ब्रुत प्रेत राक्षस है ?
 आजी आजी करै कछु नेक न अधातु है;
 सुंदर कहत प्रभु कौन पाप लायो पेट ?
 जगुही जनम लयो तज्जहीको आतु है. ३
 विग्रह तौ विग्रह करत अति भेरभेर,
 तन पुनि तनक न कज्जु अधायो है
 धट न भरत क्युंही धट्योही रहत नित,
 शरीर सिराधमे तौ कज्जु न आयो है;
 देह देह कहतही कहत जनम पीत्यो,
 पिंड पिंड काज निशि दिन ललचायो है;
 मुद्गल गिलत गिलत न तृपत होध,
 सुंदर कहत वषु कौन पाप लायो है। ४
 पाजु पेट काज कोटवालके आधीन होध,
 कोटवाल सो तौ शिकदार आगे दीन है;
 शिकदार दीवानके पीछे लग्यो डोलै पुनै,
 दीवानहु जय आदशाह आगे लीन है;
 आदशाह कहै या आदाय मुअे और देध,
 पेटही पसारे वही पेट वश कीन है;
 सुंदर कहत प्रभु क्युंही नही भरै पेट,
 अक पेट काज अक अकके आधीन है. ५

तै तौ प्रभु पेट दियो जगत नयाया जुन,
 पेटहीके लिये धर धर द्वार द्विस्त्रो है;
 पेटहीके लिये हाथ जेरी आगे ठाढ़ो होध,
 जेध जेध कल्लो सोध सोध उन करयो है;
 पेटहि के लिये पुनि मेघ सीत धाम सहै,
 पेट हिके लिये जल रन माहि भयो है;
 सुंदर कहत छन पेट सभ बांड किये,
 और गैल छुटै परि पेट गैल परयो है. ६
 पेटसो न जली नके आगे सभ हारि बले,
 राव अर रंक अेक पेट, जति लिये है;
 कोउ बाध भारत जिहारत है कुंजरकुं,
 अैशे शरवीर पेट काज प्राण दिये है;
 यंत्र मंत्रे साधत आराधत भसान जल,
 पेट आगे उरत निउर अैसे हिये है;
 द्रवता असुर जुत प्रेत तीनुलोके पुनि,
 सुंदर कहत प्रभु पेट नरे किये है. ७
 प्रातही उठत जग पेटहीकी चिता तम,
 सभ कोउ जत आपु आपुके आहारकुं;
 कोउ अन्न जात पुनि आभिष जन्मत कोउ,
 कोउ धास मरत मरत कोउ दारकुं;
 कोउ मोती कुल कोउ वास रस पय पान,
 कोउ पौन पीवत भरत पेट भारकुं;
 सुंदर कहत प्रभु पेटही आमाये सभ,
 पेट तुल्य दियो है जगत होन अवारकुं. ८

इंदव छंद.

पेटहि कारन जव हने जहु, पेटहि भांस जये ३ सुरापी;
 पेटहि लेकर औरि करावत, पेटहिकुं गहरी गहि कापी;
 पेटहि पाश गरेमहि उरत, पेटहि उरत कूप ३ वापी;
 सुंदर कहिहु पेट दियो प्रभु, पेटसो और नही कोष पापी. ९
 औरनकुं प्रभु पेट दियो तुल्य, तेर तु पेट कहु नहि दीसै;
 अे भट्टाछ दिये द्यह द्यह, कोउक रांधत कोउक पीसै;
 पेटहि कारन नायत है सभ, ज्यु धरही धर नायत कीसै;

સુંદર આપ ન આવહુ પીવહુ, કૌન કરી ઇન ઊપર રીસૈ? ૧૦

મનહર છંદ.

કાહેકું કાહૂકે આગે જાહકે આધીન હોઈ?
 દીન દીન વચન ઉચાર મુખ્ય કહતે;
 જીનકું તૌ મદ અરૂ ગરવ ગુમાન અતિ,
 તિનકે કઠોર ઐન કમહુ ન સહતે;
 તુલારેહી ભજનસું અધિક લૈલીન અતિ,
 સકલકું ત્યાગિકે એકાંત જાઈ ગહતે;
 સુંદર કહત યહ તુલહી લગાયો પાપ,
 પેટ ન હુતો તૌ પ્રભુ ઐઠે હમ રહતે. ૧૧
 પેટહીકે વશ રંક પેટહીકે વશ રાવ,
 પેટહીકે વશ ઐર આન મુલતાન હૈ;
 પેટહીકે વશ યોગી જંગમ સન્યાસી સેખ,
 પેટહીકે વશ વનયાસી ખાત પાન હૈ;
 પેટહીકે વશ રૂપિ મુનિ તપધારિ સખ,
 પેટહીકે વશ સિદ્ધ સાધક સુજાન હૈ;
 સુંદર કહત નહિ કાહુંકો ગુમાન રહૈ,
 પેટહીકે વશ પ્રભુ સકલ જહાન હૈ. ૧૨

ઇતિ ધીર્ય ઉરાહનકો અંગ સંપૂર્ણ. ૬

અથ વિશ્વાસકો અંગ. ૭

ઇંદવ છંદ.

હોઇ નિચિંત કરૈ મત ચિંતહિ, ચાંચ દઈ વધ ચિંત કરૈગો;
 પાઉ પસાર પરચો કિન સોવત, પેટ દિયો વધ પેટ ભરૈગો;
 જીવ જીતે જલકે થલકે પુનિ, પાહનમૈં પહુચાય ધરૈગો;
 ભૂખહિ ભૂખ પુકારત હૈ નર, સુંદર તું કહ ભૂખ મરૈગો! ૧
 ધીરજ ધારિ વિચાર નિરંતર, તોહિ રચ્યો વહિ આપહિ ઐહૈ;
 જોતિક ભૂખ લગી ધટ પ્રાનહિ, તેતિક તું અનયાસહિ પૈ હૈ;
 જો મનમૈં તૃસના કરિ ધ્યાવત, તૌ તિહું લોક ન ખાત અધૈહૈ;
 સુંદર તું મત શોચ કરૈ કણ્ઠ, ચંચ દઈ વધ ચું નહિ દૈ હૈ. ૨

નેક ન ધીરજ ધારત હૈ નર, આતુરહોઈ દશાદિય ધ્યાવૈ;
 જ્યું પશુ ખૈચિ ગુડાવત બંધન, જૈનગિ નીર અહાર ન આવૈ;
 જનત નાહિ મહામતિ મૂરખ, જા ધરદાર ધની પહુઆવૈ;
 સુંદર આપ કિયો ઘટ ભાજન, સો ભરિહૈ મત સોચ ઉપાવૈ. ૩
 ભાજન આપ ઘડે જીતને ભરિ, હૈ ભરિહૈ ભરિહૈ ભરિહૈ જૂ;
 ગાવત હૈ જીતકે યુનકું ઢરિ, હૈ ઢરિહૈ ઢરિહૈ ઢરિહૈ જૂ;
 આદીકું અંતકું મધ્ય સદા હરિ, હૈ હરિ હૈ હરિ હૈ હરિહૈ જૂ;
 સુંદરદાસ સહાય સહી કરિ, હૈ કરિહૈ કરિહૈ કરિહૈ જૂ. ૪
 કાહિકું દૈરત હૈ દશહૂ દિશ, તું નર દેખ કિયો હરિજૂકો;
 જૈઠિ રહે ફુરિકે મુખ મુંદિ, ઉધારત દાંત ખવાઇહિ ટૂકો;
 ગર્ભયકે પ્રતિપાલ કરી જીત, હોઈ રચો તખલી જડ મૂકો;
 સુંદર ક્યું બિલલાત ફિરૈ અખ, રાખ રૂદ વિસવાસ પ્રભૂકો. ૫
 જા દિનતે ગર્ભ-વાસ તખ્યો નર, આઇ અહાર લિયો તખહીકો;
 ખાતહિ ખાત બયે ધતને દિન, જનત નાહિન ભૂખ કહીકો;
 દારત ધ્યાવત પેટ ઢિખાવત, તું સઠ કીટ સદા અનહીકો;
 સુંદર ક્યું વિસવાસ ન રાખત, સો પ્રભુ બીધ બૈ સખહીકો. ૬
 ખેચર ભૂચર જે જલકે ચર, દેત અહાર ચરાચર પોષૈ;
 વેહરી જો સખકું પ્રતિપાલત, જ્યું જીહિ ભાંતિ તિસી વિધ તોષૈ;
 તું અખ ક્યું વિસવાસ ન રાખત? બલત હૈ કિત ધોખહિ ધોખે;
 તોહિ તહાં પહુઆચ રહે પ્રભુ, સુંદર જૈઠિ રહે કિત આખે. ૭

મનહર છંદ .

કાહેકું બધરા બયો, ફિરત અસાની નર?
 તેરો તૌ રિજક તેરે ધર જૈકે આઇ હૈ;
 બાવૈ તું સુમેર જાઇ, બાવૈ જાઇ માર દેશ,
 જીતનોક બાગ લિખ્યો તિતનોહિ પાઇ હૈ;
 કૂપમાંઝ બહિ બાવૈ સાગરકે તીરે બર,
 જીતનોક બાંડો નીર તિતનો સમાઇ હૈ;
 તાહિતે સંતોષ કરિ, સુંદર વિશ્વાસ ધરિ,
 જીતનો રચ્યો હૈ ઘટ, સોઈ જુ બરાઈ હૈ. ૮
 કાહેકું ફિરત નર, દીન બયો ધર ધર,
 દખીયત તેરો તૌ, અહાર ધક શર હૈ;
 જાકો દેહ સાગરમેં મુખો શત પોજનકો,
 તાહુકું તૌ દેત પ્રભુ યામે નહિ ફેર હૈ;

બુખ્યો કોઢ રહત ન જાનિયે જગતમાંહિ,
 કીરી અર કુંજર સખનહીકું દે રહે;
 સુંદર કહત વિશ્વાસ ક્યું ન રાખે સઠ,
 ખેર ખેર સમુંઝાય કહ્યો કેતી ખેર હૈ. ૯
 તેરે તૌ અધીરજ તું આગિલીહી ચિંતા કરૈ,
 આજ તૌ બરચો હૈ પેટ કાલ કૈસી હોઈ હૈ!
 બુખ્યોહી પુકારે અર દિન ઉઠિ ખાતો જાઇ,
 અતિહી અસાની જાકી મતિ ગઈ ખોઇ હૈ;
 તાકું નહી જાનૈ સઠ જાકો નામ વિશ્વંબર,
 તહાં તહાં પ્રગટ સગનિ દેત સોઇ હૈ;
 સુંદર કહત તોહિ વાકો તૌ બરૈસો નહિ,
 એક વિશ્વાસ ખિન યાહી બાંતિ રોઇ હૈ. ૧૦
 દેખ ધો સકલ વિશ્વ બરત બરનહાર,
 ચુંચકે સમાન ચૂન સખહીકું દેત હૈ;
 કીટ પશુ પંછી અજગર મઝ કછ પુનિ,
 ઉનકે ન સૌદા કોઢ ન તૌ કછુ ખેત હૈ
 પેટહીકે કાજ રાત દિવશ ભમત સઠ,
 મૈ તૌ જાન્યો નીકે કરી તું તૌ કોઢ પ્રેત હૈ
 માનુષ શરીર પાય કરત હૈ હાય હાય,
 સુંદર કહત નરે તેરે શિર રેત હૈ. ૧૧
 તું તૌ બયો બાવરો ઉતાવરો ફિરત અતિ,
 પ્રભુકો વિશ્વાસ ગહિ કાહે ન રહતુ હૈ
 તેરો જો રિજક હૈ સો આઇહૈ સહજમાંહિ,
 ચુંહી ચિંતા કરિ કરિ દેહકું દેહતુ હૈ;
 જીન યહ નખશિખ સજીકે સંવારચો તોહિ,
 અપને કિયેકી વહ બાજકું વહતુ હૈ;
 કાહેકું અસાની કછુ સોમ મનમાંહિ કરૈ?
 બુખ્યો તું કદૈ ન રહે સુંદર કહતુ હૈ. ૧૨
 જગતમે આઇકે વિસારચો હૈ જગત-પતિ,
 જગત કિયો હૈ સોઇ જગત બરતુ હૈ;
 તેરે નિશિદિન ચિંતા ઐરહી પરી હૈ આઇ,
 ઉદ્યમ અનેક બાંતિ બાંતિકે કરતુ હૈ;
 ધત ઉત જાયકે કમાઇ કરિ લાજી કછુ,

नेकु न अस्तानी नर धीरज धरतु है
 सुंदर कहत अक प्रभुदे विधास भिन,
 वा दहीकु प्रथा सठ पयिके भरतु है. १३
 धति विधासको अंग संपूर्ण. ७

अथ देह मलिनके गर्वप्रहारको अंग. ८

मनहर छंद.

देह तौ मलिन अति अहुत विकारे भरि,
 ताहि मांहि नरा व्याधि सभ दुःख रासी है;
 क्यहुं पेट पीर क्यहुं शिर वाय,
 क्यहुं आंख कान मुखमें विधासी है;
 औरहु अनेक रोग नख शिख पूरि रहे
 क्यहुं खास यज्ञे क्यहुं आसी है;
 ऐसा ये शरीर ताहि आपनो के मानत है,
 सुंदर कहत यामें कौन मुखतासी है? १
 न शरीर मांहि तु अनेक सुख मानि रख्यो,
 ताहि तु विचार यामें कौन जात भली है?
 अह मज्जन मांस रग रगमें रगत भर्यो,
 पेटहुं पिठारीसीमें ठौर ठौर भली है;
 हाडनसुं भर्यो मुख हाडनके नैन नाक,
 हाथ पाज सोड सभ हाडनकी नली है;
 सुंदर कहत याहि देख्यो छन भूले कोछ?
 भीतर अंगार भरी उपर तौ कली है. २

इंदव छंद.

हाडको पिंजर याम भयो सभ, मांहि भर्यो मज भुज विकार
 थक इ लाग परै मुखमें पुनि, व्याधि वहै सभ औरहु द्वार;
 भांसकि छलमु आय समै कछु, ताहिते ताहि को कौन विचार;
 और शरीरमें पैठिक सुंदर, कैस नु कीछ्य सोअ अचार! ३
 थक इ लाग भर्यो मुख दीसत, आंखिमें जीउर नाकमें सेठ;
 औरहु द्वार भलीन रहै अति, हाड इ भांसके भीतर भेटे

जैसे शरीरमें वास कियो तय, ओकस दीसत आवाणु देहो;
 सुंदर गर्व कहा धतने पर, कहकुं तु नरे यावत देहो? ४
 ज दिन गर्व संयोग भयो तय, ता दिन बुंद छिया हुति तांछि;
 द्वादश मास अघो मुअ गुवन, अउि रखो पुनि वारस मांछी;
 ता रज वीरजकी यह देह सु, तुं अय यावत दयत छांछी;
 सुंदर गर्व गुमान कहा सक, आपुनि आदि विचारत नांछी। ५
 धति देह मलिनके गर्वप्रहारको अंग संपूर्ण। ८

अथ नारी निदाको अंग. ९

मनहर छंद

कामिनाको तन मानु कहिये सधन अन,
 वहां कोउ नय सो तौ लुखेही परतु है;
 कुंजर है गति कटि केहराका अय नमै,
 ऐनी काली नागिनी उ इनिहुं धरतु है;
 कुअ है पहार जहां काम सार वसै तहां,
 साधिके कटाक्ष—आन आनहुं हरतु है;
 सुंदर कहत अेक और उर नमै अति,
 राक्षसी वदन आंठि आंठिही करतु है।
 विषहीकी लुमिमांछि विषके अंकुर भये,
 नारी विष बेली पढी नय शिअ दयिये;
 विषहीके नर मूल विषहीके उर पात,
 विषहीके फूल फूल लागे शु विसेअिये;
 विषके तंतू पसार उरआर्ध आंठी मार,
 समय नर व्रक्ष पर लपटेही लेअिये;
 सुंदर कहत कोउ संत तर अयि गयो
 तिनके तौ कहुं लता लागी नहि पेअिये।
 उदरमें नरक नरक अध द्वारनमें,
 कुअनमें नरक नरक जरी छार्ती है;
 कुंठमें नरक गाल अियुक नरक अिय,
 मुखमें नरक लज्ज लालहु मुआती है;
 नाकमें नरक आंख कानमें नरक वहै,

हाथ पाड़ि नख शिख नरक दिखाती है
 सुंदर कहत नारी नरकको कुंड यह,
 नरकमें लक्ष परै सो नरक — पाती है। ३
 कामिनीको अंग अति मलिन महा अशुद्ध,
 रोम रोम मलिन मलिन सख द्वार है;
 हाड मांस मज्जा मेद आमसुं लपेटि राखै,
 ठार ठार रगतके लरेछ भंडार है;
 मुत्रहु पुरीष आंत अक मेक मिली रही,
 औरही उदरमांछि विविध विकार है
 सुंदर कहत नारी नख शिख निधरप,
 ताहि जे सराहै सो तौ अडोछ गंवार है। ४

कुंडोल्या छंद

रसिकप्रिया रसमंजरी, और सिंगारहि जन;
 अतुराध करि अहुत विधि, विषय अनाध आन;
 विषय अनाध आन, लगत विषयिनकुं प्यारी;
 नगे मदन प्रयंड, सराहै नख शिख नारी;
 न्यु रोगी मिष्टान आध, रोगहि विस्तारै;
 सुंदर ये गति होछ, जोछ रसिकप्रिया धरै। ५
 रसिकप्रियाके सुनतही, उपनै अहुत विकार;
 जो या मांही अित धरै, वहै होत नर अवार;
 वहे होत नर अवार, वार तौ क्यहु न लागै;
 सुनत विषयकी आत, लहर विषहीकी नगै;
 न्युं को उधयो हुतो, जेध पुनि सेन पिछाध;
 सुंदर ऐसी जन, सुनत रसिकप्रिया भाध। ६
 धति नारीनिंदाको अंग संपूर्ण

अथ दुष्टजनको अंग. १०

मनहर छंद.

अपने न दोष देखै परके औगुन पेखै,
 दुष्टको स्वभाव उठि निंदाही करत है;
 जैसे कोछ महल सवारी राज्यों नीके द्वार

कीरी तहां नग छिद्र हूंन शिरतु है;
 नारहीतें सांज लग सांजहति नार लग,
 सुंदर कहत दिन जैसेहि नरतु है;
 पावके तरेकी नही सूजे आग भूरपकुं,
 औरकुं कहत तेरे शिरपे नरतु है।

१

इंदव छंद.

धात अनेक रहै डर अंतर, दुष्ट कहै सुखसुं अति भीडी;
 लोटत पोहत व्याघ्रहि न्युं नित, ताकत है पुनि तालिकि पीडी;
 उपरतें छीरकै नल आन सु, डेक लगावत नारि अगीडी;
 यामहि कूर कछू मति ननहु, सुंदर आ पुनि आप्पनि दीडी. २
 आपनुं काज सेंवारनके हित, औरकुं काज बिगारत नलहि;
 आपनुं कारन होउ न होउ, पुरो करि औरकु डारत नलहि;
 आपहु ओवत औरहु ओवत, ओछि दुनो धर दत पहाछि;
 सुंदर देखतहि अनी आवत, दुष्ट करै नहि कौन पुराछि;
 न्युं नर पोषत है निज देहहि, अल बिनास करै तिहि पारा;
 न्युं अहि और मनुष्यहि काटत, वाहि कछू नहि होत अहारा;
 न्युं पुनि पावक अरि समै कछु, आपहि नाश भयो निरधारा;
 ल्युं यह सुंदर दुष्ट स्वभावहु, ननि तणे किन तीन प्रकारा.
 सर्प उसै सु नहि कछु तालक, पीछु लगै सु लोकरि मानै;
 सिंहहु आय तु नहि कछु डर, जो गज मारत तौ नहि हानै;
 आगी नरै नल भूडि भरै गिरि नलहि गिरै कछु भै मत आनै;
 सुंदर और भले सपही यह, दुर्जन संग लो जिन ननै।

छति दुष्टजनको अंग संपूर्ण. १०

अथ मनको अंग ११.

मनहर छंद.

हटकि हटकि मन राखत न्यु छिन छिन,
 सटकि सटकि अहुं और अय नतु है;
 लटकि लटकि ललआय लोल वार वार,
 गटकि गटकि करि विष दल आवु है;

ઝટકિ ઝટકિ તાર તોરત કરમ હોન,
 ભટકિ ભટકિ ફું નેક ન અધાતુ હૈ;
 પટકિ પટકિ શિર, સુદર જી માનિ હારિ,
 ફિટકિ ફિટકિ જાઈ સુવો કૌન યાતુ હૈ. ૧
 પલહીમે મરી જાય, પલહીમે જીવતું હૈ,
 પલહીમે પરહાય, દેખત બિકાનો હૈ
 પલહીમે ફિરૈ નવ ખંડહુ બ્રહ્માંડ સંગ,
 દેખ્યો અનદેખ્યો સો તૌં યાતૌં નહિ છાનો હૈ;
 જાતો નહિ જાનિયત, આવતો ન દાસૈ કંધુ,
 ઐસેસી બલાઈ અખ તાસું પરચો પાનો હૈ;
 સુંદર કહત યાકી ગતિહુ ન લખી પરૈ,
 મનકી પ્રતીત કોઉ કરૈ સો દીવાનો હૈ; ૨
 ઘેરીયે તૌ ઘેચોહુ ન આવત હૈ મેરો પૂત,
 જોઈ પરખોધિયે સો, કાન ન ધરતુ હૈ;
 નીતિ ન અનીતિ દેખૈ. શુભ ન અશુભ પેખૈ,
 પલહીમે હોતી અનહોતી હુ કરતુ હૈ;
 ગુરૂકી ન સાધુકી ન લોક વેદહુકી શંક,
 કાહુકી ન માનૈ ન તૌ કાહુતૌં ડરતુ હૈ;
 સુંદર કહત તાહી, ધીજિયે સુ કૌન બાંતિ!
 મનકો સ્વભાવ કંધુ કલો ન પરતુ હૈ. ૩
 કામ જખ જાગૈ તખ, ગિનત ન કોઉ શંક,
 જાનૈ સખ જોઈ કરિ દેખત નમાધી હૈ;
 ક્રોધ જખ જાગૈ તખ, નેક ન સંભારિ શકૈ,
 ઐસિ વિધિ મુલકી અવિદ્યા જિન સાધી હૈ;
 લોભ જખ જાગૈ તખ, તૃપતિ ન ક્યુંહી હોઈ,
 સુંદર કહત ધન ઐસેહીમે આધી હૈ;
 મોહ મતવારો નિશિદિનહી ફિરત રહૈ,
 મનસો ન કહું હમ દેખ્યો અપરાધી હૈ. ૪
 દેખવે કું દૈરૈ તૌ અટકિ જાઈ વાહી ઔર,
 સુનવેકું દૈરૈ તૌ રસિક શિર તાજ હૈ;
 સુંઘવેકું દૈરૈ તૌ અધાય ન મુગંધ કરિ,
 ખાયવેકું દૈરૈ તૌ ન ધાપૈ મહારાજ હૈ;
 ભાગહીકું દૈરૈ તૌ તૃપત નહી હોઈ ક્યુંહી,

सुंदर करत याही नेकही न लाज है;
 काहुको न कह्यो करै, आपुनीहा टेक परै,
 मनसो न कोउ हम देख्यो दगायाज है। ५
 देख्यो न कुँवर हैर, कहत औरकी और,
 लीन जगह होत हाउ मांस औ रगतमें;
 करत पुराछ सार औसर न जानै कछु,
 धका आछ दैत राम नामसु लगत में;
 अहाये सुरा सुर अहाये सय अषी जन,
 सुंदर कहत दिन धाजत जगतमें;
 औरहु अनेक अतराछही करत रहै,
 मनसो न कोउ है अधम या जगतमें। ६
 जिन ठगे शंकर विधाता छंद देव मुनि,
 आपनोहु अधिपति ठग्यो जल अंद है;
 और योगी जंगम सन्यासी शैल कौन गिनै,
 सयनिहुं ठगत ठगावै न सु छंद है;
 तापेअर इषिअर, सय पयि पयि गये,
 काहुके न आवै हाथ, औसो यापे अंद है;
 सुंदर कहत अस कौन विधि कीन्है ताहि?
 मनसो न कोउ या जगतमाहि रिंद है। ७
 रंककं नयावै अमिलाय धन पायवेकी,
 निशिदिन सोअ करि औसेही पयत है;
 राजही नयावै सय जुमिहीको राज लेवे,
 औरहु नयावै जेह देखसु रयत है;
 देवता असुर सिद्ध पन्नग सकल लोक,
 कीट पशु पक्षि कहु कैसेके अयत है।
 सुंदर कहत काहु संतका कहो न जय,
 मनके नयाअे सय जगत नयत है। ८

इंदव छंद.

केतक द्यौस जये समुत्रावत, नेक न मानत है मन बौद्ध;
 जुलि रह्यो विषया सुअमे कछु, और न जानत है सह द्यौद्ध;
 आंजि न कान न नाक जिना शिर, हाथ न पाय नही सुअपौद्ध;
 सुंदर ताहि गहै कहुं क्युं करि, नीकसि जगह अडो मन बौद्ध। ९

- दैरत है दृष्टहु दिशहुं सठ, वायु लग्यो ताम्रें लघु भैंडा;
 लाल न कान कछु नहि रोजत, शील स्वभावकि दैरत भैंडा
 सुंदर सोय कहां कही दीनिय, जेदत आन न छेदत गैंडा.
 लालय लागी रह्यो मन भीयर, पारह पाठ अहारह पैंडा. १०
- आन कहुं कि सियार कहुं कि भिलाउ कहुं मनकी गति तैसी;
 देउ कहुं किधुं दुम कहुं किधुं, लाउ कहुं किधुं लंडरु नैसी;
 • और कहुं अटपार कहुं डग, लर कहुं उपमा कहुं कैसी?
- सुंदर और कहा कहिये आय, या मनकी गति दीसत अैसी. ११
 कै भेर तुं मन रंक भयो सठ, भागत भीय दृष्टा दिश कुल्यो;
 कै भेर तुं मन छत्र धरयो शिर, कामिनि संग हितोरन अल्यो;
 कै भेर तुं मन छीन भयो अति, कै भेर तुं सुय पाय कै पुल्यो;
 सुंदर कै भेर तोहि कछो मन, कौन गनी किहि मारग अल्यो? १२
 छंदिनके सुय आहत है मन, लालय लागि अमै सठ थुंही;
 दृष्टी मरीय भरयो जल पूरेन, धावत है मृग भूरय अथुंही;
 प्रेत पिशाय निशायर डोलत, लुप भै नही धावत अथुहि;
 वायु अधुरहि कौन गहै कर? सुंदर दैरत है मन थुंही. १३
 वहै सयको शिरताज ततछन, जे अभि अंतर सान विचारै;
 जे कछु और विषै सुय बंछत, तौ यह दह अमोलक हारै
 छांडि कुलुहि भनै भगवंतहि, आपु तर पुनि औरहि तारै;
 सुंदर तोहि कछो कितनी भिर, तुं मन अथुं नहि आप सँभारै? १४
 कौन स्वभाव परयो उठी दैरत, अभूत छांडि अयोरत हाडै;
 अथुं अमकी हथनी द्रग दैरत, आतुरे होध पेर गन आडै;
 वाद ब्रथा भटकै निशि वासर, अेकहु सोय लगी नहि राडै;
 सुंदर तोहि सदा समुआवत, रे मन तुं अमवो की न छांडै? १५
 जे मन नारिकि और निहारत, तौ मन होतहि ताहिहुं रूपा;
 जे मन कालुसु कोष करे पुनि, तौ मन वहै तयही तदरूपा;
 जे मन मायहि माय रैत निन, तौ मन जूडत मायके रूपा;
 सुंदर जे मन अह विचारत, तौ मन होतहि अह स्वरूपा. १६

मनहर छंद.

कलहुक हसि ठे कलहुक रोष दैत,
 कलहु अकत कहु अंतहु न लहिये;
 कलहुक आध तौ अधात नहि कालुकरि,

કબહુક કહે મેરે કછુ નહિ ચહિયો;
કબહુ આકાશ જાઈ કબહુ પાતાલ જાઈ,
સુંદર કહત તાહિ કેસે કરિ ગહિએ ?
કબહુક આપ લગૈ કબહુક ઉઠિ ભાગૈ,
ભુતકેસે ચિહ કરૈ એસો મન કહિયે.

૧૭

કબહુ તૌ પાંખકો પરવા કે દિખાવૈ મન,
કબહુક ધુરકે ચાવર કરિ લેત હૈ;
કબહુ તૌ ધુટિકા ઉછારત આકાશ આર,
કબહુ તૌ રાતે પીરે રંગ સ્યામ સ્વેત હૈ;
કબહુ તૌ આંખકું ઉગાધ કરિ ઠાઠો કરૈ,
કબહુ તૌ સાસ ધર જુદેકરિ દેત હૈ;
બાજીગર ખ્યાલ એસો સુંદર કહત મન,
સદાહી ભ્રમત રહે એસો કોઉ પ્રેત હૈ.

૧૮

કબહુક સોધ હોત કબહુક ચોરે હોત,
કબહુક રાજા હોત કબહુક રંક સો;
કબહુક દીન હોત કબહુ ગુમાની હોત,
કબહુક સુધો હોત કબહુક બંક સો;
કબહુક કામી હોત કબહુક જતી હોત
કબહુ નિર્મલ હોત કબહુક પંક સો;
મનકો સ્વરૂપ એસો સુંદર કાટિક જૈસો,
કબહુક શૂર હોત કબહુ મયંક સો.

૧૯

હાથકોસો કાન કિઘૌ પીપરકો પાન કિઘૌ !
ધ્વજકો હડાન કહું ચિર ત રહતુ હૈ;
પાનીકો સો ઘેર કિઘૌ પૌન ઉરઝેર કિઘૌ,
ચક્રકો સો ફેર કોઊ કેસેકે ગહતુ હૈ ?
રહટકી માલ કીઘૌ ચરખાકો ખ્યાલ કિઘૌ,
ફેરી ખાતો ખાલ કછુ સુધિ ન લહતુ હૈ;
ધુમકે સો ધાવ તાકું રાખવેકો ચાવ એસો,
મનકો સ્વભાવ સો તૌ સુંદર કહતુ હૈ.

૨૦

સુખ માનૈ દુઃખ માનૈ સંપતિ વિપતિ માનૈ,
હર્ષ માનૈ શોક માનૈ, માનૈ રંક ધન હૈ;
ઘટિ માનૈ બઠિ માનૈ શુભહુ અશુભ માનૈ,
લાભ માનૈ હાનિ માનૈ યાહીતે કંપન હૈ;

પાપ માને પુત્ર માને ઉત્તમ મધ્યમ માને,
 નીચ માને ઉચ્ચ માને માને મેરો તન હૈ;
 સ્વર્ગ માને નર્ક માને બંધ માને મોક્ષ માને,
 સુંદર સકલ માને તાતે નામ મન હૈ. ૨૧

જોઈ જોઈ દેખે કષ્ટ સોઈ સોઈ મન આહિ,
 જોઈ જોઈ સુને સોઈ મનહીકો ભર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ સુંધે જોઈ આવે જો સ્પર્શ હોઈ,
 જોઈ જોઈ કરે સોઈ મનહીકો કર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ ગ્રહે જોઈ ત્યાગે જોઈ અનુરાગ,
 જહાં જહાં જાઈ સોઈ મનહીકો શર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ કહે સોઈ સકલ સુંદર મન,
 જોઈ જોઈ કહ્યે સોઈ મનહીકો ધર્મ હૈ. ૨૨

એકહી વિઠપ વિશ્વ જ્યુકો ત્યુહી દેખિયત,
 અતિહિ સધન તાકે પત્ર ફલ પુલ હૈ;
 આગલે ઝરત પાત નયે નયે હોત જાત,
 એસે યાહી તરફો અનાદી કાલ મૂલ હૈ;
 દશ ચાર લોક સાં પસરી રહી જહાં તહાં,
 અધ ૩ ઉરધ પુનિ સુક્ષમ ૩ સ્થુલ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત સત કોઉ તૌ કહે અસત,
 સુંદર કહત ભ્રમહીકો મન મૂલ હૈ ૨૩
 તોસો ન કુપૂત કોઉ કિતહુ ન દેખિયત,
 તોસો ન સુપૂત કોઉ દેખિયતઝૌર હૈ
 તુંહી આપ બુદ્ધી મહા નીચહુતે નીચ હોઈ,
 તુંહી આપ જાનૈ તૌ શકલ શિરમોર હૈ;
 તુંહી આપ ભ્રમૈ તપ જગત ભ્રમત દેખૈ,
 તેરે સ્થિત બયે સખ ઠૌરહીકો ઠૌર હૈ;
 તુંહી જીવરૂપ તુંહી પ્રજ્ઞ હૈ આંકાશવત
 સુંદર કહત મન તેરી સખ દૌર હૈ. ૨૪

મનહીકે ભ્રમતે જગત યહ પેખિયત,
 મનહીકે ભ્રમ ગયે જગત ખિલાત હૈ;
 મનહીકે ભ્રમ જેવરીમ ઉપજત સાપ,
 મનકે વિચારે સાપ જેવરી સમાત હૈ;
 મનહીકે ભ્રમતે મરીચિકાકું જલ કહે,

मनहीके लम सीप रूपासो दिआत है।
 सुंदर सकल यह दीसै मनहीको लम,
 मनहीको लम गये अल्ल होध जगत है। २५
 मनही जगतरूप होध करि विसतरयो,
 मनही अलपरूप जगतसु न्यारो है;
 मनही सकल धर व्यापक अअंड ओक,
 मनही सकल यह जगत पियारो है;
 मनही आकाशगत हाथ न परत कछु,
 मनके न रूप रेष ब्रह्म हीन वारो है;
 सुंदर कहत परमारथ विसारै जग,
 मन मिटि लख ओक अल निज सारो है। २६
 धति मनको अंग संपूर्ण।

— ❀ ❀ ❀ —

अथ चाणकको अंग १२.

मनहर छंद

लोभ लोभ छूटवेको करत उपाय अस,
 सोध सोध दः करि अंधन परतु है;
 योग यत्न जप तप तीरथ व्रतादि आरे,
 जंपापात सेत लख हिमाले गरतु है;
 कानहु इराध पुनि केशहु लुंआध अंग,
 विभूति लगाध शिर जटाहुं धरतु है;
 भिन सान पाय नहि छूटत इत्य ग्रंथी,
 सुंदर कहत थुंही लभीके भरतु है १

सर्व लघु अक्षर.

जप तप करत धरत व्रत जत सत,
 मन वय कर्म लम कसट सहत तन;
 वलकल वसन असन हज पत्र लल,
 कसत रसन रस तजत वसत वन;
 जरत भरत नर गरत परत सर,
 कहत लहत हय गज दल लल धन;

पयत पयत लय लय न टरेत सठ,
धट धट प्रगट रहत न लपत जन.

२

पूर्ववत्.

योग करै यत्न करै वेद विधि त्याग करै,
जप करै तप करै बुंही आधु भूटि है;
यम करै नैम करै तीरथहु व्रत करै,
पुहुमी अटन करै व्रथा खास दुटि है;
भुवको यतन करै मन में वासना धरै,
पयि पयि युही भरै काल शिर भुटि है;
औरहु अनेक विधि कोटिक उपाय करै,
सुंदर कहत भिन सान नही छुटि है.

३

बुद्धि करि हीन नर रज तम छाये रह्यो,
जन जन किरत उदास होछि धरतें;
कठिन तपस्या धरि मेध शीत धाम सहै,
कुंद भूल आछि कोउ कामनाके उरतें;
अतिही अज्ञान उर विविध उपाय करै,
निज रूप बुझीके अंधत लछि परतें;
सुंदर कहत औंधी वार कैसे दीये मुख?
हायभाहि आरसी न करै मुठ करतें.
मेध सहै शीत सहै शीथपर धाम सहै,
कठिन तपास्या करी कुंद भूल जात है;
योग करै यत्न करै तीरथ व्रत करै,

४

पुन्य नाना विधि करै मनमें सुहात है;
और देवी देवता उपासना अनेक करै,
आंजनकी होस कैसे आक जोउ जलत है?
सुंदर कहत ओक रविके प्रकाश भिनु,
जोगनाकी जेती कहा रजनी बिजात है.

५

कोछि किरै नागे पाय गुदरी अनाय करि,
दहकी दिसा दिआछि आछि लोके धुत्थो है;
कोछि दुधाहारी होछि कोछि कुआहारी होछि,
कोछि अघोमुख अलै अलि धुम धुत्थो है;
कोछि नहि आये लौन कोछि मुख गहै मौन,

સુંદર કહત યુહી પ્રથા ભુસ કુલ્યો હૈ;
 પ્રભુસું તૌ પ્રીતિ નાંહી સ્નાનસું પરિચૈ નાહિ,
 દેખૌ ભાઈ આંધરેને જ્યું બજાર લુલ્યો હૈ. ૬

इंद्रब छंद.

આસન મારિ સવારી જટા નખ, ઉજ્જલ અંગ વિભૂતિ અલ્લઃ;
 યા હમકું કધ્ધુ દેહિ દયા કરિ, ધેરિ રહેં બહુ લોગ લુગાધ;
 કોઉક ઉત્તમ ભોજન લ્યાવત, કોઉક લ્યાવત પાન મિઠાધ;
 સુંદર લેકરી જાત ભયો સખ, મૂરખ લોકની યા સીધિ પાધ. ૭
 ઉરધ પાય અધો-મુખ વહે કરિ, ધુટત ધુમહિ દેહ મુલવૈ;
 મેઘહુ શીતહું ધામ સહે શિર, તીન હુ કાજ મહા દુઃખ પાવૈ;
 હાથ કધ્ધુ ન પૈ કમલહુ કન, મૂરખ કુકસ કુટિ ઉડાવૈ;
 સુંદર વંછી વિષે મુખકું ધર, બુડત હૈ અરૂ નંત્રણ ગાવૈ. ૮
 ગેહ તજ્યો પુનિ નેહ તજ્યો પુનિ, એહ લગાઈ જુ દેહ સંવારી;
 મેઘ સહે શિર શીત સહે તન ધુપ સમૈ જુ પંચાગનિ ખારી;
 ભુખ સહે રહિ રંખ તરૈ પર, સુંદર દાસ સહે દુઃખ ભારી;
 દાસન છાંડી જુ કાસન ઉપર, આસન મારિ પૈ આશ ન મારી. ૯
 જો કહુ કષ્ટ કરૈ બહુ ભાંતિની, જાત અસ્તાન નહી મન કેરો;
 જ્યુ તમ પૂરિ રહ્યો ધર ભીતર, કૈ સહુ દુર ન હોય અંધેરો;
 લાઠિનિ મારિય ટેલી નિકારિય, ઐર ઉપાય કરૈ બહુ તેરો;
 સુંદર શુર પ્રકાસ ભયો તખ, તૌ કિતહુ નહિ દેખિય નેરો. ૧૦
 ધાર વહ્યો બડ ધારિ રહ્યો જલ, ધાર સહ્યો ગિરિ-ધાર ગરચો હૈ;
 ભારે સંચો ધન ભારથમે કર, -ભાર લહ્યો શિર ભાર પરચો હૈ;
 ભારે તખ્યો વહિ માર ગયો જમ, માર દઈ મન તૌ ન મરચો હૈ;
 માર તજ્યો ષટસાર પરચો કહિ, સુંદર કારજ કૌન સરચો હૈ! ૧૧
 કોઉ ભયા પય-પાન કરૈ નિત, કોઉક ખાતહિ અખ અલૌના;
 કોઉક કષ્ટ કરૈ નિશિ વાસર, કોઉક બૈઠિ જુ સાધન પૌનઃ;
 કોઉક વાદ વિવાદ કરૈ અતિ, કોઉક ધારિ રહે મુખ મૌના;
 સુંદર એક અસ્તાન ગયે બિનુ, સિદ્ધ ભયે નહિ દાસત કૌના. ૧૨

सवैया छंद.

કોઉક અંગ વિભૂતિ લગાવત, કોઉક હોત નિરાટ દિગંબર;
 કોઉક સેત કષાયક વોદત, કોઉક કાય રંગે બહુ અંબર;

कोडक वल्कल शीस जटा नप्प, कोडक वाहत ह णु वगंअर;
सुंदर ओक अत्तान गये जिनु, ओ सअ दीसत आहि अउंअर, १३

इंदव छंद.

कोडक जत प्रयाग अनारसि, कोड गया जगंजायहि धावै;
को मथुरा अदरी हरिद्वार सु, कोड गंगा कुश्क्षेत्र नहावै;
कोडक पुंकर जै पंअ तीरथ, दैरहि दैरि णु द्वारिका आवै;
सुंदर पित्त गउयो धरमाहि सु, आहिर दूढत क्युकरि पावै १४
आगे कछू नहि हाथ परयो पुनि, पीछे भिहारि गयो निज भौना;
ण्युं कोड कामिनि कंतहि मारि यली, संग औरहि दप्पि सलौना;
सो गयो तण्ठे ततकाल कहै, न अनै णु रहि भुअ-भौना;
तैसहि सुंदर स्तान जिना धर, छांडि भये नर भांडे दौना, १५
ण्युं कोड कोश कटयो नहि मारग, तेजकले धरमें पशु जेअे;
ण्युं अनियां गयु पीसके तीसहुं, पीसहुमें द्यहु नहि होअे;
ण्युं कोड सोआ छमेहुं यद्यो पुनि, होछ हुमे गांठके जोअे;
तैसहि सुंदर और किया सअ, राम जिना निथयै नर रोअे १६
ण्युं कोड राम जिना नर मूरअ, औरनिके गुन जल बनैगी;
आन किया गठके गउवा पुनि, होतहि मेरे कछू न अनैगी;
ण्युं हथ ईरि दिआवत आंवर, अंत तु धूरिकि धूरि छिनैगी;
सुंदर भूल भछ अतिसै करि, सूतकि लैंस पडाहि जनैगी १७
होछ उदास विचारि जिना नर, गेल तण्ठो वन जल रह्यो है;
अंअर छांडि वगंअर ले करि, के तपको तन कष्ट सख्यो है;
आसन मारि सुआस न जै भुअ, मौन गही मन तो न गख्यो है;
सुंदर कौन कृअुद्धि लगी कहि, या भव-सागरमाहि अख्यो है १८
भुअ धरयो परि भेद न जनत, भेद लहैं जिन अदहि पैहै;
भुअहि मारत नीद निवारत, अज तजै इल पत्र न जैहै;
और उपाय अनेक करै पुनि, ताहित हाथ कछू नहि जैहै;
या नर देह प्रथा सठ जोयत, सुंदर राम जिना पछैहै १९
आपन आपन थान मुकाम स-न, राहनहुं, सअ भांति बली है,
यत्त प्रतादिक तीरथ दान पुरान, कथा णु अनेक यली है;
कोडिक और उपाय जहां लगि, ते सुनिके नर अुद्धि छली है,
सुंदर स्तान जिना न कहुं सुअ, भूलनकी अहु भांति गली है २०
कोडक आहत पुत्र धनादिक, कोडक आहत आंअ जनायो;

कोड़क आहत धातु रसादिक, कोड़क आहत पार दिप्पायो;
 कोड़क आहत जंत्रनि भंत्रनि, कोड़क आहत रोग गमायो;
 सुंदर राम जिना सम्पत्ती भ्रम, दृष्टहु या जग युं उलकयो। २१
 कोड़कुं तु नर भेष्य जनावन? कोड़कुं तु द्युहुं दिशकुलै?
 कोड़कुं तु तन कष्ट करै अति? कोड़कुं तु मुष्मर्तै कहि कूलै?
 कोड़कुं और उपाय करै अण? आन किया करके भते बुलै;
 सुंदर एक लज्जे भगवंतहि तौ सुष्प-सागरमें नित भूलै। २२
 छति आणुकुको अंग संपूर्ण। १२

अथ विपरितज्ञानको अंग १३. मनहर छंद.

एक अक्ष मुष्पसुं जनायकरि कहत है,
 अंतहकरन तौ जिकारनसुं भरेयो है;
 जैसे डग गोबरको कूपो भरि राजत है,
 सोर पंच धृत लेके उपर न्युं करयो है;
 जैसे कोछि लाउंभाहि प्याजकुं छिपाय राजै,
 आथरा कपूरको ले मुष्प आधि धरयो है;
 सुंदर कहत जैसे जानी है जगतभाहि.
 तिनकुं तौ दृष्टि करि भरी मन उरयो है। १
 देहसुं ममत्व पुनि गेहसुं ममत्व सुत,
 दारासुं ममत्व मन मायामे रहतु है;
 धिरता न लहै जैसे कुंडुक जौगानभाहि,
 कर्मनिके वश भाख्यो धकाकुं रहतु है;
 अंतहकरन सदा जगतसु रमि रह्यो,
 मुष्पसुं जनाय जात अक्षकी कहतु है;
 सुंदर अधिक मोहि याहितें अयंभा आहि,
 भूमिपर पश्यो कोउ अंधकुं गहतु ह! २
 मुष्पसुं कहत ज्ञान भ्रमै मन छंदि प्रात,
 भारगके जलमे न प्रतिजिज्य लहिये;
 गांठमें न पैसा कोउ लयो रहै साठिकार,

आनिनिमें महुर इपैया गिनि लहिये;
 स्वपनमें पंथामृत लुभके तपत लयो,
 जगेते भरत लुप्य आयषेहुं सहिये;
 सुंदर सुलट जैसे कायर भारत गाज,
 राज बान सभ कहा गांगो तेजी कहिये ! ३

संसारके मुष्पनिमुं आ शक्ति अनेक विधि,
 छंद्रिहु लोलुप मन कयहु न गह्यो है;
 कहत है जैसे मैं तौ अक प्रह्न जनतहुं
 ताहिते छोडि के शुभ कर्मनते रह्यो है.
 प्रह्न की न प्रातिप पुनि कर्म सय छटि गये,
 दोहनते लष्ट होध अध भिय गह्यो है;
 सुंदर कहत ताहि त्यागिये स्वपय जैसे,
 याहि भाति अंथमें वसिष्ठलू कह्यो है ४

सानीकीसी आत कहै मन तौ मलिन रहै,
 वासना अनेक जरि, नेक न निवारी है;
 जैसे कोउ आमुषन अधिक बनाध रांजै,
 कलध उपर करि भीतर बंगारी है;
 न्युंही मन आवै तयुंही जेलत निशंक होध,
 सान सुनि सांजि जियो, अंयनि विचारी है;
 सुंदर कहत वाके अटक न कोउ आहि,
 जोध वासुं मिलै जल ताहिहुं भिगारी है. ५

हंस रवेत एक रवेत दृजिअे समान होउ,
 हंस गोती सुगै एक मछरीकु आत है;
 पिक अरु काक होउ कैसेकरि जने जल ?
 पिक अंय—डारि काक करकहि जल है;
 सैधौ अरु इटिक पापान सभ दृजियत,
 वह तौ कौरे वह जलमें समात है;
 सुंदर कहत सानी आहिरे भीतर शुद्ध,
 ताकी पटंतर और आतनिकी आत है. ६

छति विपरीतज्ञानको अंग संपूर्ण १३

अथ वचन विवेकको अंग १४.

मनहर छंद.

जके धर ताछु तुरकितको तभेजो आंध्यो,
 ताके आगे इरी इरी टडुवा दिआधये;
 जके आसा मलमल साइनरे ढरे परे,
 ताके आगे आनि करि योसछ रआधये;
 जके पंयामृत जात जात सय दिन जीते,
 सुंदर कहत ताहि राखरी यआधये;
 यतुर प्रवीन आगे मूरय छयार करै,
 सरजके आगे नैसे जगना लआधये. १
 ओक वाणी रूपवत लुपन यसन अंग,
 अधिक विराजमान कहियत नैसी है;
 ओक वाणी कूटे टुटे अंगर उढाय आनि,
 ताहुभाहि विपरीत सुनियत नैसी है;
 ओक वाणी भूतकस्ती अहुत शंगार किये,
 लोकनिहुं नीकी लगे संतनिहुं नैसी है;
 सुंदर कहत वाणी त्रिविध जगतभाहि;
 जनै कोछ यतुर प्रवीन जकी नैसी है. २
 राजको हुंवर ने सुख कै कइय होछ,
 ताहुं तौ शिलाभ करि गोद ले जेलाधये;
 और कोउ रैतको सुख होछ शोभनीक,
 ताहुं तौ दृष्टि करि निष्ठ लुलाधये;
 काहुं कुरूप कारो हुंयरो न्है अंगहीन;
 वाकी और दृष्टि दृष्टि मायोही लजाधये;
 सुंदर कहत वाके आपहीको प्यारो होछ,
 सुंदी जनि आनीको विवेक नैसे पाधये. ३
 मोनिये तौ तय जय गायवेकी सुद्धि होछ,
 न तौमुय मोन गहि सुप होछ रहिये;
 नोरिये तौ तय जय नोरवेकी जन परे,
 नुक छंद अरथ अनूप जमै लहिये;
 गाधये तौ तय जय गायवेको कंड होछ,

अवनके सुनतही मन लक्ष गहिये;
 तुक लंग छंद लंग अरथ नमिलै कछु,
 सुंदर कहत ऐसी आनी नहि कहिये. ४
 ऐकनिके वयन सुनत अति सुख होई,
 कूलसे अरत हूँ अधिक मन लावने;
 ऐकनिके अयन तौ असि मानौ अरषत,
 अवनके सुनत लगत अलआवने;
 ऐकनिके वयन कटुक कटु विषरूप,
 करत भरम छेद दुःख उपजवने;
 सुंदर कहत धट धटमें वयन भेद,
 उत्तम मध्यम अरु अधम सुहावने. ५
 काक अरु रासल उलूक जल्य आगत हूँ,
 तिनके तौ वयन सोहात कहु कौनहुं!
 कोकिला र सारी पुनि सू जल्य आगत हूँ,
 सल्य कोउ कान दे सुनत रवरौनहुं;
 ताहितें सु वयन विवेक करि ओलिये न्यु,
 अंहि आक आक अकि तोरिये न पौनहुं;
 सुंदर समुझि ऐसे वयन उचारै करौ,
 नहि तौ समुझिकरि जौं अहि भौनहुं. ६
 प्रथम हिये विचार दीनसो न दीनै डार,
 ताहितें सु वयन संभारि करि ओलिये;
 जनै न कुहेत हेत आवै तैसी कही दूत,
 कहिये सु तल्य जल्य मनभांहि तोलिये;
 सल्यहीहुं लागै दुःख कोउ नहि पावै सुख,
 ओलिके प्रथाही तातें छाती नहि ओलिये;
 सुंदर समुझि करि कहिये सरस आत,
 तल्यही तौ वदन कपाट गहि ओलिये. ७
 और तौ वयन ऐसे आगत हूँ पशु जैसे,
 तिनके तौ ओलवेमें ढंगहुं न ऐक हूँ;
 कोउ रात दिवस अकतही रहत ऐसे,
 नैसी विधि रूपमें अकत मानौ अक हूँ;
 विविध प्रकारै करि आगत जगत सल्य,
 धट धट प्रतिमुख वयन अनेक हूँ;

सुंदर कहत ताते वयन विचारि सेहु,
 वयन तौ वहै जमै पाधये विवेक है. ८
 जैसे हंस गीरकुं तनत है असार जनि,
 सार जनि क्षीरकुं निराजो करि पीछये;
 जैसे दधि मथत मथत काढि खेत धन,
 और रही वही सग छाछ छांडि दीछये;
 जैसे मधु-मक्षिका सुवासकुं लभर खेत,
 तैसेही विचार करि लिल लिल कीछये;
 सुंदर कहत ताते वयन अनेक जाति,
 वयनमें वयन विवेक करि लीछये. ९
 प्रथमही गुरु देव मुझते उच्यार कर्यो,
 वेध तौ वयन आये लगे निज हिये हैं;
 तिनको विवेक करि अंतहकरनभाहि,
 अतिही अमोल नग लिल लिल किये हैं;
 आपको दरिद्र गयो पर उपकार छेत,
 नगही निगलिके उगलि नग लिये हैं;
 सुंदर कहत यह जानी युं प्रगट लखि,
 और कोछ सुनि करि रंक छव छये है. १०
 वयनते दूर मिलै वयन विरोध होछि,
 वयनते राग अटै वयनते दोष लू;
 वयनते न्याय उठै वयन शीतल होछि,
 वयनते मुदित वयनहीते रोष लू;
 वयनते प्यारो लगे वयनते दूर भगै,
 वयनत भरि लखि वयनते पौष लू;
 सुंदर कहत यह वयनको भेद ऐसे,
 वयनते अंध होत वयनते मोष लू. ११
 वयनते गुरु शिष्य आप पूत प्यारो होछि,
 वयनते अहु विधि होत उतपात हैं;
 वयनते नारी अरु पुरुष सनेहि अति,
 वयनत दोउ आप आपमें रिसात हैं;
 वयनते सग आछि राजके हलूर होछि,
 वयनते आकरहु छोडि पलात हैं;

सुंदर सुवचन सुनत अति सुख होष,
 कुवचन सुनतहि प्रीति धटि जत है। १२
 अक तौ वचन सुनि कर्महिमें यहि जय,
 करन अहुत विधि स्वर्गकी उमेद है;
 अक है वचन दूध धर उपासनाके,
 तिनमें तौ सकलही वासनाको छेद है;
 अक है वचन तामें अकही अखंड प्रस,
 सुंदर कहत युं अतावै अंत-वेद है,
 वचन तौ अनेक प्रकार सख देखियत,
 वचन विवेक किये वचनमें भेद है। १३
 वचनते योग करै वचनते पस करै,
 वचनते तप करि देहकुं दहत है;
 वचनते अंधन करत हैं अनेक विधि,
 वचनते त्याग करि वचन रहत है;
 वचनते डरै ३ मुरै ३ वचनहूत,
 वचनते भांति भांति संकट सहत है;
 वचनते श्रव जपो वचनते शिव होष,
 सुंदर वचन भेद वेद युं कहत है। १४

धति वचन विवेकको अंग संदृष्टां १४.

अथ निर्गुण उपासनाको अंग १५.

इंदव छंद.

प्रस कुलाक्ष रच्यै अहु भांजन, कर्मनिडे वश मोहि न भावै;
 विष्णुहि संकट आय सहै अब, काहुको रक्षक काहु सतावै;
 शंकर भूत पिशाचनिको पति, पानि कपाल क्षिये-पिबलावै;
 या हित सुंदर त्रीगुन त्यागि सु, निर्गुन अक निरंजन ध्यावै। १

सवैया छंद.

कोटिक पात अनाय कहैं कहा, होत भये सखही मन रंजन।
 शास्त्र स्मृति ३ वेद पुरान अ, आनत हैं अति लायके अंजन,
 पानिमे अडत पानि गहै कित, पार पहुंचत हैं भति अंजन।
 सुंदर छांदि अंधकि नवरि, लौखुं न धाधय अक निरंजन। २

इंदव छंद

मंजन सो णु मनोमल मंजन, सञ्जन सो णु कहै गति गूँजै;
 गंजन सो णु छंदी गहि गंजन, रंजन सो णु छुआवे अणूँजै;
 लंजन सो णु लरयो रसमांहि वि, द्रवजन सो कितहु न अरुअ;
 व्यजन सो णु जैइ इयि सुंदर, अंजन सो णु निरंजन सुअै. ३
 न प्रभुतैं उतपति लख यह, सो प्रभु है उर छुह हमारे;
 जे प्रभु है सभके शिर उपर, ता प्रभुहुं शिरही हम धारे;
 इप न रेअ अलेअ अजंडित; निज रहै सभ कारज सारे;
 नाम निरंजन है तिनका पुनि, सुंदर ता प्रभुकी जलहारै. ४
 जे उपजै गिनसै गुन धारत, सो यह जनहु अंजन भाया;
 आव न नय मरै नहि जवत, अच्युत अेक निरंजन राया;
 ज्युं तइ तत्व रहै रस अेकहि, आवत जत शिरै यह छाया;
 सो परब्रह्म सदा शिर उपर, सुंदर ता प्रभुसुं मन लाया. ५
 जे उपज्यो कछु आहि जहां लग, सो सग नाथ निरंतर होध;
 इप धरयो सु रहै नहि निअल, तीनहु लोक गिनै कहा कोध;
 राजस तामस सात्विक जे गुन, दैअत काल असै पुनि वोध;
 आपहि अेक रहै णु निरंतर, सुंदरके मन मानत सोध. ६
 देवनिके शिर देव विराजित, छिन्नरके शिर हस्वर कैये;
 लालनिके शिर लाल निरंतर, अुअनिके शिर अुअहि लैये;
 पाकनिके शिर पाक शिरोमणि, दैअि अिसार होहै दठ जैये;
 सुंदर अेक सदा शिर उपर, और कछु हमहुं नहि जैये. ७
 शेष भइश गनेश जहां लगि, विअयु विरंमिहुके शिर स्वाभी;
 आपक अरु अंअड अनावत, आहरि भीतर अंतरजभी;
 वार न छोरे अनंत कहे गुन, या हित सुंदर है धन—नाभी;
 असु प्रभु जिनके शिर उपर, अुं परि है तिनहुं कहि आभी ? ८
 धति निर्गुण उपासनाको अंग संपूर्ण. १५

अथ पतिव्रताको अंग १६.

इंदव छंद.

आनकि वार निहारतही जस, जत पति व्रत अेक वृत्तीको;

होत अनादर असिहि भांति नु. पीछे किरै नहि सुर सतीको;
 नेकहिमें हरवा हुधजतज्जि, सै अध भिंदु नु योग यतीको;
 राम -हृदते गये जन सुंदर, अक रती जिन पावरतीको. १
 जो हरिहुं तजि आन उपासत, सो भति—मंद इजतहि होछ;
 न्यु अपने भरतारहि छांडि ज, छि व्यभियारिनि कामिनि कोछ;
 सुंदर ताहि न आदरमान कि, रै विमुग्गी अपनी पत जोछ;
 छुडि भरै किन कुप भंजार क, हा जग जगत है सह सोछ! २
 होछ अनन्य बनै भगवंतहि, और कछू उरमै नहि राखै;
 दैवि ३ देव जहां लग है उर, के तिनसुं वहि दीन न भाखै;
 योगहु यत्न प्रतादि किया तिन, कुं तु नहि स्वपने अभिलाखै;
 सुंदर अमृत पान कीयो तज, तौ कहु कौन हलाहल आखै! ३
 अक सही सज्जे उर अंतर, ता प्रभुहु कहु काहि न गावै!
 संकटमाहि सहाय करै पुनि, सो अपने पति क्युं विसरावै;
 आर पदारथ और जहां लगि, आहु सिद्धि नवै निधि पावै;
 सुंदर छार परौ तिनके मुख, जो हरिहुं तजि आनहु ध्यावै. ४
 पूरेन—काम सदा सुख—धाम नि, रंजन राम सिरज्जनहारो;
 सेवक होछ रह्यो सज्जे नित, कीटहि कुंजर दैत अहारो;
 भंजन दुःख दरिद्र निवारण, अंत करै पुनि सांज सवारो;
 अस प्रभु तजि आन उपासत, सुंदर है तिनको मुख कारो. ५

मनहरच्छंद.

पतिहीसुं प्रेम होछ, पतिहीसुं नेम होछ,
 पतिहीसुं क्षेम होछ, पतिहीसुं रत है;
 पतिही है यत्न योग, पतिही है रस भाग,
 पतिहीसुं मिटै सोग, पतिहीको यत है;
 पतिही है ज्ञान ध्यान, पतिही है पुन्य दान,
 पतिही है तीर्थ स्नान, पतिहीको मत है;
 पतिजिनु पत नाही, पतिजिनु गत नाही,
 सुंदर सकल विधि, अक पति—व्रत है. ६
 जलको सनेही मीन, बिछुरत तजै प्रान,
 मनि जिनु अहि नैसे, जगत न लहीये;
 स्वांत—भिंदुको सनेही प्रगट जगतमांही,
 अक सोप दुसरो सु, आतकहु कहिये;

(५१)

रविको सनेही पुनि, कमल सरोवरमें,
शशिको सनेही हु अंकोर जैसे रहिये;
तैसेही सुंदर अंक, प्रभुसुं सनेह नरे,
और कछु देखि कालु, वार नही वहिये. ७
धति पतिवरताको अंग संपूर्ण १६

अथ विरह ऊराहनेको अंग १७

मनहर छंद.

पीयको अंदेशो भारी, तोसु कहुं सुन प्यारी,
यारी तोरी गये सो तो, अलहु न आये है;
मेरे तौ जवन प्रान. निशिदिन उहै ध्यान,
मुअसुं न कहुं आन, नैन उर लाये है;
जलते गये पिछोहि, कल न परत मोहि,
ताते हुं पूछत तोहि, किन जिरमाये है ?
सुंदर जिरहनीको, शाय सज्जी वार वार,
हमकुं जिसार अज, कौनके कहाये हैं? १
हमकुं तौ रेन दिन. शंक मनमाहि रहै,
उनकी तौ पातनिमें, दंगलु न पाछये;
कलहु संदेशा सुनि, अधिक उछाह होछि,
कलहुक रोछि रोछि, आंसुनी बहाछये;
औरनके रस अस, होछि रहै प्यारे लान,
आवनकी कही कही, हमकु सुनाछये;
सुंदर कहत ताहि, काटिये सु कौन लाति,
नोछि तइ आपने सु, हाथ तैं लगाछये. २
मोसुं कहै औरसीही, वासुं कहै औरसीही,
जकुं कहै ताहीकि प्रतित कैसे होत है?
कालुसुं समास करै, कालुसुं उदास करै,
कालुसुं तौ रसअस, अंकअंक पोत है;
दगाबाजु दुअधा तौ, मनकी न दुर होछि,
कालुके अंधेरो घर, कालुको उद्योत है;
सुंदर कहत नके, पीर सो करै पुकार,

नदके दुःख दुर गये, ताहुं भर्षा पोत है। ३
 हिये और नियो और, लिये और दिये और,
 किये और कौनसु, अनूप पाठी पढे है;
 मुख और जैन और, नैन और तन और,
 मन और काया सख, यंत्रमांछि कहे है;
 हाथ और पाव और, शीशहू अवन और,
 नख शिख रोम रोम, कलछसुं मढे है;
 ऐसी तो कठोर तान, सुनी नहि देखी जग,
 सुंदर कहत कोछ, वल्हकि गढे है। ४
 छति विरह उराहनेको अंग संपूर्ण। १७

अथ शब्दसारको अंग १८.

मनहर छंद.

भुल्यो किरै लमतें कहत कछु और और,
 करत न ताप दुरि, करत संतापहुं
 दक्ष भयो रहै पुनि, दक्ष प्रलपति जैसे,
 दैत पर—दीक्षणा न, दीक्षा दैत आपहुं;
 सुंदर कहत ऐसे, जामें न युगति कछु,
 और जप जपै न जपत निज—जपहुं;
 जाल भयो ज्वान भयो, वय वीते वृद्ध भयो,
 वपुश्च होछि विसरी गयो आपहुं। ५

इंद्रव छंद.

भान उहै शु पियुष पियै नित, दान उहै शु दरिद्रहि जानै;
 कान उहै सुनिये यश केशव, मान उहै करिये सनमानै; १
 तान उहै सुरतान रिआवत, जन उहै जगदीशहि जनै;
 भान उहै मन जेधत सुंदर, सान उहै उपजै न असानै। २
 शूर उहै मनकु अस राखत, कूर उहै मनमांछि लजै है;
 लाग उहै अनुराग नही कहु, भाग उहै मन मोह तजै है;
 तस उहै निज तत्वहि जनत, यस उहै जगदीश यजै है;
 रत उहै हरिसुं रति सुंदर, भक्त उहै भगवंत भजै है; ३

ਆਪ ਉਹੈ ਕਸਿਧੇ ਰਿਪੁ ਉਪਰ, ਢਾਪ ਉਹੈ ਢਲਕਾਰਹਿ ਮਾਰੈ;
 ਛਾਪ ਉਹੈ ਹਰਿ ਆਪ ਢਖਿ ਸਿਰ, ਥਾਪ ਉਹੈ ਥਪਿ ਆਰ ਨ ਧਾਰੈ;
 ਜਪ ਉਹੈ ਜਪਿਧੇ ਅਜਪਾ ਨਿਤ, ਭਾਪ ਉਹੈ ਨਿਯ ਭਾਪ ਵਿਚਾਰੈ;
 ਭਾਪ ਉਹੈ ਸਭਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁੰਦਰ, ਪਾਪ ਹਰੈ ਅਰ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰੈ. ੪
 ਭੈਨ ਉਹੈ ਭਯ ਨਾਹਿਨ ਭ ਮਹਿ, ਗੈਨ ਉਹੈ ਕਿਰਿ ਹੋਖ ਨ ਗੈਨਾ;
 ਬੈਨ ਉਹੈ ਬਧਿਧੇ ਬਿਧਯਾ ਰਸ, ਰੈਨ ਉਹੈ ਪ੍ਰਭੁਸੁ ਨਹਿ ਰੈਨਾ;
 ਮੈਨ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਲਿਐ ਹਰਿ ਭੋਲਤ, ਲੈਨ ਉਹੈ ਸਭ ਆਰ ਅਲੈਨਾ;
 ਸੈਨ ਉਹੈ ਸੁਰ ਸੰਤ ਮਿਲੈ ਜਯ, ਸੁੰਦਰ ਸੰਕ ਰਹੈ ਨਹਿ ਸੈਨਾ. ੫
 ਕਾਰ ਉਹੈ ਅਵਿਕਾਰ ਰਹੈ ਨਿਤ, ਸਾਰ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਅਸਾਰਹਿ ਨਾਐ;
 ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਧਰੈ ਭਰ, ਨੀਤਿ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਅਨੀਤਿ ਨ ਭਾਐ;
 ਤੰਤ ਉਹੈ ਲਗਿ ਅੰਤ ਨ ਟੁਟਤ, ਸੰਤ ਉਹੈ ਅਪਨੋ ਸੰਤ ਰਾਐ;
 ਨਾਦ ਉਹੈ ਸੁਨਿ ਵਾਦ ਤਯੈ ਸਭ, ਸਵਾਦ ਉਹੈ ਰਸ ਸੁੰਦਰ ਆਐ. ੬
 ਆਸ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਉਆਸ ਨ ਛਾਂਡਤ, ਨਾਸ ਉਹੈ ਕਿਰਿ ਹੋਖ ਨ ਨਾਸਾ;
 ਪਾਸ ਉਹੈ ਸਤਪਾਸ ਲਗੈ ਜਮ, ਪਾਸ ਕਟੈ ਪ੍ਰਭੁਕੇ ਨਿਤ ਪਾਸਾ;
 ਵਾਸ ਉਹੈ ਗ੍ਰਹਵਾਸ ਤਯੈ ਯਨ, ਵਾਸ ਸਹੀ ਤਿਹਿ ਭੋਹਰ ਵਾਸਾ;
 ਦਾਸ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਉਦਾਸ ਰਹੈ ਹਰਿ, ਦਾਸ ਸਦਾ ਕਹਿ ਸੁੰਦਰਾਸਾ. ੭
 ਆਤ ਉਹੈ ਅਤਿ ਸਾਰ ਸੁਨੈ ਅਰ, ਨੈਨ ਉਹੈ ਨਿਯ ਰੁਪ ਨਿਹਾਰੈ;
 ਨਾਕ ਉਹੈ ਹਰਿ ਨਾਕਹਿ ਰਾਜਤ, ਭੁਭ ਉਹੈ ਜਗਦੀਸ਼ ਉਚਾਰੈ;
 ਹਾਥ ਉਹੈ ਕਰਿਧੇ ਹਰਿਕੋ ਕ੍ਰੰਤ, ਪਾਥ ਉਹੈ ਪ੍ਰਭੁਕੇ ਪਥ ਧਾਰੈ;
 ਸੀਥ ਉਹੈ ਕਰਿ ਸ਼ਾਮ ਸਮਰਪਣੁ, ਸੁੰਦਰ ਧੁੰ ਸਭ ਕਾਰਜ ਸਾਰੈ. ੮
 ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧ ਗਯੋ ਸਭ, ਰੋਧਤ ਰੋਧਤ ਕੈ ਭਰ ਰੋਧੋ;
 ਗੋਧਤ ਗੋਧਤ ਗੋਧ ਧਰਧੋ ਧਨ, ਭੋਧਤ ਭੋਧਤ ਤੈ ਸਭ ਭੋਧੋ;
 ਭੋਧਤ ਭੋਧਤ ਭੀਤ ਗਯੇ ਦਿਨ, ਭੋਧਤ ਭੋਧਤ ਤੈ ਵਿਧ ਭੋਧੋ;
 ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਰਾਮ ਭਯਧੋ ਨਹਿ, ਭੋਧਤ ਭੋਧਤ ਭੋਧਹਿ ਭੋਧੋ. ੯
 ਢੇਧਤ ਢੇਧਤ ਢੇਧਤ ਮਾਰਗ, ਯੁਭਤ ਯੁਭਤ ਯੁਭਤ ਆਧੋ;
 ਸੁਭਤ ਸੁਭਤ ਸੁਭ ਪਰੀ ਸਭ, ਗਾਧਤ ਗਾਧਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਧੋ;
 ਸਾਧਤ ਸਾਧਤ ਸਾਧ ਭਧੋ ਧੁਨਿ, ਤਾਧਤ ਤਾਧਤ ਕੰਧਨ ਤਾਧੋ;
 ਭਗਤ ਭਗਤ ਭਗਿ ਪਥਧੋ ਜਯ, ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਧਾਧੋ. ੧੦

ਭੂਤਿ ਸ਼ਬਦਸਾਰਕੋ ਅੰਗ ਸੰਪੂਰਨ ੧੮.

अथ भक्तिज्ञान मिश्रितको अंग १९.

इंदव छंद

- जैष्ठ्य रामहि उष्ठ्य रामहि, ज्यैष्ठ्य रामहि राम रक्षो है;
 ज्यौष्ठ्य रामहि जीष्ठ्य रामहि, धौष्ठ्य रामहि राम गक्षो है;
 ज्योष्ठ्य रामहि सोष्ठ्य रामहि, ज्येष्ठ्य रामहि राम लक्षो है;
 द्वेष्ट्य रामहि जेष्ठ्य रामहि, सुंष्ट्य रामहि राम रक्षो है. १
 श्रोत्र्य रामहि नेत्र्य रामहि, पृष्ठ्य रामहि रामहि गान्धै;
 शीष्य रामहि हाय्य रामहि, पाप्य रामहि रामहि छान्धै;
 पेष्ट्य रामहि पीष्ट्य रामहि, रोम्य रामहि रामहि आन्धै;
 अंतर राम निरंतर रामहि, सुंदर रामहि राम विरान्धै. २
 भूमि्य रामहि आप्य रामहि, तेज्य रामहि वायुहि रामि;
 व्योम्य रामहि मंद्य रामहि, शूर्य रामहि शीतहि धामि;
 आद्य्य रामहि अंत्य रामहि, मध्य्य रामहि पृथ्वी धामि;
 आन्य्य रामहि काल्य रामहि, सुंदर रामहि रामहि धामि. ३
 द्यौष्य राम अद्यौष्य रामहि, लेप्य राम अलेप्य रामि;
 ऐक्य्य राम अनेक्य्य रामहि, शेष्य राम अशेष्य रामि;
 मौन्य राम अमौन्य्य रामहि, गौन्य्य रामहि काम कुडामि;
 आहिर रामहि नीतर रामहि, सुंदर रामहि है जग जन. ४
 दूर्य राम निज्य्य रामहि, दैत्य्य राम प्रदैत्य्य रामि;
 पूर्य राम पश्चिम्य रामहि, दक्षिण्य रामहि उत्तर धामि;
 आग्य्य रामहि पीछ्य्य रामहि, व्यापक्य रामहि है जन ग्रामि;
 सुंदर राम दशै दिश पूर्य्य; स्वर्ग्य्य राम पतार्य्य रामि. ५
 आप्य्य राम उपाय्य रामहि, लंघ्य्य राम सवार्य्य धामि;
 दृष्ट्य राम अदृष्ट्य रामहि, धृष्ट्य राम करै सत्य कामि;
 पूर्य्य्य राम अपूर्य्य्य्य रामहि, रक्त न पीत न श्वेत न स्थामि;
 शून्य्य्य राम अशून्य्य्य्य रामहि, सुंदर रामहि नाम अनामि. ६

अति भक्ति ज्ञान मिश्रितको अंग संपूर्ण १६,

अथ विपर्ययको अंग २०.

सवैया. (इकतीस मात्रात्मक)

- भवण्डु द्रुप्ति सुनै पुनि नैनहु, लुल्ला सुंघै नाशिका भोल;
 युदा आय धंद्रिय जल पीवै, जिनही हाथ सुमेरहि तोल;
 उंचे पाव भुंति नीचेहुं, तीन लोकमें विचरत डोल;
 सुंदरदास कहै सुन सान्नी, जली लांति या अर्थहि जोल. १
- अंधा तीन लोकहुं देखै, जैरा सुनै बहुत विधि नाद;
 नकटा जास कमलकी लेवै, गुंगा करै बहुत संवाद;
 हुंदा पकरि उठावै पर्वत, पंगू करै निरत अलहाद;
 जे को याको अर्थ विचारै, सुंदर सोछि पावै स्वाद. २
- कुंजरहुं कीरी गिलि जैडी, सिंहहि आय अधानो खाल;
 भछरी अग्निमाहि सुख पायो, जलमें बहुत हुती जेहाल;
 पंगु यक्षो पर्वतके उपर मृतकहि द्रुप्ति डरानो कार;
 जे को अनुभवि होय सु जनै, सुंदर जैसा उलटा ज्वाल. ३
- अंहहिमाहि समुद्र समानो, राधमाहि समानो जेर;
 पानीमाहि तुम्बिकाकुम्भी, पाहन तरत न लागी जेर;
 तीन लोकमें जया तमासा, सूरज कियो सकल आवेर;
 मूरख होय सु अर्थहि पावै, सुंदर कहै शब्दमें डेर. ४
- भछरी जगलाहुं गहि जायो, भूषा जायो कारो साप;
 भूवे पकरि जिलारी जाछि, ताके भुवे गयो संताप;
 जैठी अपनी मैया जाछि, जैटे अपनो जायो जाप;
 सुंदर कहै सुनौ हो संतो, तिनहुं कोउ न लाग्यो पाप. ५
- देवमाहितें देवज प्रगट्यो, देवलमांही प्रगट्यो देव;
 शिष्य गुहहि उपदेशन लाग्यो, राजा करै रंककी सेव;
 चंच्या पुत्र पंगु छक जयो, ताहुं घर जीवनकी टेव;
 सुंदर कहत सु पंडीत साता, जे को याको जनै जेव. ६
- कमलमाहितें पानी उपज्यो, पानीमाहितें निपज्यो सूर;
 सूरमाहि सीतलता उपज्ज, सीतलतामें सुख जेरपूर;
 ता सुखको क्षय होय न कजहु, सदा अकरस निकट न दूर;
 सुंदर कहत सत्य यह युही, यामे रती न जनहुं कूर.
 हंस यक्षो अस्त्राके उपर, गरुड यक्षो पुनि हरिकी पीठ;

ઐલ ચઢ્યો હૈ શિવકે બેપર, સો હમ દીઠો અપની દીઠ;
 દેવ ચઢ્યો પાતીકે ઉપર, જર્ખ ચઢ્યો દાયનિ પર નીઠ;
 સુંદર એક અચંચા હુવા, પાનીમાંહી ચરૈ અગીઠ. ૮
 કપરા ઘોળીકું ગહિ પોવૈ, માટી બપરી ઘડૈ કુંભાર;
 સુધ બિચારી દર્જિહિ સોવૈ, સોના તાવૈ પકરિ સુનાર;
 લકરી બઢઈકું ગહિ છીલ, ખાલ સુ ખેઠી ધમૈ લુહાર;
 સુંદરદાસ કૈહે સો સ્તાની, જો કો યાકો કરૈ વિચાર. ૯
 જા ધરમાંહિ બહુત સુખ પાપો, તો ધરમાંહિ બસૈ અબ કૌન;
 લાગી સખૈ મિઠાઈ ખારી, મીઠો લગ્યો એક વહ લૌન;
 પર્વત ઉડૈ રૂઝ સ્થિર જૈઠી, ઐસો કોઈક ખાખ્યો પૌન;
 સુંદર કૈહે ન માનૈ કોઈ, તાતૈ પકરી રહિયે મૌન ૧૦
 રજનીમાંહિ દિવસ હમ દેખ્યો, દિવસમાંહિ દેખી હમ રાત;
 તેલ ભર્યો સંપૂરણ તામૈ, દીપક જરૈ જરૈ નહિ બાત;
 પુરૂષ એક પાનીમે પ્રગટ્યો, તો નિગુરાકી કેસી જાત!
 સુંદર સોહી લહે અર્થકું, જો નિત કરૈ પરાઈ તાત. ૧૧
 બીનયો મેઘ બઢ્યો ચહુ દિશિમે, વર્ષત લગ્યો અખંડિત ધાર;
 બૂડ્યો મેરૂ નદી સખ સૂકી, ઉર લાગ્યો નિશિ દિન ઇક તાર;
 કાંસા પરચો બીજલી ઉપર, કીનો સખ કુટુંબ સંહાર;
 સુંદર અર્થ અનૂપમ યાકો, પંડિત હોય સુ કરૈ વિચાર. ૧૨
 વાડીમાંહી માલી નિપજ્યો, હાલીમાંહી નિપજ્યો પેત;
 હંસહિ ઉલટિ શ્યામ રંગ લાયો, ભમર ઉલટિ કરી હુવો ચેત;
 શશિયર ઉલટિ રાહુકું ગ્રામ્યો, સૂર ઉલટિ કરિ ગ્રામ્યો કેત;
 સુંદર સુગુરાકું તજ બાગ્યો, નિગુરાસેતી બાંધ્યો હેત. ૧૩
 અગ્નિ મથન કરિ લકરી કાઢી, સો વહ લકરિ પ્રાણ આધાર;
 પાની મથિ કરિ ધીઉ નિકાસ્યો, સો ઘત ખાયો વારંવાર;
 દૂધ દહીકો ઇચ્છા ભાગી, જાકું મથત સકલ સંસાર;
 સુંદર અબ તો ભયે મુખારે, ચિંતા રહી ન એક લગાર. ૧૪
 પાત્રનાંહિ ઝોલી ગહિ રાખૈ, યોગી ભિક્ષા માગન જાઈ;
 જાગે જગત સોવહી ગોરખ, ઐસા શબ્દ સુનાવૈ આઈ;
 ભિક્ષા ફિરૈ બહુત ગુરૂ તાકું, સો વહિ ભિક્ષા ચેલે આઈ;
 સુંદર યોગી યુગ યુગ જીવૈ તો અવધૂતકિ દૂર બલાઈ. ૧૫
 પરધન હૈરૈ કરૈ પરનિંદા, પરતિષ્ઠકું રાખૈ ધરમાંહિ;
 માંસ ખાય મદિરા પુનિ પીવૈ, તાહિ મુક્તિકો સંશય નાંહિ;

અકર્મ ગૃહે કર્મ સમ ત્યાગૈ, તાકી સંગત પાપ નસાંહિ; ૧૬
 એસા કરૈ સુ સંત કહાવૈ, સુંદર ઔર ઉપજી મરિ જાંહિ.
 નિદ્ય હાઇ તરૈ પશુ ધાતિક, દયાવંત બુડે બલમાંહિ;
 દોભી લગૈ સમનકું પ્યારો, નિર્લાભીકું ડોહર નાંહિ;
 મિથ્યાવાદી મિલૈ બ્રહ્મકું, સત્ય કહૈ તે યમપુરિ જાંહિ;
 સુંદર ધપમાંહિ શીતલતા, જરત રહે સો બૈઠે છાંહિ. ૧૭
 બઢઈ ચરેઆ ભલો સંતારચો, ફિરને લાગ્યો નીકી બાત;
 વહુ સાસુકું કહિ સમુઝાવૈ, તું મેરે ઢિગ બૈઠી કાત;
 તાકો તાર ન દુઠૈ કબહુ, પૂની ઘટૈ નહી દિન રાત;
 સુંદર વિધિસું બનૈ જીલાહા, ખાસા નિપજૈ જીઓ જાત. ૧૮
 માઈ બાપ તજિ ધી ઉમડાની, હરષત ચલી ખસમકે પાસ;
 વહુ બિચારી બડિ બખતાવર, જાકે કહે ચલતિ હૈ સાસ;
 બાઈ ખરો ભલો હિતકારી, સમ કુટુંબકો કીનો નાસ;
 એસા વિધિ ધર બસ્યો હમારો, કહિ સમુઝાવૈ સુંદરદાસ. ૧૯
 ધરે ધરે ફિરૈ કુવારી કન્યા, જને જનેસું કરતી સંગ
 વેસ્યા સો તૌ ભઈ પતિવ્રતા, એક પુરુષકે લાગો અંગ;
 કલિયુગમાંહિ સતયુગ થાપ્યો, પાપી ઉદ્ય ધર્મકો ભંગ;
 સુંદર કહત અર્થ સો પાવૈ, જો નીકે કરિ ભજૈ અનંગ. ૨૦
 વિપ્ર રસોઈ કરને લાગ્યો, એકા બીતર બૈઠો આઈ;
 લકરીમાંહિ ચુલા દીયો, રોટી જોપર તવા ચઢાઈ;
 ખિચરીમાંહિ હંડિઆં રાંધી, સાલન આક ધતુરા ખાઈ;
 સુંદર જીમત અતિ સુખ પાપો, અબકે ભોજન કિયા અઘાઈ. ૨૧
 બૈલ ઉલટી નાયકકું લાદ્યો, વસ્તુ માંહિ ભરિ ગુણ અપાર;
 બલી બાંતિકા સૌદા કીયા, આય દિશાંતર યા સંસાર;
 નાયિકિની પુનિ હર્ષન લાગી, મોહિ મિધ્યો નીકો ભરતાર;
 પૂંજી જાઈ સાંઘકું સોપી, સુંદર શિરતેં ડાર્યો ભાર. ૨૨
 બનિયાં એક બનજકું આપો, પરે તાવરા ભારી ભૈઠ;
 ભલી વસ્તુ કછુ લીની દીની, જૈચિ ગઠરિયાં બાધી ઐઠ;
 સૌદા કિયા ચધ્યો પુનિ ધરકું, લેખા કિયો વારિ તર બૈઠ
 સુંદર શાહ ખુશી અતિ હુવો, બૈલ ગયો પૂજીમેં પૈઠ. ૨૩
 પહરાઈત ધરે ધુસે શાહકે, રક્ષા કરને લાગે ચોર;
 કોટવાલ કાઠહુકરિ બાંધ્યો, છુટૈ નહી સાંઝ અર ભાર;
 રાજ ગામ છોડકે બાગ્યો, હુવો સકલ જગતમે સોર;

- પરજન સુખી ભઈ નગરીમેં, સુંદર કોઈ જીલુમ ન ચોરે; ૨૪
 રાજા ફિરૈ વિપતિકો મારચો, ધરે ધરે ટુકડા માગૈ ભીખ;
 પાવ પિયાદો નિશિદિન ડોલૈ, ધોડા ચાલિ શકૈ નહિ વીખ;
 આક અરંડકિ લકરી ચૂચૈ, છાડે બહુત રસ ભરે ધખ;
 સુંદર કોઉ જગતમેં વિરલો; યા મૂરખકું લાવૈ સીખ. ૨૫
 પાની જરૈ પુકારૈ નિશિદિન, તાકું અગ્નિ જુઝાવૈ આઈ;
 મૈં શીતલ તું તપત બયાંચું, વારંવાર કહે સમુઝાઈ,
 મેરી ઝપટ તોહિ જો લાગૈ, તૌ તું બી શીતલ વૈ જનઈ;
 કબહુ ઝરની ફેરિ ન ઉપજૈ, સુંદર સુખમેં રહે સમાઈ. ૨૬
 ખશમેં પરચો જોડકે પીછે, કહ્યો ન માનૈ બુંડી રાંડ;
 જીત જીત ફિરૈ ભટકતી ચુંડી, તે તૌ કિયો જગતમેં બાંડ;
 તૌ હુ બૂખ ન ભાગી તેરી, તું ગિલ જોડી સારી માંડ;
 સુંદર કહે સીખ સુનિ મેરી, અખ તું ધરે ધરે ફિરવો છાંડ. ૨૭
 પંથીમાંહિ પંથ ચલિ આયો, સો વહ પંથ લખ્યો નહિ જાહિ;
 વાહી પંથ અધ્યો ઉઠિ પંથી, નિર્ભય દેશ પહચ્યો આઈ;
 તહાં ટુકાલ પરૈ નહિ કબહુ, સદા સુભિક્ષૈ રહ્યો ઠહરાઈ;
 સુંદર દુઃખિ ન કોઉ દીસૈ, અક્ષય સુખમેં રહે સમાઈ. ૨૮
 એક અહેડી બનમેં આયો, ખેલન લાગ્યો બલી શિકાર;
 કરમેં ધનુષ કમરમેં તિરકશ, સાવજ્ય ઘેરે વારંવાર;
 મારચો સિંહ બાઘ પુનિ મારચો, મારી બહુત મૃગનકી ડાર;
 એસે સકલ મારી ધરે લાયો, સુંદર રાજાહિ કિયો જીહાર. ૨૯
 શુક્રકે વચન અમૃતમય એસે, કોકિલ ધારિ રહૌ મનમાંહિ;
 સારો સુનૈ ભાગવત કબહુ, સારસ તૌ ઉપજનવૈ નાહિ;
 હંસ ચુગૈ મુક્તાફલ અર્થહિ, સુંદર માનસરોવર તાંહિ;
 કાક કચીધર નીકે જોતે, સો સખ દૌરિ કરંકહિ જાંહિ. ૩૦
 નષ્ટ હોઈ દિવ્ય બ્રષ્ટ કિયા કરિ, કષ્ટ કિયે નહિ પાવૈ દૌર,
 મહિમા સકલ ગઈ તિનકેરી, રહત પગનતર સખ શિરમોર;
 જિત તિત ફિરૈ નહી કધુ આદર, તિનકું કોઉ ન ધલૌ કોર;
 સુંદરદાસ કહી સમુઝાવૈ. એસી કોઉ કરૌ મતિ ઐર. ૩૧
 શાસ્ત્ર ર વેદ પુરાણ પઢૈ કિન ! પુનિ બાકરણ પઢૈ જો કોઈ;
 મંધ્યા કરૈ ગૌ પટુ કર્મહિ. યુન અર કાલ વિચારૈ સોઈ;
 સારા કામ તબૈ બનિ આવૈ, મનમેં સખ તજિ રાખૈ દોઈ;
 સુંદરદાસ કહે સુન પંડિત, રામ નામ યિનુ મુક્તિ ન હોઈ. ૩૨

(૫૬)

શ્લોક.

શ્લોકોર્ધન પ્રવક્ષ્યામિ, યદુક્તં ગ્રંથકોટિભઃ
અન્ન સત્યં જગન્મિથ્યા, જીવો અન્નૈવ નાપરઃ ॥૧૧॥

દોહા.

પીવત રસ વિપરીત યહ, તાંહિ હોત નિજ-જ્ઞાન;
અહુરિ જન્મ હેવૈ નહી, રહત સુ પૂર્ણ પ્રમાન. ૧
મતિરહરયાર્થદીપિકાસહિત વિપર્યયકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૦

અથ સ્વરૂપ વિસ્મરણકો અંગ ૨૧.

ઇંદવ છંદ.

જા ઘટકી ઉનહાર હૈ જૈસિહિ, તા ઘટ એતન તૈસોહિ દીસૈ;
હાથિકિ દેહમેં હાથિસો માનત, આંટિકિ દેહમે આંટિ કરીસૈ;
સિંહકિ દેહમે સિંહસો માનત, રીસકિ દેહમે માનત કીસૈ;
જૈસી ઉપાધિ ભઈ જહાં સુંદર, તૈસોહિ હોધ રહ્યો નાખ શીસૈ. ૧
જૈસેહિ પાવક કાઠકે યોગતે, કાઠસો હોધ રહ્યો ધક ઠૌરા;
દીરઘ કાઠમેં દીરઘ લાગત, ઐરસ કાઠમેં લાગત ઐરા;
આપનો રૂપ પ્રકાશ કરૈ જાળ, જારિ કરૈ તાપ ઐરકો ઐરા,
તૈસેહિ સુંદર એતન આપહિ, આંપકું જાનત નાહિત ઐરા. ૨

મનહર છંદ. પ્રષ્ઠા.

અજર અમર અવિગત અવિનાશી અજ,
કહત સકલ જન, અતિ અવગાહેતે;
નિર્ગુણ નિર્મળ અતિ, શુદ્ધ નિરબંધ નિત,
ઐસેહિ કહત ઐર, ગ્રંથનકે થાહેતે
બાપક અખંડ એક, રસ પરિપૂરણ હૈ,
સુંદર સકલ રમિ, રહ્યો અન્ન તાહેતે;
સહજ સદા ઉદ્યોત, યાહિતે અચંચા હોત,
આપહીકું આપ ભૂલિ, ગયો સો તો કાહેતે!

ઉત્તર.

જૈસે મીન માંસકું નિગલિ જાત લોભ લગિ,

बौहको कुट्टक नहि, जनन उभाहेतें;
 जैसे कपि गागरमें, भूष आधि राखै सक,
 छांडि नहि दैत सो तौ, स्वादहीकि वाहेतें;
 जैसे शुक्र नारियर, अंशु मारि लटकत,
 सुंदर सहत दुःख, दैत याहि लाहेतें;
 देहको संयोग पाछ, छद्रिनके वश परचो,
 आपहीहुं आप भूलि, गयो सुख आहेतें. ४

इंदव छंद.

न्युं कोछ मद्य पिये अति छाकत, नाहि कछु सुधि है अम जैसे;
 न्युं कोछ आछ रहै दग मूरिहि, जनै नही कछु कारन तैसे;
 न्युं कोछ आलक शंक छपावत, कुपि ठहै अर आनत तैसे;
 तैसेहि सुंदर आपहुं भूलि सु, देखाहु येतन मानत कैसे? ५
 न्युं कोछ कूपमे आंकि अलापत, जैसेहि भांति सु कूप अलापै;
 न्युं जल हालत है लगि पौन क, है अमते प्रतिअंजहि कापै;
 देहके प्रानके औ मनके कृत, मानत है सख मोहिहुं आपै;
 सुंदर पेय परचो अतिसै करि, भूलि गयो अमते अक्ष आपै. ६
 न्युं द्विज कोछ छांडि महात्म्य, शूद्र भयो करि आपहुं मान्यो;
 न्युं कोछ भूपति सोवत सैन्य सु, रंक भयो सुपने महि जन्यो;
 न्युं कोछ इपकि राशि अत्यंत कु, इप कहै अम तैयक आन्यो;
 तसेहि सुंदर देहसो होयके, या अक्ष आपहि आप बुलान्यो. ७
 ऐसेहि आपक वस्तु निरंतर, विष नहि यह अक्ष विलासै;
 न्युं नट भंजनसुं दग आंधत, है कछु औरहि औरहि भासै;
 न्युं रजनीमहि अत्र परै नहि, लौं लगि मूरज नाहि प्रकासै;
 तय यह आपहि आप न जनत, सुंदर रहे रदो सुंदरदासै. ८

मनहर छंद.

छद्रिनहुं प्रेरी पुनि, छद्रिनके पीछे परचो,
 आपनी अविद्या करि, आप तन गहो है;
 जोछ जोछ देहहुं, संकट आछ परै कछु;
 सोछ सोछ मानै आप, याते दुःख सखो है;
 अमत अमत कहुं, अमको न आवै अंत,
 त्रिरकाज पीयो पै स्वरूपहुं न लखो है;

ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਦੋਯੋ, ਭਰਮੀ ਪ੍ਰਯਾਤਾਓ,
 ਭੂਤਨਮੈ ਭੂਤ ਮਿਲਿ, ਭੂਤ ਹੋਯੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੬
 ਜੈਸੇ ਸ਼ੁਕ ਨਲਿਕਾ ਨ, ਛਾਂਡਿ ਦੇਤ ਪਗਨੈ,
 ਜਨੈ ਕਾਹੁ ਐਰਿ ਮੋਹਿ, ਘਾਂਧਿ ਲਟਕਾਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਕਪਿ ਗੁੰਯਨਕੀ, ਫੇਰਿ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਆਗ,
 ਆਗੇ ਧਰਿ ਤਾਪੈ ਕਛੁ, ਸ਼ੀਤ ਨ ਗਮਾਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਾਰਜਯੁੰ, ਜਾਤ ਹੁਤੀ ਪੂਰਵਯੁੰ,
 ਭਰਮੇ ਭਲਟਿ ਫਿਰਿ, ਪਛਿਮਯੁੰ ਆਯੋ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹਿ ਸੁੰਦਰ ਸਯ, ਆਪਹੀਯੁੰ ਭਰਮ ਭਯੋ,
 ਆਪਹੀਯੁੰ ਭੁਲਿ ਕਰਿ, ਆਪਹੀ ਭੰਧਾਯੋ ਹੈ। ੧੦
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਾਮਨੀਕੇ, ਹਿਯੇ ਪਰ ਘੁਸੈ ਘਾਜ,
 ਸੁਪਨੇਮੈ ਕਹੈ ਚੇਰੀ, ਪੁਤ ਕਹੁੰ ਗਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਕਾਹੁ ਪੁਸ਼ਪਕੇ, ਕੰਠ ਹੁਤੀ ਮਯਿ ਸੋਈ,
 ਫੁਟਿ ਫਿਰਿ ਕਛੁ, ਅੰਸੋ ਭਰਮ ਭਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਵਾਧੁ ਕਰਿ, ਘਾਵਰੀ ਘਕਤ ਭੋਲੈ,
 ਐਰਹੀਕੀ ਐਰਿ ਕਹੈ, ਸੁਖਿ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹਿ ਸੁੰਦਰ ਨਿਯ, ਰੁਪਯੁੰ ਘਿਸਾਰਿ ਦੇਤ,
 ਐਸੋ ਭਰਮ ਆਪਹੀਯੁੰ, ਆਪ ਕਰਿ ਲਯੋ ਹੈ। ੧੧
 ਦਿਨ ਦਿਨ ਚਿਨ ਚਿਨ, ਹੋਯੋ ਜਾਤ ਨਿਯ ਨਿਯ,
 ਦੇਹਕੇ ਸੰਯੋਗ ਪਰਾਧੀਨ ਸੋ ਰਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਸ਼ੀਤ ਲਗੈ ਧਾਮ ਲਗੈ, ਭੁਯ ਲਗੈ ਪ੍ਰਾਸ ਲਗੈ,
 ਸ਼ਾਕ ਮੋਹ ਮਨਿ ਆਤਿ, ਯੇਧੁੰ ਲਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਅੰਧ ਭਯੋ ਪੰਥੁ ਭਯੋ, ਮੂਕਹੁ ਘਧਿਰ ਭਯੋ,
 ਐਸੇ ਮਾਨਿ ਮਾਨਿ ਭਰਮ—ਨਦੀਮੈ ਘਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਸੁੰਦਰ ਅਧਿਕ ਮੋਹਿ, ਯਾਹਿਤੈ ਅਯੰਘਾ ਆਹਿ,
 ਭੁਲਿਕੇ ਸ੍ਵਰੁਪਯੁੰ, ਅਨਾਥ ਸੋ ਕਹਿਯੁ ਹੈ। ੧੨
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਹੈ ਮੈਂ ਤੈ, ਸ੍ਵਪਨੇਮੈ ਭੋਭ ਭਯੋ,
 ਜਾਗਿ ਕਰਿ ਦੇਯੈ ਵਹੀ, ਮਨੁਘ ਸ੍ਵਰੁਪ ਹੈ,
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਰਾਜ ਪੁਨਿ, ਸੋਯਤ ਭੀਯਾਰੀ ਹੋਯੋ,
 ਆਂਘ ਭਧਰੈ ਤੈ ਮਹਾ—ਭੁਪਨਕੀ ਭੂਪ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਭਰਮਯੁੰ, ਕਹੈ ਚੇਰੀ ਸ਼ਿਰ ਕਹੀ?
 ਭਰਮਕੇ ਗਯੇਤੋ ਜਨੈ, ਸ਼ਿਰਿ ਤਦ੍ਰੁਪ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹੀ ਸੁੰਦਰ ਯਹ, ਭਰਮ ਕਰਿ ਭੁਧਯੋ ਆਪ,

भ्रमके गयेतें यह, आतमा अनुप है. १३
 जैसे काहु पोसतीकी, पाग परी भुमि पर,
 हाथ सेके कहै अेक, पाग में तौ पाछ है;
 जैसे शम्भसली मनोरथनको कीयो धर,
 कहै मेरो धर गयो, गागरी गिराछ है;
 जैसे काहु भुत लग्यो, अकत है आक आक,
 शुद्धि सभै दुर भछ, औरै भति आछ है;
 तैसेहि सुंदर यह, भ्रमकरि भुलो आप.
 भ्रमके गयेतें अेक, आतमा सदाछ है. १४
 आपही चेतन यह, छंद्रिनि चेतन करि,
 आपही भगन होछ, आनंद अढायो है;
 जैसे नर शीत काल, सोवत निहाली पोह,
 आपही तपत होछ, आप सूख पायो है;
 जैसे आल लकरीहुं, घोरा करि डाक अढै,
 आप असवार होछ, आपही कुदायो है
 तैसेही सुंदर यह, जउको संयोग पाय,
 आप सुख भानि भानि, आपही भुलायो है. १५
 कहुं भुल्यो काम—रत, कहुं भुल्यो साधी जत,
 कहुं भुल्यो ग्रहमध्य, कहुं वनवासी है;
 कहुं भुल्यो नीच भानि, कहुं भुल्यो उच भानि,
 कहुं भुल्यो मोह आधि, कहुं तौ उदासी है;
 कहुं भुल्यो भौन धरि, कहुं अकवाद करि,
 कहुं भुल्यो भक्के जछ, कहुं भुल्यो कासी है;
 कहत सुंदर अहंकारहुतें भुल्यो आप,
 अेक आवै रैन अरु, दुनो आवै हासी है. १६
 मैं अहुत दुःख पायो, मैं अहुत सुख पायो,
 मैं अनंत पुष्टि किये, मेरे अति पाप है;
 मैं कुलीन विद्यावंत, पंडित प्रवीन महा,
 मैं तौ भूढ अकुलीन, मेरो नीच आप है;
 मैं हुं राज भरी आशु, किरै अहुं अकभाहि,
 मैं सो रंक द्रव्यहीन, मोहि तौ संताप है;
 सुंदर कहत अहंकारहीतें जव जयो,
 अहंकार गये यह, अेक अक्ष आप है. १७

ਵੇਹਲੀ ਸੁ ਪੁਛ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀ ਫੁਘਰੀ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਸੀਤ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟਾਪਰੋ;
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟੀਰ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟੀਧ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਕਪਾਨ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਧਾਵਰੋ;
 ਵੇਹਲੀ ਸੁਰਪ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀ ਕੁਰਪ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀ ਧੌਵਨ ਲਗੈ, ਵੇਹ ਵਧ ਧਾਵਰੋ;
 ਵੇਹਲੀਸੁੰ ਆਧਿ ਲੇਤ, ਆਪਿਧਿ ਮਾਨਿ ਲੇਤ,
 ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਐਸੋ, ਯੁਧਿਹੀਨ ਆਵਰੋ। ੧੮

ਭੰਡਵ ਚੰਦ.

ਆਪਹਿ ਬੇਤਨ ਆਛਾ ਆਪੰਤਿ, ਸੋ ਭਭੇ ਕਛੁ ਆਪ ਪਰੇਐ;
 ਫੁੱਲ ਟਾਂਹਿ ਕਿਰੈ ਜਿਤਹੀ ਤਿਤ, ਸਾਧਤ ਧੋਗ ਆਨਾਵਤ ਭਿਐ;
 ਆਰਛੁ ਕਠ ਕਰੈ ਅਤਿਥੇ ਕਰਿ, ਧਰਮ ਆਤਮਤਵ ਨ ਪੇਐ;
 ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਨਿਯ ਰਪਹਿ, ਹੈ ਕਰ ਕੰਕਨ ਦਰਪਨ ਦੇਐ। ੧੯
 ਸੁਤ ਗਲੇਮਹਿ ਮੇਲਿ ਭਯੋ ਫਿਜ, ਆਛਾਛੁ ਛੋਧਕੇ ਆਛ ਨ ਭਯੋ;
 ਕਸਿਧ ਛੋਧਕੇ ਛਤ ਧਰਬੋ ਸਿਰ, ਹਯ ਗਯ ਪੈਦਲਸੁ ਮਨ ਮਾਯੋ;
 ਵੈਸ਼ਯ ਭਯੋ ਵਪੁਕੀ ਵਧ ਦੇਯਤ, ਭਠ ਧਰਮ ਆਨੀਯਹਿ ਭਾਯੋ;
 ਸੁਧ ਭਯੋ ਮਿਲਿ ਸੁਧ ਸ਼ਰੀਰਹਿ, ਸੁੰਦਰ ਆਪ ਨਹਿ ਪਹਿਯਾਯੋ। ੨੦
 ਭਯੁੰ ਰਧਿਝੁੰ ਰਧਿ ਫੁੱਲ ਹੈ ਕਛੁ, ਤਮ ਮਿਲੈ ਤਨ ਸੀਤ ਗਮਾਭਿ;
 ਭਯੁੰ ਸ਼ਧਿਝੁੰ ਸ਼ਧਿ ਆਹਤ ਹੈ ਪੁਨਿ, ਸੀਤਲ ਭੈ ਕਰਿ ਤਮ ਯੁਭਾਭਿ;
 ਭਯੁੰ ਸਨਿਪਾਤ ਭਯੋ ਨਰ ਭੇਰੇਤ, ਹੈ ਧਰਮੇ ਆਪਨੇ ਧਰ ਭਯੋ;
 ਯੁੰ ਧਰ ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਸੁਰਪਹਿ, ਆਛਾ ਕਹੈ ਕਧ ਆਛਾਹਿ ਪਾਭ ? ੨੧
 ਆਪ ਨ ਦੇਯਤ ਹੈ ਆਪਨੋ ਮੁਖ, ਦਰਪਨ ਕਾਟ ਲਗਯੋ ਅਤਿ ਧੁਲਾ;
 ਭਯੁੰ ਫੁੱਲ ਦੇਯਤਰੈ ਰਹਿ ਭਾਤ ਭ, ਧੋ ਭਯਹੀ ਪੁਤਰੀਪਰਿ ਫੁੱਲਾ
 ਛਾਯ ਅਜਾਨ ਰਛੋ ਅਭਿਅੰਤਰ, ਭਾਨਿ ਸਕੈ ਨਹਿ ਆਤਮ ਮੂਲਾ;
 ਸੁੰਦਰ ਧੁ ਭਧਯੋ ਮਨਕੇ ਮਲ, ਜਾਨ ਭਿਨਾ ਨਿਯ ਰਪਹਿ ਭੁਲਾ। ੨੨
 ਫੀਨ ਫੁੱਲੋ ਵਿਲਕਾਤ ਕਿਰੈ ਨਿਤ, ਧੰਦ੍ਰਿਨਕੇ ਵਧ ਛਿਲਕ ਛੋਲੈ;
 ਸਿੰਹ ਨਹੀ ਆਪਨੋ ਧਲ ਭਾਨਤ, ਭਯੁੰ ਜਿਤਹੀ ਤਿਤ ਭੋਲੈ;
 ਬੇਤਨਤਾ ਭਿਸਰਾਧ ਨਿਰੰਤਰ, ਲੇ ਭਧਤਾ ਭਧ ਗਾਂਠ ਨ ਭੋਲੈ;
 ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਨਿਯ ਰਪਹਿ, ਵੇਹ ਸੁਰਪ ਭਯੋ ਮੁਖ ਭੋਲੈ। ੨੩
 ਮੈ ਸੁਧਿਯਾ ਸੁਖ ਸੈਯ ਸੁਧਾਸਨ, ਹਯ ਗਯ ਭੁਮਿ ਮਹਾ ਰਯਧਾਨੀ
 ਫੁੰ ਫੁਧਿਯਾ ਫਿਨ ਰੈਨ ਮਝ ਫੁਧ, ਗੋਹਿ ਧਿਪਤਿ ਪਰਿ ਨਹਿ ਛਾਨੀ;
 ਫੁੰ ਅਤਿ ਭਤਮ ਭਾਤਿ ਧਧੋ ਫੁਲ, ਫੁੰ ਅਤਿ ਨੀਯ ਫੀਯਾ ਫੁਲ ਛਾਨੀ

सुंदर येतनता न संभारत, देहस्वर्ष भयो अभिमानि। २४
 गर्भविषे उतपति भयं जय, जन्म लियो शिशु सुखि न ज्ञानी;
 भाल कुंवार किशोर युवादि, वृद्ध भयो अति युद्धि नशानी;
 नसिंहि भांति भय वपुकी गति, तैसोहि होय रक्षो यह प्राणी;
 सुंदर येतनता न संभारत, देहस्वर्ष भयो अभिमानि। २५
 ज्युं कोय त्याग करै अपनो धर, पाहिर जलधके जेय जनावै;
 मुंड मुंडाछ ३ कान इराछ वि, लुति लगाछ जटाहु पठावै;
 नैसोहि स्वाग करै वपुको पुनि, तैसोहि मानत ज्युं हुछ जवै;
 त्युं यह सुंदर आप न जनत, लुलि स्वर्षहि और कहावै। २६
 धति स्वर्ष विस्मरलुको अंग संपूर्ण २१.

अथ विचारको अंग २२.

मनहर छंद.

प्रथम अवलु करि, अित अेकाग्रहि धरि,
 अर संत आगम कहैं सु उर धारिये;
 दुतिय मनन वार वारहि विचारि दृष्टै,
 जेछ कछु सुने तांहि; इरिडे संभारिये;
 तृतीय प्रकार निदिध्यासहि ज्यु नीके करि,
 निःसंभ विचारतें अपनपो सु टारिये;
 तैसेही साक्षात याही, साधन करत होछ,
 सुंदर कहत द्वैत, युद्धिहुं निवारिये। १
 दृष्टै तौ विचार करि, सुनै तौ विचार करि,
 जोळै तौ विचार करि, करै तौ विचार है;
 आय तौ विचार करि, पीवै तौ विचार करि,
 सोवै तौ विचार करि, जगै तौ न टार है;
 जैडै तौ विचार करि; उडै तौ विचार करि,
 अक्षै तौ विचार करि, सोछ भत सार है;
 दृष्टै तौ विचार करि, खेछ तौ विचार करि,
 सुंदर विचार कर, याहि निरधार है। २
 अेकही विचार करि, सुख दुःख सम जनै,
 अेकही विचार करि, भज सय घोछ है;

એકહી વિચાર કરિ, સંસાર સમુદ્ર તરે.
 એકહી વિચાર કરિ, પારંગત હોઇ હૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, બુદ્ધિ નાના બાવ તનૈ,
 એકહી વિચાર કરિ, દૂસરો ન કોઇ હૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, સુંદર સંદેહ મિટૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, એક બ્રહ્મ જોઈ હૈ. ૩

इंदव छंद.

રૂપકો નાથ ભયો કધુ દેખિય, રૂપ અરૂપહિ માહિ સમાવૈ;
 રૂપકે મધ્ય અરૂપ અખંડિત, સો તો કહું કધુ જાણ ન આવૈ;
 ખીચ અસાન ભયો નવ તત્વકો, વેદ પુરાણ સખે કોઈ ગાવૈ;
 સોઈ વિચાર કરૈ જાણ સુંદર, શોધત તાહિ કહું નહિ પાવૈ. ૪
 ભૂમિ સુ તો નહિ ગંધકું છાંડત, નીર સુ તો રસતે નહિ ન્યારો;
 તેજ સુ તો મિલિ રૂપ રેણો પુનિ, વાયુ સપર્શ સદા સુ પિયારો;
 બોમ રૂપ શબ્દ જુદે નહિ હોવત, એસેહિ અંતઃકરણ વિચારો;
 એ નવ તત્વ મિલે ઇત તત્વનિ, સુંદર ભિન્ન સ્વરૂપ હમારો. ૫
 ક્ષીણ રૂપ પુષ્ટ શરીરકો ધર્મ જુ, શીતહુ ઉષ્ણ જરા મૃત ઠાનૈ;
 ભૂખ તૃષ્ણા ગુણ પ્રાણકું બાપત, શોક રૂ મોહ ઉભે મન આનૈ;
 બુદ્ધિ વિચાર કરૈ નિશિ વાસર, ચિત્ત ચિત્તે સુ અહં અભિમાનૈ;
 સર્વકો પ્રેરક સર્વકો સાક્ષિ જુ, સુંદર આપકું ન્યારોહિ જાનૈ. ૬
 એકહિ કુપતે નીરહિ સીચત, ઈષ્ટ અક્રીમહિ અંબ અનારા;
 હોત ઉહૈ જલ સ્વાદ અનેકનિ, મિષ્ટ કટૂક ખટા અરૂ ખારા;
 ત્યુંહી ઉપાધિ સંયોગતે આતમ, દીસત આહિ મિથ્યો સવિકારા;
 કાઠિ લિયે સુ વિવેક વિચારસુ, સુંદર શુદ્ધ સ્વરૂપહિ ન્યારા.
 રૂપ પરાકો ન જાનિ પરૈ કધુ, ઉઠત હૈ જુહિ મૂલતે છાની;
 નાભિવિષે મિલિ સખ કિયે સ્વર, પુર્ણ સંયોગ પર્યંતિ ખખાનિ;
 નાદ સંયોગ -હૈ પુનિ કંઠ જુ, મધ્યમ યાહિ વિચારતે જાની;
 અક્ષર ભેદ મિલે મુખ દ્વારા સુ, બોલતુ સુંદર વૈખરિ ખાની. ૮
 જ્યું કોઈ રોગ ભયો નરકે ધટ, વેદ કહે યહ વાયુ વિકારા;
 કોઈ કહે ગ્રહ આઈ લગે તાતે, પુણ્ય કિયે કધુ હોઈ ઉવારા;
 કોઈ કહે યહ ચૂક પરી કધુ, દેવનિ દોષ દિયો નિરધારા;
 તેસેહિ સુંદર તૈત્તરિકે મત, ભિન્નહિ ભિન્ન કહે જુ વિચારા. ૯
 જે વિષયા તમ દૂરિ રહે તિન, કું રજની મહિ આદર જાપો;

કોઉ મુમુક્ષુ કિયે ગુરુ દેવ તુ, નિર્ભય ધુક્ત જી શબ્દ સુનાયો;
 વાદરે દૂર બયે ઉતકે પુનિ, તારતમું રજી સર્પ દિખાયો, ૧૦
 સુંદર શૂર પ્રકાશતહી ભમ, દૂર બયો રજીકો રજી પાયો.
 કર્મ શુંભાશુભકી રજની પુનિ, અર્ધ તમોમય અર્ધ ઉજરી;
 ભક્તિ સુ તૌ યહ હૈ અરણોદય, અંત નિશા દિન સંધિ ખિચારી;
 સાન સુ ભાન ઉદૈ નિશિ વાસર, વેદ પુરાણ કહે જી પુકારો;
 સુંદર ત્રીન પ્રભાવ બખાનન, યું નિહચૈ સમુઝૈ વિધિ સારી. ૧૧

મનહર છંદ.

દેહહીસો આપ માનિ, દેહહીસો હોધ રહ્યો,
 જડતા અસાન તમ, શુદ્ધ સોધ જાનિયે;
 ઇંદ્રિનકે બાપારનિ, અઅંત નિપુણ બુદ્ધિ,
 તમ રજ કુહું કરિ, વૈશ્યહુ પ્રમાનિયે;
 અંતહકરણમાહિ, અહંકાર બુદ્ધિ જાકે,
 રજ ગુણ વર્ધમાન, ક્ષત્રી પહિચાનિયે;
 સત્વ ગુણ બુદ્ધિ એક, આતમ વિચાર જાકે,
 સુંદર કહત વહી ખાલ્લણ બખાનિયે. ૧૨
 આતમાકે વિષે દેહ, આઈ કરિ નાથ હોઈ,
 આતમ અખંડ સદા, એકહી રહતુ હૈ;
 જૈસે સાપ ડુંચુકીકું, લિએ રહે કોઉ દિન,
 ચારેન ઉતારિ કરિ, નૌતન ગહતુ હૈ;
 જૈસે દ્રુમહુકે પત્ર, પુલ ફલ આઈ હોત,
 તિનકે ગયેતે દ્રુમ, ઔરહુ લહતુ હૈ;
 જૈસે બ્યોમમાહિ અભ, હોઈકે ખિલાઈ જાત,
 એસોહિ વિચાર કરિ, સુંદર કહતુ હૈ. ૧૩
 ખરીકી ડરીસું અંક લિખત વિચારિયત
 લિખત લિખત વહી, ડરી ધસિ જાતુ હૈ;
 લેખો સમુઝ્યો હૈ જામ, સમુઝ પરી હૈ તમ,
 જોઈ કધુ સહી બયો, સોઈ કહરાતુ હૈ;
 દારહીસું દાર મથિ, પ્રગટ પાવક બયો,
 વહૈ દાર જારી પુનિ, પાવક સમાતુ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર બુદ્ધિ, ખલ્લકો વિચાર કરિ,
 કરત કરત વહ, બુદ્ધિહુ ખિલાત હૈ. ૧૪

आपहुं समुजि द्यौ, आपहि सकल माहि,
 आपहुँमि सकल जगत द्युज्यत है;
 जैसे व्योम व्यापक व्यञ्जं परिपूरण है,
 वायल अनेक नाना, रूप लेज्यतु है;
 जैसे भुमि धट जल, तरंग पावक दीप,
 वायुमें अधुरा सोध, विश्व रेज्यतु है;
 जैसेही विचारत विचार हु विलीन होध.
 सुंदरही सुंदर रहत पेज्यतु है.

१५

देहको संयोग पाध, जव जैसे नाम ज्यो,
 धटके संयोग धटाकाशही कहायो है;
 ध्वरहि सकल विराटमें विराजमान,
 मठके संयोग मठाकाश नाम पायो है;
 महाकाशमाहि सय, धट मठ द्युज्यत,
 बाहिर भीतर अक, गगन समायो है;
 तैसेही सुंदर ज्वाला, ध्वर अनेक जव,
 द्विविध उपाधि भेद, अंथनमें गायो है.

१६

प्रश्न.

देह दुःख पावै किधौ? धंद्रि दुःख पावै किधौ?
 प्राण दुःख पावै किधौ? लहे न अहारहुं?
 मन दुःख पावै किधौ? बुद्धि दुःख पावै किधौ?
 चित्त दुःख पावै किधौ? दुःख अहंकारहुं?
 गुण दुःख पावै किधौ? ओत्र दुःख पावै किधौ?
 प्रकृति दुःख पावै किधौ? पुरुष आधारहुं?
 सुंदर पूछत कछु जनि न परत ताते
 कौन दुःख पावै गुर कहै या विचारहुं.

१७

उत्तर.

देहहुं तौ दुःख नाहि, देह पंथ भूतनकी,
 धंद्रिनहुं दुःख नाहि, दुःख नाहि प्राणहुं,
 मनहुं दुःख नाहि, बुद्धि हुं दुःख नाहि,
 चित्तहुं दुःख नाहि, नाहि अभिमानहुं;
 गुणनहुं दुःख नाहि, ओत्रहुं दुःख नाहि,
 प्रकृतिहुं दुःख नाहि, दुःख न प्रभानहुं;

सुंदर विचारी जैसे, शिष्यसु कहत गुर,
 दुःख अेक दृष्टियत, जीयके अस्तानहुं. १८
 पृथिवि भाजन अंग, कनक कुंडल पुनि,
 जलहि तरंग दोजे, दृष्टि करि मानिये;
 कारणु कारन अेतो, प्रगटही धुलरुप,
 तांहितें नजरमांहि, दृष्टि करि आनिये;
 पावक पवन व्योम, अेतो नही दृष्टियत,
 दीपक अंधुरा अल, प्रत्यक्ष अआनिये;
 आतमा अरुप अति, सूक्ष्मते सक्षम है,
 सुंदर कारणु ताते, देहमें न अनिये. १९
 जैन मत उहै अनुराजहुं न बुझि जय,
 दान तप शील सत्य भावनाते तरिये;
 मन वस्य काय शुद्ध, सगसुं दयालु रहै,
 दोष बुद्धि दुरि करि, दया डर धरिये;
 मोक्ष नाम तय जय, मनको निरोध होई,
 मोक्षके विचार शोध, आतमाको करिये;
 सुंदर कहत जैसे, जवतही मुक्ति होई,
 मुअेतें मुगति कहै, ताहुं परहरिये. २०
 देह वार दृष्टिये तौ, देह पंथ भूतनको,
 अहंता अरु कीट लग, देहही प्रधान है;
 प्राणु वार दृष्टिये तौ, प्राणु सगहोई अेक,
 क्षुधा पुनि तृषा दोजे, व्यापत समान है;
 मन वार दृष्टिये तौ, मनको स्वभाव अेक,
 संकल्प विकल्प करै, सदाही अस्तान है;
 आतमविचार किये, आतमाही दीसै अेक,
 सुंदर कहत कोउ, दृष्टिये न आन है. २१
 धति विचारको अंग संपूर्ण २२.

अथ सांख्यज्ञानको अंग २३.

मनहर छंद.

क्षिति जल पावक पवन नल मिलि करि,

शय्य ३ सपरस, ३५ रस गंध नू;
 ओत्र त्वक यक्षु ध्राणु, रसनारसको सान,
 वाक पाणि पाद पायु, उपस्थहि अंध नू;
 मन युद्धि यित अहंकार अै यौवीश तत्व,
 पंचविंश जवतत्व, करत है छंदनू;
 षष्ठविंश जनु अक्ष, सुंदर सु निहकर्म,
 व्यापक अण्ड अैक रस निरसंध नू. १
 ओत्र दिग त्वक वायु, द्योत्यन प्रकाश रवि,
 नाशिका अग्नि ज्वला, वरुण अण्णनिये;
 वाक अग्नि हस्त ध्रुव, अरेन उपेद्र अल,
 मेढु प्रणपति युद्ध, मृत्युंहुं ठानिये;
 मन अंद्र युद्धि विधि, यित वासुदेव आहि,
 अहंकार रूद्रको, प्रभाव करि मानिये;
 जकी सत्ता पाछ सय, देवता प्राकाशत है,
 सुंदर सो आतमाहि, न्यारो करि जनिये. २

इंद्र छंद.

ओत्र सुनै द्रग द्योतत हैं रस, ना रस ध्राणु सुगंध पियारो;
 कीमलता त्वक जनत है पुनि, जालत है मुग्ध शय्य उयारो;
 पाणि ग्रहे पद गौन करै मल, सुत्र तजै उलयो अघ द्वारो;
 नस प्रकाश प्रकाशत हैं सय, सुंदर सोछ रहै धट न्यारो. ३
 युद्धि लैम मन यित लमै अह, कार लमै कछु जनत नांही;
 ओत्र लमै त्वक ध्राणु लमै रस, ना दग द्योति दशा दिशि नांही;
 वाक लमै कर पाद लमै युद्ध, द्वार उपस्थ लमै कछु कांही;
 तेरे लभाय लमै सयही पुनि, सुंदर क्युं तु लमै उनमांही! ४
 युद्धिको युद्धि ३ यितको यित, अहंको अहं मनको मन वाछ;
 नैनको नैनहि जैनको जैनहि, कानको कान तव्या त्वक होछ;
 ध्राणुको ध्राणुहि जलको जलहि, हाथको हाथ पगौ पग होछ;
 शीशको शीशहि प्रानको प्रानहि, जवको जवहि सुंदर सोछ. ५

मनहर छंद. प्रस.

कैसेके जगत यह, रच्यो है जगतगुरु?
 मोसु कहौ प्रथमहि, कौन तत्व कीमो है?

पुरुष कि प्रकृति कि, महत्त्व अहंकार?
 किधौ उपलभ्य तम; रज सत्य तीनों है?
 किधौ ओम वायु तेज, आप कै अवनि कीन्ह?
 किधौ पंच विषय पसार करि लीनो है?
 किधौ दश धंद्वि किधौ, अंतहकरण कीन्ह?
 सुंदर कहत किधौ, सकल विहीनो है। ६

उत्तर.

अस्तौ पुरुष अर, प्रकृति प्रगट लभ,
 प्रकृतिते महत्त्व, पुनि अहंकार हैं;
 अहंकारहुंते तीन, गुन सत्य रज तम,
 तमहुते महाभूत, विषय पसार है;
 रजहुते धंद्वि दश, पृथक पृथक लभ,
 सत्यहुते मन आदि, देवता विचार है;
 ऐसे अनुक्रम करि, शिष्यसुं कहत गुरु;
 सुंदर सकल यह, मिथ्या लभ नर है। ७

प्रश्न

मेरो ३५ लुमि है कि? मेरो ३५ आप है कि?
 मेरो ३५ तेज है कि? मेरो ३५ पौन है?
 मेरो ३५ ओम है कि? मेरो ३५ धंद्वि दश?
 अंतः करण है कि? जैठो है कि गौन है?
 मेरो ३५ त्रिगुन कि? अहंकार महत्त्व?
 प्रकृति पुरुष किधौ? जालै है कि भौन हैं?
 मेरो ३५ स्थूल है कि? सुक्ष्म है मेरो ३५?
 सुंदर पूछत गुरु, मेरो ३५ कौन है? ८

उत्तर.

तु तौ कछु लुमि नांहि, अप तेज वायु नांहि,
 ओम पंच विषै नांहि, सो तौ लभ कुप है;
 तु तौ कछु धंद्वि ३, अंतहकरण नांहि,
 तीन गुण तु तौ नांहि, न तौ छांहि धुप है;
 तु तौ अहंकार नांहि, पुनि महत्त्व नांहि,
 प्रकृति पुरुष नांहि, तु तौ स्वअनुप है;

सुंदर विचार ऐसे, शिष्यसु कहतयुं,
 नाहि नाहि कहत रहैं सो तेरो रूप है ६
 तेरो तौ स्वयं है, अनुप मिदानंद धन,
 देह तौ मलीन जड, या विवेक कीजिये;
 तु तौ निहसंग निराकार अविनाशी अज,
 देह तौ विनाशवंत, ताहि नहि धीजिये;
 तु तौ पट उरमी रहित सदा अकरस,
 देहके विकार सय, देह शिर दीजिये;
 सुंदर कहत युं विचारि, आपु भिन्न जनि,
 परकी उपाधि कहा, आप अविनाशीजिये! १०
 देहही नरकरुप, दुःखको न वारपार,
 देहही है स्वर्गरुप, अहो सुख मान्यो है;
 देहहीहुं बंध मोक्ष, देह अपरोक्ष प्रोक्ष,
 देहहीके किया कर्म, शुभाशुभ हान्यो है;
 देहहीमें और देह, सुखी नै विलास करै,
 ताहिहुं समझे बिना, आतमा अपमान्यो है
 दोउ देहते अलिप्त, दोउको प्रकाशक है,
 सुंदर अतन्त्र रूप न्यारो करि जान्यो है ११
 देह हलै देह अलै, देहहीसुं देह मिलै,
 देह पाछ देह पीयै, देहही भरत है;
 देहही हिमालै गलै, देहही पावक जलै,
 देह रणमालि अजै, देहही परत है;
 देहही अनेक कर्म, करत विविध भांति,
 अमककी सत्ता पाछ, लोह ज्युं किरत है;
 आतमा अतन्त्ररूप, व्यापक साक्षी अनुप,
 सुंदर कहत सो तौ, जन्मे न भरत है १२

प्रश्नोत्तर

देह यह किनको है? देह पंच भुतनको,
 पंचभुत कौनते है? तामसा हंकारते;
 अहंकार कौनते है? जसुं महत्त्व कहै,
 महत्त्व कौनते है? प्रकृति मंजारते;
 प्रकृति सो कौनते है? पुरुष है जको नाम,

પુરૂષ સો કૌનતે હૈ ? બ્રહ્મ નિરાધારતે;
બ્રહ્મ અખ જાન્યો હમ, જાન્યો હૈ તૌ નિશ્ચૈ કર,
નિશ્ચૈ હમ કિયો હૈ તૌ, ચુપ મુખ દ્વારતે. ૧૩

પૂર્વવત્.

એક ઘટમાંહિ તૌ, સુગંધ જલ ભરિ રાખ્યો,
એક ઘટમાંહિ તૌ, દુર્ગંધ જલ ભર્યો હૈ;
એક ઘટમાંહિ પુનિ, ગંગોદક રાખ્યો આનિ,
એક ઘટમાંહિ આનિ, મદિરાહુ કર્યો હૈ;
એક ધૂત એક તેલ, એકમાંહિ લઘુનીત,
સખહીમે સવિતાકો, પ્રતિબિંબ પર્યો હૈ;
તૈસેહી સુંદર ઊંચ, નાચ મધ્ય એક બ્રહ્મ,
દેહ ભેદ દેખિ ભિન્ન, ભિન્ન નામ ધર્યો હૈ. ૧૪
ભુમિપર અપ અપહુકે પરે પાવક હૈ,
પાવકકે પરે પુનિ, વાયુહુ બહત હૈ;
વાયુ પરે વ્યોમ વ્યોમહુકે પરે ઇંદ્રિ દશ,
ઇંદ્રિનકે પરે અંતઃકરણ રહત હૈ;
અંતહકરણ પર, તીનો ગુણ અહંકાર,
અહંકાર પર મહતત્વકું લહત હૈ;
મહતત્વ પર મૂલ, માયા માયા પર બ્રહ્મ,
તાહિતે પરાતપર, સુંદર કહત હૈ. ૧૫
ભુમિ તૌ વિલીન ગંધ, ગંધ તૌ વિલીન અપ,
અપહુ વિલીન રસ, રસ તેજ આત હૈ;
તેજ રૂપ રૂપ વાયુ, વાયુહી સુ પર્મ લીન,
સૌ પરસ વ્યોમ શબ્દ, તમહી બિલાત હૈ;
ઇંદ્રિ દશ રજ મન, દેવતા વિલીન સત્ત્વ,
તીન ગુણ અહં મહતત્વ ગલિ જાત હૈ;
મહતત્વ પ્રકૃતિ રૂ, પ્રકૃતિ પુરૂષ લીન,
સુંદર પુરૂષ જાઈ, બ્રહ્મમે સમાત હૈ. ૧૬
આતમા અચલ શુદ્ધ, એકરસ રહે સદા,
દેહ બ્યવહારનમે, દેહહીસો જાનિયે;
જેસે શશિમંડલ અભંગ નહિ ભંગ હોઈ,
કલા આવૈ જાઈ ઘટ બદ સૌ બખાનિયે;

જૈસે દ્રુમ રિથર નદીહરે તર દેખિયત,
 નદીકે પ્રવાહમાંહિ, ચલતસો માનિયે;
 તેસે આતમા અનંત, દેહસો પ્રકાશ કરે;
 સુંદર કહત યું વિચારિ ભ્રમ ભાનિયે. ૧૭

આતમા શરાર દાઉ, એક મેક દેખિયત,
 જાળગ અંતહકરણમે અજ્ઞાન હૈ;
 જૈસે અંધિયારી રૈત, ઘરમે અંધેરો હોઈ,
 આગ્નિનકો તેજ જ્યુંકો, ત્યુંહિ વિદમાન હૈ;
 યદ્યપિ અંધેરેમાંહિ નૈનકું ન સૂઝે કંઠ્ય,
 તદ્યપિ અંધેરેસું અલેપ સો ખમાન હૈ;
 સુંદર કહત તૌ લૌ, એક મેક જાનિયત,
 જૈ લૌ નહિ પ્રગટ પ્રકાશ જ્ઞાન ભાન હૈ. ૧૮

દેહ જડ દેવજમે, આતમ ચેતન દેવ.
 યાહિકું સમુઝિ કરિ, યાસું મન લાઈયે;
 દેવજકું યિનસત, ઘેર નહિ લાગૈ કંઠ્ય,
 દેવ તૌ અભંગ સદા, દેવજમે પાઠ્યે;
 દેવકી શક્તિ કરિ, દેવજકી પૂજા હોત,
 ભોજન વિવિધ ભાંતિ, ભોગહૃ જગાઈયે;
 દેવજતે પારો દેવ, દેવજમે દેખિયત,
 સુંદર વિરાજમાન, ઐર કહાં જાઈયે! ૧૯

પ્રીતસો ન પાતી કોહ, પ્રેમસે ન કુલ ઐર,
 ચિત્તસો ન ચંદન, સંનહસો ન સેહેરા;
 હૈદૈસા ન આસન, સહજસો ન સિંહાસન,
 ભાવસો ન સૈજ ઐર, શૂન્યસો ન ગેહરા;
 શાલસો ન સ્નાન અરે, દયાનસો ન ધૂપ ઐર,
 જ્ઞાનસો ન દીપક, અજ્ઞાનતમેકે હરા;
 મનસો ન માલા કોહ, સોહં સો ન જાપ ઐર,
 આતમાસો દેવ નાંહિ, દેહસો ન દેહરા. ૨૦

આસોઆસ રાતિ દીન, સોહં સોહં હોય જાપ,
 યાહિ માલા વાર વાર, હરેકે ધરતુ હૈ;
 દેહ પરે ઇંદ્રિ પરે, અંતહકરણ પરે,
 એકહી અખંડ જાપ, તાપકું હરતુહૈ;
 કાજકી રૂદ્રાક્ષકી રૂ, સૂતહૂકી માલા ઐર,

ઇનકે ફિરાય કધ્ધુ, કારજ સરતુ હૈ!
 સુંદર કહત તાતે, આતમા ચૈતન્યરૂપ,
 આપકો ભજન સો તૌ, આપહી કરતુ હૈ. ૨૧
 ક્ષીર નીર મિલ દોડ, એકોહી હોઈ રહે,
 નીર જૈસે છાંડિ હંસ, ક્ષીરકું ગહતુ હૈ;
 કંચનમે ઐરે ધાતુ, મિલિ કરિ બાન પરચો,
 શુદ્ધ કરિ કચન, સુનારે બન્યું લહતુ હૈ;
 પાવકહુ દાર દંધ્ય, દારહુસો હોઈ રહ્યો,
 મથિ કરિ કાઢે વહ, દારકું દહતુ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર મિલ્યો, આતમા અનાતમા જૂ,
 ભિજ ભિજ કરે સો તૌ, સાંખ્યહી કહતુ હૈ, ૨૨
 અનમય કોશ સો તૌ, પિંડ હૈ પ્રગટ વહ,
 પ્રાણમય કોશ પંચ-વાયહી બખાનિયે;
 મનોમય કોશ પંચ-કર્મ ઇંદ્રિ હૈ પ્રસિદ્ધ,
 પંચ સાન-ઇંદ્રિય, ત્વસ્તાનમય જાનિયે;
 જગત સ્વપનવિષે, કહીયે ચત્વાર કોશ,
 સુષુપતિમાંહિ કોશ, આનંદમે માનિયે;
 પંચકોશ આતમાકો, જીવ નામ કહિયત,
 સુંદર શંકર બાખ્ય, સાંખ્ય યે બખાનિયે. ૨૩
 જગત અવસ્થા જૈસે, સદનમે બૈઠિયત,
 તહાં કહ્યું હોઈ તાંહિ, ભગી ભાંતિ દેખિયે;
 સુપન અવસ્થા જૈસે, દેહરમે બૈઠે ભાઈ,
 રહે જોઈ વહાં તાકી, વસ્તુ સખ લેખિયે;
 સુસુપતિ બાહરેને, બૈઠતે ન સુત્ર પરૈ,
 વહાં અંધધોરે તહાં, કહ્યુંહી ન પેખિયે;
 બોમ અનુસૂત ધરે, દેહેરે ભાંહેરેમાંહિ,
 સુંદર સાક્ષી સ્વરૂપ, તુરિયા વિશિષિયે. ૨૪
 જગત કે વિષે જીવ, નૈનનમે દેખિયત,
 વિવિધ બોહાર સખ, ઇંદ્રિનિ ગહતુ હૈ;
 સુપનેહમાંહિ પ્રતિ, વૈસેહી બોહાર હોત,
 નૈનનતે આઈ કરિ, કંઠમે રહતુ હૈ,
 સુષુપતિ -હદમે, વિલીન હોઈ જાત સખ,
 જગત સુપનકીતૌ, સુધિ ન લહતુ હૈ;

(७५)

तीनहूँ अवस्थाहुँही, साक्षी जग्न जनै आप,
गुरिया स्वयं यह, सुंदर कहतु है. २५

इंद्रव इंद्र.

भूमि ते सूक्ष्म आपहुँ जनहु, आप ते सूक्ष्म तेजको अंग;
तेज ते सूक्ष्म वायु वहै नित, वायु ते सूक्ष्म ओम उतंग;
ओम ते सूक्ष्म है गुण तीन ति, हुँ ते अहं महत्त्व प्रसंग;
ताहि ते सूक्ष्म मूल प्रकृति जग, मूल ते सुंदर अस्त्र अलंग. २६
अस्त्र निरंतर आपक अग्नि, अग्नि अपांति है सज्जमांही;
धधर पावक राशि प्रसंग गु, संग उपाधि लिये भरतांही;
गुव अनंत भयावहिराग सु, दीप पतंग अनेक दिपांही;
सुंदर द्वैत उपाधि मिटै जग, धधर गुव गुद कछु नांही. २७
गुं नर पावक लोह तपावत, पावक लोह मिले सु दिपांही;
मोठ अनेक परै धनकी शिर, लोह अघै कछु पावक नांही;
पावक लीन ज्यो अपने धर, शीतल लोह ज्यो तप तांही;
त्युं यह आतम देह निरंतर, सुंदर बिज रहै मिलि मांही. २८
आतम येतन शुद्ध निरंतर, बिज रहै कहु लज्ज न होई,
है जड येतन अंतहकरेणु गु, शुद्ध अशुद्ध लिये गुन दोई;
देह अशुद्ध मजीन महा जड, हालि न आलि शकै पुनि होई;
सुंदर तीन विभाग किये जिन, लूलि परै जमते सज्ज कोई. २९

सवैया (इकतीस मात्रक.)

अस्त्र अग्नि आपक, आपक गुगल न दीसत रंग;
देह दारते प्रगट दृष्टियत, अंतःकरेणु अग्नि द्वय अंग;
तेज प्रकाश कल्पना तौ जगि, नौ जगि रहै उपाधि प्रसंग;
जहके तहां लीन पुनिहोई, सुंदर दोई सदा अलंग. ३०
देह सराय तेल पुनि भास्ति, आतिअंतःकरेणु विचार;
प्रगट ज्योति यह येतन दीसै, जते ज्यो सकल उज्यार;
आपक अग्नि मथन करि ज्यो, दीपक अहुत लांति विस्तार;
सुंदर अद्भुत रचना तेरी, तुंही अक अनेक प्रकार. ३१
तिलमे तेल दूधमें धृत है, दारमांही पावक पहिआन;
पुलपमांही गुं प्रगट वासना, धूपमांही रस कहत अपान;
पोसतिमांही अक्षीम निरंतर, वगस्पतीमे शहद प्रमान;

सुंदर बिज मिथ्यो पुनि दीसत, देहमांहि युं आतम जन ३२

सवैया (वत्तिंस मात्रक).

जगत् स्थित सुशूपति तीनुं, अंतःकरण अवस्था पावै;
प्राण अलै जगत् अरु स्वप्न, सुशूपतिमें कछु वे न रहवै;
प्राण गयेत रहै न कोउ, सकल देहमें याह विजावै;
सुंदर आतम तत्व निरंतर, सो तौ कितहु जय न आवै. ३३

सवैया (इकतीस मात्रक).

पंद्रह तत्व ग्युल कुंभमें, सुक्ष्म जाग भरयो ज्युं तोय
हां जव आभास जनु उत, अहं छंदु प्रतिबिम्ब गग दाय;
धट कूटे जल गयो विलय न्है, अंतःकरण कहै नहि कोय;
तत्व प्रतिबिम्ब मिलै शशिही भलि, सुंदर जव अहमय होय. ३४

मनहर छंद.

जैसे ओम कुंभके, बाहिर अरु भीतर है,
कोउ नर कुंभकुं, हजर कोश ले गयो;
ज्युंही ओम छहां, त्युंही उहां पुनि है अअंड,
छहां न विछोह न, उहां भिजायके लयो;
कुंभ तौ नयो पुरानो, होछके गिनशि जगध,
ओम तौ न न्है पुरानो, न तौ कछु न्है नया;
तैसेही सुंदर देह, आवै रहै नाश होछ.
आतमा अचल, अविनाशी है अनामयो. ३५
देहके संयोगहीतें, शीत लगै धाम लगै,
देहके संयोगहीतें, शुधा तृषा पौनकुं;
देहके संयोगहीतें, कटुक मधुर स्वाद,
देहके संयोग कहै, आठो आरो लौनकुं;
देहके संयोग कहै, मुप्पतें अनेक जात,
देहके संयोगही, पकरि रहै मौनकुं;
सुंदर देहके योग, दुःख मानै सुख मानै,
देहको - संयोग गये, दुःख सुख कौनकुं! ३६
आपकी प्रसंशा सुनि, आपही प्रशाल होछ,
आपहीकी निंदा सुनि, आप मुराछ है;
आपहीकुं सुख मानि, आप सुख पावत है,

આપહીકું દુઃખ માનિ, આપ દુઃખ પાછ હૈ;
 આપહીકી રક્ષા કરૈ, આપહીકી ઘાત કરૈ,
 આપહી હત્યારો હોઈ, ગંગા બાઈ નાઈ હૈ;;
 સુંદર કહત એસે, દેહહીકું આપ માનિ,
 નિજ રૂપ બુલિકે કરત હાઈ હાઈ હૈ. ૩૭

છતિ સાંખ્યજ્ઞાનકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૩.

અથ અપને માવકો અંગ. ૨૪

ઈંદવ છંદ.

એકહિ આપનુ ભાવ જહાં તહ, બુદ્ધિકે યોગતે વિશ્વમ ભાસૈ;
 જો યહ કૂરે તુ કૂરે વહી પુનિ, યાકે ખસેતે ઉહાં પુનિ ખાસૈ;
 જો યહ સાધુ તુ સાધુ વહૈ પુનિ, યાકે હસેતે ઉહાં પુનિ હાસૈ;
 જૈસાહિ આપ કરૈ મુખ સુંદર, તૈસેહિ દર્પણમાંહિ પ્રકાસૈ. ૧

મનહર છંદ

જૈસે ધ્યાન કાચકે, સદન મધ્ય દેખિ ઐર,
 ભૂકિ ભૂકિ મરત, કરત અભિમાન જી;
 જૈસે ગજ ફટિક શિલાસું લરિ તૌરે દંત,
 જૈસે સિંહ કૂપમાંહિ, ઉઝક બુલાન જી;
 જૈસે કોઠ ફેરિ ખાત, ફિરત સુ દેખે જગ,
 તૈસેહી સુંદર સખ, તેરોહી અજ્ઞાન જી;
 અપનોહી ભ્રમ સો તૌ, દુસરો દિખાઈ દેત,
 આપકું વિચારે કોઠ, દેખિયે ન આન જી. ૨
 નીચ ઊંચ ભણી બુરો, સજ્જન દુર્જન પુનિ,
 પંડિત મૂરખ શત્રૂ, મિત્ર રંક રાવ હૈ;
 માન અપમાન પુણ્ય, પાપ મુખ દુઃખ સોઠ,
 સ્વરગ નરક બંધ, મોક્ષહુકો ચાવ હૈ;
 દેવતા અસુરે બૈત, પ્રેત કીટ ડુંગરહ;
 પશુ અર પંછી ધ્યાન, સૂકરે બિલાવ હૈ;
 સુંદર કહત યહ એકહી અનેક રૂપ,
 જોઈ કછુ દેખિયે સો, અપનોહી ભાવ હૈ. ૩

યાહીકે જાગત કામ, યાહીકે જાગત ક્રોધ,
 યાહીકે જાગત લોભ, યેહી મોહ માતા હૈ;
 યાહીકો તૌ યાહી જૈરી, યાહીકો તૌ યાહી મિત્ર,
 યાહું યાહી મુખ દેત, યાહી દુઃખ દાતા હૈ;
 યાહી બ્રહ્મા યાહી રૂઢ, યાહી વિશ્વ દેખિયત,
 યાહી દેવ દૈત યક્ષ, રાકત સંચાતા હૈ;
 યાહીકો પ્રભાવ સૌ તૌ, યાહીકું દિખાઇ દેત,
 સુંદર કહત યેહી, આતમા વિખ્યાતા હૈ. ૪
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, શંક ઉપજાવત હૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, નિઃશંક કરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, ભુત પ્રેત હોઈ લગૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, કુમતી હૈરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, વાયુકો બધુરા કરૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, થિરકે ધરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, ધારમે બહાઇ દેત,
 સુંદર યાહીકો ભાવ, યાહી લે તરેતુ હૈ. ૫
 આપહીકો ભાવ સૌ તૌ, આપકું પ્રગટ હોત,
 આપહી આરોપ કરિ, આપ મન લાયો હૈ;
 દેવી અન્ય દેવ કોઉ, ભાવકું ઉપાસૈ તાંહી,
 કહૈ મ તૌ પુત્ર ધન, ધનહીતે પાયો હૈ;
 જૈસે જ્ઞાન હાડકું, ચમોરિ કરિ માનૈ મોદ.
 આપહીકો મુખ કૌરિ, લોહુ ચાટિ ખાસૈ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ, આપહી ચેતન આહિ,
 અપને અજ્ઞાન કરિ, આરેમું બંધાયો હૈ. ૬

इंदव छंद.

નાચેતે નાચે ૩ ઊંચેતે ઉપર, આગેતે આગે ૩ પીછેતે પીછો;
 ફરેતે ફર નજીકતે નેરેહુ, આડેતે આડોહિ તીછેતે તીછો;
 બાહિરે ભીતરે ભીતરે બાહિરે, બંધું કોઉ જનનત ત્યું કરે ધંછો;
 જૈસેહિ આપનો ભાવ હૈ સુંદર, તૈસેહિ હૈ દગ ખોલિકે પ્રીછો.
 આપને ભાવતે શરસો દીસત, આપને ભાવતે ચંદ્રસો ભાસૈ;
 આપને ભાવતે તારે અનંત જ્યુ, આપને ભાવતે વીજ ચકાસૈ;
 આજ્ઞા ભાવતે નૂર હૈ તેજ હૈ, આપને ભાવતે જ્યોતિ પ્રકાસૈ;

तसाह ताहि दिआवत सुंदर, जैसोहि होत हे नहि को आश. ८
 आपने भावते सेवक साहिय, आपने भाव सभै कोउ; क्यौ;
 आपने भावते अन्य उपासत, आपने भावते भक्त; गौ;
 आपने भावते दुष्ट संहारन, आपने भावते बाहिर आवै;
 जैसोहि आपनो भाव है सुंदर, ताहिहु तैसोहि होत दिआवै. ९
 आपने भावते दुर गतावत, आपने भाव निजक; आपनो;
 आपने भावते दुध पिवावत, आपने भावते वीडल; आपनो;
 आपने भावते यारि भुज पुनि, आपने भावते सिंदर सा मान्यो;
 सुंदर आपने भावको कारण, आपहि पूरण अक्ष पिछान्यो. १०
 आपने भावते होत उदास नु, आपने भावते प्रेमसू रोवै;
 आपने भाव मिथ्यो पुनि जनत, आपने भावते अंतर नवै;
 आपने भाव रहै नित जगत्, आपने भाव सभुधिमें सोवै;
 सुंदर जैसोहि भाव है आपनो, तैसोहि आप तहा तह; होवै.
 आपने भावते लूखि पर्यो भ्रम, देह स्वल्प भयो अभिमान;
 आपने भावते अंशुलता अति, आपने भावते बुद्धि; थिरानी;
 आपने भावते आप विसारत, आपने भावते आपतम—सानी;
 सुंदर जैसोहि भाव है आपनो, तैसोहि होत गयो यह; प्रानी. १२
 धति आपने भावको अंग संपूर्ण २४.

अथ जगत मिथ्याको अंग. २५

मनहरच्छंद.

कियो न विचार कछु, बनक परी है कान,
 धारि आछ सुनि करि, उरि विष आयो है.
 जैसे कोछ अनछतो, जैसेही बुलायत,
 वार वीत गछ पर, कोउ नही आयो है;
 वेदहु वरनिके जगत तइ डाढो कियो,
 अंत पुनि वेद जर, भूलते उदायो है;
 तैसेही सुंदर याको, कोछ अक पावै जेद,
 जगतको नाम सुनि, जगत बुलायो है; १
 जैसेही अज्ञान कोछ, आयके प्रगट भयो,
 दिअ दृष्टि दूर गछ, दैजै याम दृष्टिहु;

જૈસે એક આરસી, સદાહી હાયમાંહી રહે,
 સુમુખ ન દેખે ફેર, ફેર દેખે પ્રજિકું;
 જૈસે એક બોમ પુનિ, વાદરસું છાઈ રહ્યો,
 બોમ નહિ દેખત દેખત, બહુ વૃષ્ટિકું;
 તેસે એક ખલ્લહી, વિરાજમાન સુંદર હૈ,
 ખલ્લકું ન દેખે કોઢ, દેખે સગ સૃષ્ટિકું. ૨
 અનછતો જગત, અજ્ઞાનતે પ્રગટ ભયો,
 જૈસે કોઈ બાલક, વેતાલ દેખિ ડર્યો હૈ;
 જૈસે કોઈ સ્વપનેમે, દાબ્યો હૈ આથારે આઈ,
 મુખતે ન આવે બોલ, એસા દુઃખ પર્યો હૈ;
 જૈસે અંધિયારી રૈત, જોવરી ન જાનૈ તાંહિ,
 આપહિતે સાપ માનિ, બપ અતિ કર્યો હૈ;
 તેસેહી સુંદર એક, જ્ઞાનકે પ્રકાશ બિનુ,
 આપ દુઃખ પાય આપ, આપ પચિ મર્યો હૈ. ૩
 મુત્તિકા સમાઈ રહી, ભાંજનકે રૂપમાંહિ,
 મુત્તિકાકો નામ મિટિ, ભાજનહિ ગણ્યો હૈ;
 કંતક સમાઈ જ્યુંહી, હોઈ રહ્યો આભૂષન,
 કંતક કહૈ ન કોઈ, આભૂષન કહ્યો હૈ;
 બીજહુ સમાઈ કરિ, વૈંક્ષ હોઈ રહ્યો પુનિ,
 વૈંક્ષહીકું દેખિયત, બીજ નહી લહ્યો હૈ;
 સુંદર કહત યહ, યુંહી કરિ જાન્યો સગ,
 ખલ્લહી જગત હોઈ, ખલ્લ દૂરિ રહ્યો હૈ. ૪
 કહત હૈ દેહમાંહિ, જીવ આઈ મિલિ રહ્યો,
 કહાં દેહ કહાં જીવ! વ્રથા ચૂક પર્યો હૈ;
 બુડવેકે ડરતે, તરનકો ડિપાવ કરૈ;
 એસે નહિ જાનૈ યહ, મૃગજલ ભર્યો હૈ;
 જોવરીકો સાપ માનિ, સીપવિષે રૂપો જાની,
 ઝોરકો ઝોરહિ દેખિ, યુંહી ભ્રમ કર્યો હૈ;
 સુંદર કહત યહ, એકહી અખંડ ખલ્લ,
 તાહિકું પલટિકે, જગત નામ ધર્યો હૈ. ૫
 ઇતિ જગત મિથ્યાકો અંગ સંપૂર્ણ રપ.

अथ अद्वैतज्ञानको अंग. २६

इदं च छंदः प्रश्नोत्तर.

हो तुम कौन, हूँ अहम् अहंति; देहमे क्युं नहि, देहदे नेरे;
 मोलत कैसे, कहूं नहि मोलत; अनिय कैसे. अज्ञान है तरे;
 दुर करौ अम, निश्चय धारिक; हो गुर देव कहूं नित ठेरे;
 हो तुम ऐसे, तु हूं पुनि ऐसेहि, दोष नहि नहि द्वैतहि मेरे, १

बोधोक्ति.

हूं कछु और कि तुं कछु और, किं कछु और कि सो कछु और;
 हूं अर तूं यह है कछु सो पूगि, अदि विलास लयो अक औरे;
 हूं नहि तुं नहि है कछु सो नहि, अत्र विना जगहि तित दारे;
 हूं पुनि तूं पुनि है कछु सो पुनि, शुंदर व्यापि रह्यो सग ठारे. २
 उत्तम मध्यम और शुभा शुभ, भेद अन्धे जहां लग गे है;
 दीप्त भिन्न तयो अर दर्पण, वस्तु विचारत ऐकहि लो है;
 गे सुनिअे अर दृष्टी परे कछु, वा अिन और कहुं अण का है;
 शुंदर शुंदर व्यापि रह्यो सग, शुंदरमे पुनि शुंदर सो है. ३
 अयुं वन अेक अनेक लये दम. नाम अनंतनि जगिहु न्यारी;
 वापि तडाग र कृप नदी सग, है जल अेक सु देखु निहारी;
 पावक अेक प्रकाश अहु विधि, दीप अिराग मशालहु आरी;
 शुंदर अहम् विलास अहंति, भेद अन्धेकि अुद्धि सु टारी. ४
 अेक शरीरमे अंग लये अहु, अेक धरापर धाम अनंका;
 अेक शिला महि कंठ किये सग, अित्र अनाई धरे धिक ठेका;
 अेक समुद्र तरंग अनंकहु, कैसे गुरु कीज्य भिन्न विवेका;
 द्वैत कछु नहि देणीय शुंदर, अहम् अहंति अेकको अेका. ५
 अयु भूतिका घट नीरे तरंगहि, तज मसाज किये गुरु अहुता;
 पाय अधुरनि गांठ परि अहु, वादज अोम सु अोम गुरु अुता;
 व्रक्ष सु अीजहि अीज सु व्रक्षहि. पूत सु आपहि आप सु पूता.
 वस्तु विचारत अेकहि शुंदर, तान र वान तु देणिय सुता. ६
 भुमिहु अेतन आपहु अेतन, तेजहु अेतन है गुरु प्रअंडा;
 वायुहि अेतन अोमहु अेतन, शब्दहु अेतन पिंड अह्मडा;
 है मन अेतन अुद्धिहु अेतन, अितहु अेतन आहि उंडा;

जो कछु नाम धरै सुहि येतन, येतन सुंदर अह्म अम्भंडा. ७
 ओक अम्भंडित अह्म विराजत, नाम गुहो करि विध कहावै;
 ओकहि अंथ पुराण अप्पानत, ओकहि दत्त वसिष्ठ सुनावै;
 ओकहि अम्भुन उदयसुं कहि, कृष्ण कृपा करिके समुआवै;
 सुंदर द्वैत कछू भति जनहुं, ओकहि व्यापक वेद अतावै.

मनहर छंद. प्रश्नोत्तर.

शिष्य पूछै गुरुदेव, गुरु कहै पूछ शिष्य,
 मेरे ओक संशय है. क्युं न पूछै अम्भली!
 तुम्ह कहो ओक अह्म, अम्भुं मैं कहुं ओक,
 ओकता अनेकताको, यह भ्रम समझो;
 भ्रम यह कौनहुं है? भ्रमहिहुं भ्रम भयो,
 भ्रमहिहुं भ्रम कैसे? तुं न जानै कम्भली;
 कैसे करि जानुं प्रभु? गुरु कहै निश्चै धरि,
 निश्चै ओसे जान्यो अम्भ, ओक अह्म तजहि. ८

बोधोक्ति.

अह्म है ठोरको ठौर, दुसरो न कोउ आर,
 वस्तुको विचार किये, वस्तु पहिचानिये;
 पंच तत्व तीन गुण, विस्तरे विविध भांति,
 नाम रूप जहां लागि मिथ्या भाया मानिये;
 शेषनाग आदि दृके, वैकुण्ठ गोलोक पुनि,
 वचन विलास सम, भेद भ्रम जानिये;
 न तौ कछु उरज्यो न, सूरज्यो कहुं सो कौन!
 सुंदर सकल यह, उहावाही जानिये. १०
 प्रथमहि देहभेते, जाहिरहुं यकि परचो,
 धीद्विध आपार सुख, सत्य करि ज्ञान्यो है;
 कोउक संयोग पाछ, सद्गुरुसुं भेट भर्ष,
 उन उपदेश दृके, भीतरहुं आन्यो है,
 भीतरके आवतहि, अखंडको प्रकाश भयो,
 कौन देह कौन मै जगत किन मान्यो है!
 सुंदर विचारत युं. उपनै अद्वैत-ज्ञान,
 आपहुं अम्भंड अह्म, ओक पहिचान्यो है. ११

હંસાલ છંદ

સકલ સંસાર વિસ્તાર કરિ વરણિયો, શ્વર્ગ માતાળ મૃત બ્રહ્મહી હૈ;
 એકતે ગિનતહી ગિનિય ને સૌ લગિ, ફેરિ કરિ એકકો એકહી હૈ;
 'યે નહી યે નહી રહે અવશ્યેસો, અંતહી વેદને યું કહી હૈ,
 કહત સુંદર સહી અપનપો જનુ જામ, આપને આપમે આપહી હૈ, ૧૨
 એક તું હોય તું તીન તું ચાર તું, પાંચ તું તત્વતે જગત કીચી;
 નામ અરૂ ૩૫ વૈ બહુત વિધિ વિસ્તર્યો, તુમ ગિના ઔરકો નાંહિ બીચી;
 રાવ તું રંક તું દીન તું દાનિ તું, દોષ કરિ મેલતે લીધ દીયા;
 સકલહી એહ તુમમાંહિ ઉપજે અપે, કહત સુંદર બડો વિપુલ હીયો. ૧૩

મનહર છંદ.

તોહિમે જગત યહ, તુંહિ હૈ જગતમાંહિ,
 તંમે અરૂ જગતમે, ભિન્નતા કહાં રહી ?
 ભૂમિહાતે ભાજન અનેક વિધિ નામ ૩૫,
 ભાજન વિચારિ દેખે, ઉહૈ એક હૈ મહી;
 જલતે તરંગ ફેન, બુદ્ધુદા અનેક ભાંતિ,
 સોડ તૌ વિચારે એક, વહૈ જલ હૈ સહી;
 જતે મહાપુરૂષ હૈ, સબકો સિદ્ધાંત એક,
 સુંદર અખિલ બ્રહ્મ, અંત વેદ યે કહી. ૧૪
 જૈસે ધમ્મ રસકી મિઠાઈ ભાંતિ ભાંતિ ભષ.
 ફેરિ ફરિ ગારે ધક્કરસહી લહતુ હૈ;
 જૈસે ધૂત થીજકે ડરાસો બંધિ જાત પુનિ,
 ફેર પિંગલેતે વહ ધૂતહી રહતુ હૈ;
 જૈસે પાની જર્મકે પાષાન હુ સો દેખિયત,
 સો પાષાન ફેરિ પાની, હોયકે વહતુ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ જગત હૈ બ્રહ્મમય,
 બ્રહ્મ સો જગતમય, વેદ સુ કહતુ હૈ. ૧૫.
 જૈસે કાઠ કોરી તામે, પૂતરી બનાય રાખી,
 ને વિચારિ દેખિયે તૌ, ઉહૈ એક દાર હૈ;
 જૈસે માલા સુતહુકી, મનિકાહુ સુતહિકે,
 ભીતરહ પોયો પુનિ, સુતહીકો તાર હૈ;
 જૈસે એક સમુદ્રકે, જલહીકો જોન બયો,

सोउ तौ विचारि पुनि, उहै जल पार है;
 तैसेही सुंदर यह, जगत सो अक्षमय,
 अक्ष सो जगतमय, याही निरधार है. १९
 जैसे ओक लोहके हथार नाना विध किये,
 आदि मध्य अंत ओक, लेहली प्रमानिये;
 जैसे ओक कुंयनमें, लुशन अनेक भये,
 आदि मध्य अंत ओक, कुंयनही जानिये;
 जैसे ओक मनके संचारे नर हाथी यह
 आदि अंत मध्य ओक, मनही अपमानिये;
 तैसेही सुंदर यह, जगत सो अक्षमय,
 अक्ष सो जगतमय, निश्चै करि मानिये. १७
 अक्षमें जगत यह, जैसे विधि दृष्टियत,
 जैसे विधि दृष्टियत, पुलरी महीरमें;
 जैसे विधि गिलीम डुलीमें अनेक भांति;
 जैसे विधि दृष्टियत, मूनरीहु खीरमें;
 जैसे विधि कांगुरेहु, कांठ परि दृष्टियत;
 जैसे विधि दृष्टियत, पृथ पृथ नीरमें;
 सुंदर कहत लीक, हाथ परी दृष्टियत;
 जैसे विधि दृष्टियत, शीतला शरीरमें. १८
 अक्ष अरु माया जैसे, शिव अरु शक्ति पुनि,
 पुरुष प्रकृति दोउ, कहीके सुनाये है;
 पति अरु पतनी धन्य अरु धन्यरीहु;
 नारायण लक्ष्मी दो, वचन कहाये है;
 जैसे कांछ अर्धनारी, नटेश्वर ३५ धरै,
 ओक बीजहुते दोउ, दाजी नाम पाये है;
 तैसेही सुंदर वस्तु, ज्युं है त्योंही ओक रस,
 उलय प्रकार होछि, आपही दिज्याये है. १९

इंदव छंद.

अक्ष निरीह निरामय निर्गुण, नित्य निरंजन और न भासै;
 अक्ष अप्रजित है अथ उरध, ग्राहिर भीतर अक्ष प्रकासै;
 अक्षहि सूक्ष्म युल जहां लगी, अक्षहि साहिज अक्षहि दासै;
 सुंदर और कछू मत जनहु, अक्षहि दृष्ट अक्ष तमासै. २०

अस्सहि मांहि विराजत अस्सहि, अस्सविना जनि औरहि जनौ;
 अस्सहि कुंजर कीटहु अस्सहि, अस्सहि रंक र अस्सहि रानौ;
 कालहि अस्स स्वभावहु अस्सहि, कर्महु ज्वलहु अस्स ज्जानौ;
 सुंदर अस्स विना कछु नाहिन, अस्सहि जनि ससै ज्जम जानौ. २१
 आदी हुतो सुहि अंतहि है पुनि, मध्य कहा कछु और कहवै?
 कारणु कारज नाम धरै पुनि, कारज कारणुमांहि सभावै;
 कारज देखि लयो भिय विज्जम, कारणु देखि विभर्म विज्जवै;
 सुंदर निश्चय ये अलिअंतर, द्वैत गये किरि द्वैत न आवै. २२

मनहर छंद.

द्वैत करि देखै जय, द्वैतही दिआछ दैत,
 अक करि देखै तय, उहै अक अंग है;
 सुरजहुं देखै जय, सुरज प्रकाशि रह्यो;
 किरणुहुं देखै तौ, किरणु नाना रंग है;
 ज्जम जय लयो तय, माया असौ नाम धर्यो,
 ज्जमके गयेतें अक अस्स सरवंग है;
 सुंदर कहत याकी, दृष्टिहुको इरे लयो,
 अस्स अर मायाके तौ, माये नहि संग है. २३
 मोत्र कछु और नांहि, नेत्र कछु और नांहि,
 नाश कछु और नांहि, रसना न और है;
 त्रय कछु और नांहि, वाक कछु और नांहि,
 हाथ कछु और नांहि, पावनकी दार है;
 मन कछु और नांहि, युद्धि कछु और नांहि,
 मित्त कछु और नांहि, अहंकार तौर है;
 सुंदर कहत अक, अस्स विना और नांहि,
 आपहिअ आप व्यापि रह्यो सय दारै. २४
 छति अद्वैत सानको अंग संपूर्ण. २५.

— ❦ —

अथ ब्रह्म निःकलंकको अंग. २७

मनहर छंद.

अक कोउ दाता गउ, आस्सणुहुं दैत दान,
 अक कोउ दया हिन, भारत निशंक है;

એક કોઉ તપસ્વી, તપસ્યા માંહિ સાવધાન,
 એક કોઉ કામ ક્રીડા, કામનીકો એક હૈ;
 એક કોઉ રૂપવંત, અધિક વિરાજમાન,
 એક કોઉ કોઢી કોઢ, સુવત કરંક હૈ;
 આરસિમે પ્રતિબીજ, સખહીકો દેખિયત,
 સુંદર કહત એસે, બ્રહ્મ નિઃકલંક હૈ. ૧

રવિકે પ્રકાશતે, પ્રકાશ હોત નેત્રનકો,
 સખ કોઉ શુભા શુભ, કર્મકું કરતુ હૈ;
 કોઉ યસ દાન તપ, જપ નૈમ વ્રત કોઉ;
 ઇંદ્રિ વશ કરિ કોઉ, ધ્યાનકું ધરતુ હૈ;
 કોઉ પરદારા પરધનકું તકત જાઈ;
 કોઉ હિંસા કરિ કરિ, ઉદર ભરતુ હૈ;
 સુંદર કહત બ્રહ્મ, સાક્ષીરૂપ એક રસ;
 યાહીમે ઉપજિ કરિ, વાહીમે મરતુ હૈ. ૨

જૈસે જલજંતુ જલહીમે, ઉત્પન્ન હોય;
 જલહીમે વિચરત, જલકે આધાર હૈ;
 જલહીમે ક્રીડા કરિ, વિનિધ બોહાર હોત,
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, જલમે સંહાર હૈ;
 જલકું ન લાગે કધુ, જીવનકે રાગ દોષ;
 ઉનહીકે ક્રિયા કર્મ, ઉનહીકે લાર હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ, બ્રહ્મમે જગત સખ;
 બ્રહ્મકું ન લાગે કધુ, જગત વિકાર હૈ. ૩

સ્વેદજ જરાયુજ અંડજ ઉદભિજ પુનિ;
 ચારે આનિ તિનકે, ચૌરાશી લક્ષ જંત હૈ;
 જળચર થલચર, બ્યોમચર મિન ભિન;
 દેહ પંચ બૃતનકી, ઉપજિ અપંત હૈ;
 શીત ધામ પેવન ગગનમે ચલત આઈ;
 ગગન અલીપ જામે, મેધહુ અનંત હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ સૃષ્ટિ સખ બ્રહ્મ માંહી,
 બ્રહ્મ નિઃકલંક સદા જનત મહંત હૈ. ૪

ધૃતિ બ્રહ્મ નિઃકલંકકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૭.

અથ સૂરાતનકો અંગ. ૨૮

મનહર હંદ.

સુનત નગારે ચોટ વિકસૈ કમલ મુખ,
 અધિક ઉછાહ કુલ્યો, માયહૂ ન તનમે;
 ફરૈ જબ સાંગ તબ, કોઈ નહિ ધાર ધરૈ,
 કાયર કંપાયમાન, હોત દેખિ મનમે;
 કદકે પતંગ જૈસે, પરત પાવકમાંહિ,
 ઐસે ટૂટિ પરૈ બહુ, સાંવતકે ધનમે;
 મારી ધમસાણુ કરિ, સુંદર જુહારૈ રયામ,
 સોઈ શૂરવીર રોપિ. રહૈ જાઈ રનમે, ૧
 હાથમે ગહૈ અડગ, મારવેકું એક પગ,
 તન મન અપનો સમરપન કીનો હૈ;
 આગે કરિ મીચકું જુ, પરચો ડાકિ રન બીચ,
 ટૂક ટૂક હોઈકે, ભગાઈ દલ દીનો હૈ;
 ખાઈ લોન રયામકો, હરામખોર કૈસે હોઈ?
 નામયાદ જગતમે, જીતો પન તીનો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, કોઉ એક શૂરવીર,
 શીશકું ઉતારિકે સુયશ જાઈ લીનો હૈ. ૧
 પાવ રોપિ રહૈ રનમાંહિ રજપૂત કોઉ,
 હય ગજ ગાજત ઝરત જહાં દલ હૈ;
 બાજત જુઝાઉ સહનાઈ સિંધૂ રાગ પુનિ,
 સુનતહિ કાયરકી, છુટિ જાત કલ હૈ;
 ઝલકત, બરછી તરછી તરવાર વહૈ,
 માર માર કરત પરત ખજ ભજ હૈ;
 ઐસે બુદ્ધમે અડિગ, સુંદર સુભટ સોઈ,
 ધરમાંહિ શૂરમા કહાવત સકલ હૈ. ૩
 અસન બસન બહુ, ભૂષન સકલ અંગ,
 સંપતિ વિવિધ ભાંતિ, ભરચો રાખ ધર હૈ;
 શ્રવણ નગારો સુનિ, છિનકમે છાંડિ જાત,
 ઐસે નહી જાનૈ કધુ, મેરે વહાં મર હૈ;
 મનમે ઉછાહ રનમાંહી ટૂક ટૂક હોઈ,

નિર્ભય નિઃશંક વાકે, રંચહુ ન ડર હૈ;
 સુંદર કહત કોઉ, દેહકો મમત્વ નાહિ,
 શૂરમાકો દેખિયત, શીશ મિનુ ધર હૈ. ૪
 જ્યુઝવેકો ચાવ જાકે, તાકિ તાકિ કરૈ ધાવ,
 આગૈ ધરિ પાવ ફિર, પીછે ન સંભારિ હૈ;
 હાથ લિયે હથિયાર, તીછન લગાયે ધાર,
 વાર નહિ લાગૈ સખ, પિસુન પ્રહારિ હૈ;
 વોટ નહિ રાખૈ કધ્ધ, લોટ પોટ હોઈ જાઈ,
 ચોટ નહિ ચૂકૈ શીશ, રિપુકો ઉતારિ હૈ;
 સુંદર કહત તાંહિ નેકહૂ ન શ્યામ પોચ,
 સોઈ શૂર વીર ધીર, મર જાઈ મારિ હૈ. ૫
 અધિક અજાનબાહુ, મનમે ઉછાહ કિયે,
 હીયે ગજદાહિ મુખ, બરખત નૂર હૈ;
 કાઢૈ જખ તરવાર, બાલ સખ ઠાઠે હોઈ,
 અતિ વિકરાલ પુનિ, દેખત કરૈ હૈ;
 નેક ન ઉસાસ લેત, ફૈજકું ફિટાઈ દેત,
 ખેત નહિ છાંડૈ મારિ, કરૈ ચકચૂર હૈ;
 સુંદર કહત તાકી, કીરતિ પ્રસિદ્ધ હોઈ,
 સોઈ શૂરવીર ધીર, સ્યામકે હજૂર હૈ. ૬
 જ્ઞાનકો કવચ અંગ, કાહુસું ન હોઈ ભંગ,
 ટોપ શીશ ઝલકત પરમ વિવેક હૈ;
 તન તાજી અસવાર, લીયે સમશર સાર,
 આગેહીકું પાવ ધરૈ, ભાગનેકી ટેક હૈ;
 છૂટત બંદુક બાન, મચૈ જહાં ધમસાન,
 દેખિકે પિસુન દલ, મારત અનેક હૈ;
 સુંદર સકલ લોકમાંહિ તાકો જૈ જૈકાર,
 એસો શૂરવીર કોઉ, કોટિનમે એક હૈ. ૭
 શૂરવીર રિપુ સનમુખ દેખિ ચોટ કરૈ,
 મારૈ તખ તાકિ તાકિ, તરવાર તીરસું;
 સાધુ આઠાં જામ બૈઠો, મનહીસું પુદ્ધ કરૈ,
 જાકે મૂહ માથો નહિ, દેખિયે શરીર સું;
 શૂરવીર ભમિ પર, દરહીતે દૌરિ જૈ,
 સાધુ સો ન કોપ કરૈ, રાખૈ ધરિ ધીરસું;

સુંદર કહત તહાં. કાહુકો ન પાવ ટિકે,
 સાધુકો સંગ્રામ હૈ અધિક શૂરવીર સું. ૮
 ઐચિ કરડી કમાન, જાનકો લગાયો ખાન,
 માર્ચો મહાબલ મન, જગ જન રાખો હૈ;
 તાકે અગવાણી પંચ, યોધાહુ કતલ કિયે,
 ઐર રહ્યો પરચો સખ, અરિ દલ ભાખ્યો હૈ;
 ઐસો કોહિ સુભટ જગતમે ન દેખિયત,
 જાકે આગે કાલહસો કંપીકે પરાખ્યો હૈ;
 સુંદર કહત તાકો, શોભા નિહું લોકમાંહિ,
 સાધુશો ન શૂરવીર, કોઈ હમ જાન્યો હૈ. ૯
 કામસો પ્રખલ મહા, જીતે જન ત્રીન લોક,
 સો તૌ એક સાધુકે વિચાર આગે હાર્યો હૈ;
 ક્રોધસો કરાલ જાકે, દેખત ન ધીર ધરે;
 સોહ સાધુ જામકે હથારસું વિદાર્યો હૈ,
 લોભસો સુભટ સાધુ, તોષસું ગિરાય દિયો,
 મોહસો નૃપતિ સાધુ. જાનસું પ્રહાર્યો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, સાધુ કોહિ શૂરવીર,
 તાકી તાકી સખહી, પિસુન દલ માર્યો હૈ. ૧૦
 મારે કામ ક્રોધ સખ, લોભ મોહ પીસિ ડારે;
 ઇંદ્રિહુ કતલ કરિ, કિયો રજપૂતો હૈ;
 માર્યો મહા મત મન, મારે અહંકાર મીર,
 મારે મદ મછર હુ, ઐસો રન સુતો હૈ;
 મારી આશા તૃષ્ણા પુનિ, પાપિની સાપિની દોહ;
 સખકો પ્રહાર કરિ, નિજ પદ પહુતો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, સાધુ કોઈ શૂરવીર;
 વેરિ સખ મારિકે નિચિંત હોઈ મૂતો હૈ. ૧૧
 કિયો જન મન હાય, ઇંદ્રિનકો સખ સાથ;
 ઘેરી ઘેરી આપનેહી, નાથસું લગાયે હૈ;
 ઐરહુ અનેક વૈરી, મારે સખ પુદ્ધ કરો;
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, ખોદકે બહાયે હૈ;
 કિયો હૈ સંગ્રામ જિન, દિયો હૈ ભગાઈ દહ;
 ઐસે મહા સુભટ સુ, ગ્રંથનમે ગાયે હૈ;
 સુંદર કહત ઐર, શૂર યંહિ અપિ ગયે;

साधु सूरवीर वेध, जगतमें आये है। १२
 महा मत्त हाथी मन, राज्यों है पकरि जिन;
 अतिहि प्रयंड जगमें, अहुत गुमान है;
 काम क्रोध लोभ मोह, जाधि यारौ पांव पुनि;
 छूटने न पावै नेक, प्रात पीलवान है;
 कपहु जे करै जौरे, सावधान सांज लौरे;
 सदा अक हाथमें अंकुश गुर सान है;
 सुंदर कहत और काहुके, न वश होछ;
 ऐसे कोन सूरवीर, साधुके समान है? १३
 धनि शूरानको अंग संपूर्ण। २८

अथ साधुको अंग. २९

इंदव छंद.

प्रीति प्रयंड लगे परब्रह्महि, और समै कछु लागत कीकी;
 शुद्ध हृद मन होछ सु निर्मल, दैत प्रभाव भिठै सय्य जूकी;
 गोष्टि र सान अनंत यलै जह, सुंदर जैसु प्रवाह नदीकी;
 ताहिजे जानि करै निशि वासर, साधुको संग सदा अति नीकी। १
 जे कोष जल मिलै उनसु नर, होत पवित्र लगे हरि रंगा;
 दोष कलंक समै भिठि जल सु, नीयहु जल जू होत उत्तंगा;
 ज्युं जल और मलीन महा अति, गंग मिल्यो दुध जलतहि गंगा;
 सुंदर शुद्ध करै ततकाल जू, है जगमाहि अत्रो सतसंगा। २
 ज्युं लट लंग करै अपने सम, तास जू बिलन कहै नहि कोछ;
 ज्युं द्रुम और अनेकन जातिन, यंदनके द्विग यंदन होछ;
 ज्युं जल छुद्र मिलै जय्य गंगहि, होछ पवित्र उहै जल सोछ;
 सुंदर जति श्वभाव भिठै सय्य, साधुकि संगति साधुहि होछ। ३
 जे कोठ आवत है उनके द्विग, वाहि सुनावत शब्द संदेश;
 ताहिहु तैसिहि औषधि लावत, जलहु रोगहि जानत जैसो;
 कर्म कलंकहि काटत है सय्य, शुद्ध करै पुनि कंसन तैसो;
 सुंदर वस्तु विचारत हैं नित, संतनको जू प्रभावहि ऐसे। ४
 जे परब्रह्म मिल्यो कोठ याहत, तौ नित संत समागम कीजै;
 अंतर भेदि निरंतरहै करि, ले उनहुं अपनो मन दीजै;

વે મુખદ્વારે ઉચાર કરે કંઈ, સો અનયાસં સુધારસ પીજે;
 સુંદર શુર પ્રકાશ ભયો જામ, ઔર અજ્ઞાન સમૈ તમ છીજે. ૫
 જ દિનતે સતસંગ મિથ્યો તમ, તા દિનતે ભ્રમ ભાજિ ગયો હે;
 ઔર ઉપાય થકે સમજી તમ, સંતનિ અદ્વય જ્ઞાન દ્યો હે;
 પોત પ્રવાલહી, ક્યું કરિ છુવત, એક અમૂલક લાલ લયો હે;
 કૌન પ્રકારે રહે રજની તમ, સુંદર શુર પ્રકાશ ભયો હે. ૬
 સંત સદા સખકો હિત વંછત, જનનત હૈ નર છુડત કાઢે;
 દે હૃપદેશ મિટાઈ સમૈ ભ્રમ, લે કરિ જ્ઞાન જહાજહિ આઢે;
 જે વિષયા મુખ નાહિન છાંડત, જ્યું કપિ મૂઠ ગઈ સઠ ગાઢે;
 સુંદર વે દુઃખકું મુખ માનત, હાટહિ હાટ વિકાવત આઢે. ૭
 સો અનયાસ તરૈ ભવ—સાગર, જો સતસંગતમેં ચલિ આવૈ;
 જ્યું કનિહાર ન ભેદ કરે કંઈ, આઈ અઢે તિહિ નાવ ચઢાવૈ;
 પ્રાણાણુ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ૩ શુદ્ર મ, લેછ ચંડાલહિ પાર લગાવૈ;
 સુંદર ખેર નહી કંઈ લાગત, યા નરદેહ અભે પદ પાવૈ. ૮
 જ્યુ હમ આઈ પિવૈ, અરે વોઢહિ; તેસેહિયે સખ લોક બખાનૈ;
 જ્યું જલમેં શયિકે પ્રતિબિંબહિ, આપ સમા જલજંતુ પ્રમાનૈ;
 જ્યું ખગ છાંદ ધરાપર દીસત, સુંદર પંછી ઉડે અસમાનૈ;
 ત્યુ સઠ દેહનિકે કૃત દેખત, સંતનકી ગતિ ક્યુ કાંઉ જાનૈ? ૯
 જો અપરા કર લે ધર ડોલત, માગત બીખહિ તો નહિ લાજૈ;
 જો મુખ સેજ પટંગરે ભુષન, લાવત ચંદન તો નહિ રાજૈ;
 જો કોઈ આય કહે મુખતે કંઈ, જનન તાહિ બચારહિ બાજૈ;
 સુંદરસંશય દૂર ભયો સખ, જો કંઈ સાધુ કરે સોઈ જાજૈ. ૧૦
 કોઉક નિંદતે કોઈક વંદત, કોઉક દેતહિ આઈ જુ ભજન;
 કોઉક આય લગાવત ચંદન, કોઉક ડારત ધરિ તતજન;
 કોઉ કહે યહ મૂરખદીસત, કોઉ કહે યહ આહિ વિચજન;
 સુંદર કાહુસું રાગન દેષ ન, એ સખ જનહુ સાધુકે લજન. ૧૧
 તાત મિલૈ પુનિ માત મિલૈસુત, જ્ઞાત મિલૈ યુવતી મુખદાઈ;
 રાજ મિલૈ ગજ બાજ મિલૈસખ, સાજ મિલૈ મન વાંછિત પાઈ;
 લોક મિલૈ સુર લોક મિલૈ વિધિ લોક મિલૈ વધકુંઠહુ જાઈ;
 સુંદર ઔર મિલૈ સખહી મુખસંત સમાગત ફુલબ બાઈ. ૧૨

મનહર છંદ.

દેવહૂ બયેતે કહા ! ઈંદ્રહૂ બયેતે કહા !

विधिहुके लोकतें जहुरी आध यतु है;
 मनुष्य जयेतें कहा ! लुपति जयेतें कहा !
 द्विजहु जयेतें कहा, पार जेध यतु है !
 पशुहु जयेतें कहा ! पंछीहु जयेतें कहा !
 पन्नग जयेते कहा ! क्युं अधाध यतु है !
 छुटवेको सुंदर उपाय अेक साधु संग,
 जिनकी कृपातें अति, सुख पाधयतु है. १३
 छंद्राणी शुंगार धरि, अंदन लगायो अंग,
 बाहि देखि छंद्र अति, काम वश जयो है;
 सुकरीहु करदम जीअभाहि कोटि करि,
 आगे जल सुकरको, मन हरि लयो है;
 नैसो सुख सुकरको, तैसो सुख मधवाको,
 तैसो सुख नर पशु, पंछिनकुं द्यो है;
 सुंदर कहत जके, जयो अख्यानंद सुख,
 सोध साधुं जगतमें, जतिकरि गयो है. १४
 धूलि नैसो धन जके, सुलि सो संसार सुख,
 लूलि नैसो भाग देखै, अंतकसी यारी है;
 पाप नैसो प्रभुताध, साप नैसो सनमान,
 जडाध पिछुन नैसो. नागनीसी नारी है;
 अग्रि नैसो छंद्र—लोक, विघ्न नैसो विधि—लोक,
 कीरती कलंक नैसो, सिद्धिसी उगारी है;
 वासना न कोध जाकी, अैसी भति सदा जकी,
 सुंदर कहत ताहि, वंदना हमारी है. १५
 कामही न कोध जके, लोभही न मोह ताके,
 मदही न मछरे न, कोउ न विकारो है;
 दुःखही न सुख मानै, पापही न पुण्य जनै;
 हरष न शोक आनै, देहहीतें न्यारो है;
 निंदा न प्रशंसा करै, रागही न द्वेष धरै;
 लैनही न देन जके, कछु न पसारो है
 सुंदर कहत ताकी, अगम अगाध गति,
 अैसो कोउ साधु सो तौ, रामजुहुं प्यारो है. १६
 आठौ जम यम नेम, आठौ जम रहै प्रेम,
 आठौ जम योग यत्न, कीयो जहु दान न्यु;

आठौं जल नय तप, आठौं जल लीयो व्रत,
 आठौं जल तीरथमें. करत है स्नान गु;
 आठौं जल पूजा विधि, आठौं जल आरतिहु,
 आठौं जल दंडवत. सुभरन ध्यान गु;
 सुंदर कहत जिन, कियो सय आठौं जल,
 सोध साधु नके उर, ऐक जगवान गु. १७
 जैसे आरसीको मैल, काटत शिकलगर,
 मुष्ममें न करे कोउ, वहै वाको पोत है;
 जैसे वैद नैनमें शलाका मिलि शुद्ध करै,
 पठल गयेन तहां, न्युंकी त्रुंही जेत है;
 जैसे वायु वादल भिजरेके उडाध दैत,
 रवि तौ आकाशमाहि, सदाही उद्योत है;
 सुंदर कहत जल, छनमें विलाध जल,
 साधुहकि संगतें, स्वर्प — ज्ञान होत है. १८
 मृतक दादुरे जव, सकल जवाय जल;
 वरषत पानी मुष्म, मेधकीसी धारकुं;
 दैत उपदेश कोउ, स्वारथ न लवलेश;
 निशिदिन करत है, अक्षके विचारकुं;
 औरहु संचेह सय, मेठत निमिषमाहि;
 सूरज मिटाध दैत, जैसे अंधकारकुं;
 सुंदर कहत हंस, वासी मुष्म सागरके,
 संत जन आये है सो, पर उपकारकुं. १९
 हीराही न लालही न, पारस न अंतामणि,
 औरहु अनेक नग, कहौ कहा कीज्ये!
 कामधेनु सुरतर, अंदन नदी समुद्र,
 नौकाहु जहाज जैठ, कयहु कीज्ये;
 पृथ्वी आप तेज वायु, व्योम हौ सकल जड,
 अंद्र शूर शीतल तपत गुन लीज्ये;
 सुंदर विचारि हम शोधि सय दैजे लोक,
 संतनके सम कहौ और कहा दीज्ये? २०
 जिन तन मन प्राण, दीन सय मेरे हेट,
 औरहु भक्तव बुद्धि, आपनी उडाध है;
 जगत हु सोवत हु, गावत हँ मेरे गुन,

करत भजन ध्यान, दूसरो न काँध है;
 तिनके मैं पीछे लग्यो, क्षीरतुंडुं निशिदिन,
 सुंदर कहत मेरी, उनत अडाँध है;
 वहैं मेरे प्रीय मैं हूँ उनके आधीन सदा,
 संतनकी महिमा तौ, श्रीमुख सुनाय है. २१
 जगत जोहार सय, देखत है उपरको,
 अंतहकरणकुं तौ, नेक न पिछान है;
 छाजनकि भाजनकि हवन यवन कछु,
 और कंडु कियाकी तौ, भयही अजान है;
 आपनेही अवगुन, आरोपै अज्ञानी जव,
 सुंदर कहत ताते, निंदहीकुं ठान है;
 भावमें तौ अंतर है, राति अरु दिनकेसो,
 साधुकी परिक्षाको, कैसे करि जन है! २२
 वही दगागान वही, कुष्टी ज्यु कलंक भरेयो,
 वही महापापी वाके, नय शिष्य कीय है;
 वही गुरद्वोही गठ, आचरण हननहार,
 वही आतमाको धाती, औसी वाके नीय है;
 वही अधको समुद्र, वही अधको पहाड,
 सुंदर कहत वाकी, पुरी भांति भीय है;
 वही है मखेछ वही, आंजाल पुरेतें पुरो,
 संतनकी निंदा करै, सो तौ महा नीय है. २३
 परि है जिजुरी ताके, उपरसुं अमानक,
 धरि उडी जय कहुं, ठौर नहि पाय है;
 पीछे डेठ युग महा. नरेकमें परै लख,
 बिपरतें यमहुकी मार, लहु आष है;
 ताके पीछे भूत प्रेत, थावर जंगम योनि;
 सहैगो संकट तय, पीछे पछताय है;
 सुंदर कहत और, जुगतै अनंत दुःख;
 संतनकुं निंदै ताको, सत्यानाश लख है. २४
 कुपमेंको भेड़क सो, कुपकुं सराहत है;
 राज हंससुं कहत, केतो नेरो सर है!
 भसका कहत मेरी, सर भरै कौन उडै;
 मेरे आगे गररकी, केतीअक जर है!

गप्परी लांगोलीकुं, लुटाई करि मानै मोद;
 भूषिपहुं निंदत सुगंधि जको धर है;
 अपनी न जनै गति, संतनको नाम धरै;
 सुंदर कहत द्यौ, ऐसो मूढ नर है। २५
 कोउ साधु बननीक, हुतो लयलीन अति;
 कपहु प्रारब्ध कर्म, धका आई द्यौ है;
 जैसे कोउ भारगमें, चलत आप्परी परै;
 झरि करि उठै तप, वहै पंथ लयो है;
 जैसे अंद्रमाकी पुनि, कला छोन होछ गध;
 सुंदर सकल लोक, द्वितीयाको नयो है;
 देवहुको देवातन, गयो तामे कहा लयो;
 पीतरको मोल सो तौ, नाहि कछु गयो है। २६
 ताहिजे लगति भाव, उपजत अनायास;
 जकी मति संतनसं, सदा अनुरागी है;
 अति सुख पावै ताके, दुःख सख दूर होछ;
 औरही काहूकी जिन, निंदा सख लागी है;
 संसारकी पास काटी, पाछ है परम पद;
 सतसंगहीते जकी, ऐसी मति जगी है;
 सुंदर कहत ताको, पुरत कल्याण होछ;
 संतनको गुन गहै, सोछ जडभागी है। २७
 योग यत्न जप तप, तीरथ व्रतादि दान;
 साधन सकल नहि, याकी सरभर है;
 और देवी देवता, उपासना अनेक भांति;
 शंक सख दूर करि, तिनते न-उर है;
 सखहीके शीश पर, पाव द मुगति होछ;
 सुंदर कहत सो तौ, जनमे न मर है;
 मन वच काय करि, अंतर न राखै कछु;
 संतनकी सेवा करै, सोछ निसतर है। २८
 प्रथम सुयथ लेत, शीलहु संतोष लेत;
 क्षमा दया धर्म लेत, पापते उरतु है;
 छंदिनहुं घेरी लेत, मनहीहुं झरि लेत;
 योगकी युगति लेत, ध्यानही धरतु है;

ગુરુકો વચન લેત, હરિજીકો નામ લેત;
 આતમાકું શાધિ લેત, ભૌજન તરતુ હૈ,
 સુંદર કહત જગ, સંત કહ્યુ દેત નાંહિ,
 સંત જન નિશિ-દિન, લેવોહી કરતુ હૈ. ૨૯
 સાચો ઉપદેશ દેત, ભત્રી ભલી શીખ દેત,
 સમતા સુખુદિ દેત, કુમતિ હરતુ હૈ;
 મારગ દિખાઈ દેત, ભાવહુ ભગતિ દેત,
 પ્રેમકી પ્રતીતિ દેત, અમરો ભરતુ હૈ;
 જ્ઞાન દેત ધ્યાન દેત, આતમ વિચાર દેત,
 પદ્મકું ખતાઈ દેત, હાપ્તમે ચરતુ હૈ;
 સુંદર કહત જગ, સંત કહ્યુ લેત નાંહી,
 સંત જન નિશિદિન, લેવોહી કરતુ હૈ. ૩૦
 ઇતિ સાધૂકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૯.

અથ જ્ઞાનીકો અંગ ૩૦.

ઈંદવ છંદ.

જાહિ -હદ મહિ જ્ઞાન પ્રકાશત! તાથ સુભાવ રહે નહિ છાનૈ;
 નૈનહિ ઐનહિ સૈનહિ જનનિયે, ઉઠત ઐઠતહી અલસાનૈ,
 જ્યું કહ્યુ ભક્ષ કિયે ઉદ્ધારત, કૈસહી રાખિ શકૈ ન અધાનૈ;
 સુંદરદાસ પ્રસિદ્ધ દિખાવત, ધ્યાન્યકો લેત પરારતે જાનૈ. ૧
 જ્ઞાન પ્રકાશ ભયો જીનકે ઉર, વે ઘટ ક્યુંહિ છિપે ન રહેંગે;
 બાહ્યમાહિ ફુરૈ નહિ દીપક, યદ્યપિ વે મુખ મૌન ગહેંગે;
 જ્યું ધનસારહિ ગોપ્ય છિપાવત, તૌહિ સુગંધિ સુ તત્ત લહેંગે;
 સુંદર આર કહા કોઉ જાનત! વોકિ ખાત ખટાઉ કહેંગે. ૨
 બાહ્યત ચાહ્યત ઐઠત ઉઠત, પીવૈત ખાતહુ સુંધત ખાસે;
 ઉપર તૌ બ્યવહાર કરૈ સખ, બીતર સ્વપ્ન સમાન જી બાસે,
 લે કરિ તીર પતાલહિ સાંધત, મારત હૈ પુરિ ફર અકાસે;
 સુંદર દેહ કિયા સખ દેખત, કોઉક પાવક જ્ઞાનિકો આસે. ૩
 ખડે તૌ બેઠે ચલે તુ ચલે પુનિ, પીછે તુ પીછે રે આગે તુ આગે;
 બાલે તુ બાલે ન બાલે તુ મૌનહિ, સોવે તુ સોવે રે જાગે તુ જાગે;
 ખાઈ તુ ખાઈ નહી તુ નહી જી, ગ્રહે તુ ગ્રહે પુનિ તાગે તુ ત્યાગે;
 સુંદર જ્ઞાનિકિ એસી દશા યહ, જાનૈ નહી કહ્યુ રાગ વિરાગે. ૪

दृश्यत है पै कछु नहि दृश्यत, भोजत है नहि भोज भज्जानै;
 सुंघत है नहि सुंघत धाए सु, नै सय है न सुनै यह कानै
 भक्ष करै अरु नहि भजै कछु, भेटत है नहि भेटत प्रानै;
 लेतहि दैतहि लेत न दैतहि, सुंदर सानिकि सानिहि जनै. ५
 कान अकान भजो न भुरो कछु, उत्तम मध्यम दृष्टि न आवै;
 कायक वायक मानस कर्म सु, आपविषे न तिहुं ढहरावै;
 हुं करिहुं न कियो न करै अय, युं मन छंदिनहुं वरतावै;
 दीसत है व्यवहारविषे नित, सुंदर सानिकि कोउक पावै. ६
 दृश्यत अस्स सुनै पुनि अस्सहि, भोजत है वहि अस्सहि जानी;
 भूमिहुं गीरहुं तेजहुं वायुहुं, ओमहुं अस्स जहांग प्राणी;
 आदिहुं अंतहुं मध्यहुं अस्सहि, है सय अस्स यहै मति ढानी;
 सुंदर सय र सानहुं अस्सही, आपहुं अस्सहि जनत सानी. ७
 जैत केवल उठत केवल, भोजत केवल आत कही है;
 जगत केवल सोवत केवल, जेवत केवल दृष्टि लही है;
 भतहुं केवल भयहुं केवल, वर्तत केवल अस्स सही है;
 है सयही अध अर्ध सु केवल, सुंदर केवल-सान वही है. ८
 केवल-सान भयो जुनके उर, ते अध उर्ध्व सु लोक न जंही;
 व्यापक अस्स अअंड निरंतर, वा जिन और कहुं कछु नांही;
 ज्युं घट नाथ भयो घट ओम सु, लीन भयो पुनि है नभमांही;
 त्र्युं पुनि मुक्ति जहां वपु छांडत, सुंदर मोक्ष शिला कहुं कांही. ९
 आदि हुतो नहि अंत रहैनहि, मध्य शरीर भयो अस्सदुपा;
 भासत है कछु औरहुं औरहि, ज्युं रज्जुमें अहि शीपिमें रूपा;
 दृष्टि मरीचि उद्यो विस विप्रभ, जनत नांही वहैरवि धूपा;
 सुंदर सान प्रकाश भयो जय, अंक अअंडित अस्स अनूपा. १०

मनहर छंद.

जहिउ विवेक सान, ताहिउ कुशल भयो,
 जहि चौर जहि वाकुं, ताहि चौर सुख है;
 जैसे कोछ पावनि पैगारकुं सदाछ लेत,
 ताकुं तौ न कोउ कोटे, पौनरेको दुःख है;
 भावै कोउ निंदा करै, भावै तौ प्रसंथा करै,
 वे तौ दृष्टि आरशांमें, अपनोहि मुख है;
 देहको व्योहार सय, मिथ्या करि जनत है,

સુંદર કહત એક, આતમાહી રૂપ હૈ. ૧૧
 અંતહકરણ જાકે, તમગુણ છાઈ રહ્યો,
 જડતા અસાન વાકે, આલશ મૈ ત્રાશ હૈ;
 રંગેગુણકો પ્રભાવ, અંતહકરણ જાકે,
 વિવિધ કરમ વાકે, કામનાકો વાશ હૈ;
 સત્વગુણ અંતહકરણ જાકે દેખિયત,
 ક્રિયા કરિ શુદ્ધ વાકે, ભક્તિકો નિવાશ હૈ;
 ત્રિગુણ અતીત સાક્ષી, તુરીયા સ્વરૂપ જાન,
 સુંદર કહત વાકે, જ્ઞાનકો પ્રકાશ હૈ. ૧૨
 તમોગુણ બુદ્ધિ સો તૌ, તવાકે સમાન જૈસે,
 તાકે મધ્ય સૂરજકી, રંચહુ ન જોત હૈ;
 રંગેગુણ બુદ્ધિ જૈસે, આરસીકી ઊંઘી વૈર,
 તાકે મધ્ય સૂરજકી, કછુક ઉદ્યોત હૈ;
 સત્વગુણ બુદ્ધિ જૈસે, આરસીકી સૂઘી વૈર,
 તાકે મધ્ય પ્રતિબિંબ, સૂરજકો પોત હૈ;
 ત્રિગુણ અતીત જૈસે, પ્રતિબિંબ મિટી જાત,
 સુંદર કહત એક, સૂરજહી હોત હૈ. ૧૩
 સખસું ઉદાસ હોઈ, કાઠિ મન બિન્ન કરૈ,
 તાકો નામ કહિયત, પરમ વૈરાગ હૈ;
 અંતહકરણ હુકી, વાસના નિવૃત્ત હોઈ,
 તાકું મુનિ કહત હૈ, વહૈ બડો ત્યાગ હૈ;
 ચિત્ત એક ઇશ્વરસું, નેકહ ન ત્યારો હોઈ,
 વહૈ ભક્તિ કહિયત, વહૈ પ્રેમ ભાગ હૈ;
 આપુ બ્રહ્મ જગતકું, એક કરિ જાનૈ સખ,
 સુંદર કહત વહ, જ્ઞાન ભ્રમ ભાગ હૈ. ૧૪
 કોઉ નૃપ કૂલનકી, સેજપર સુતો આઈ,
 જબલગ જાગ્યો તૌ જૌ, અતિ સુખ ભાગ્યો હૈ;
 નીંદ જબ આઈ તખ, વાહીકું સ્વપન ભયો,
 જબ પરચો નરકકે, કુંડમેં થું જાગ્યો હૈ;
 અતિદુઃખ પાવૈ પારિ, નિકસ્યો ન કયુંહી જાહિ,
 જાગિ જબ પરચો તખ, સ્વપન બખાગ્યો હૈ;
 યહ ઝૂઠ યહ ઝૂઠ, જાગ્યત સ્વપન દોઉ,
 સુંદર કહત જ્ઞાની, સખ ભ્રમ ભાગ્યો હૈ. ૧૫

स्वपनेमें राज होई, स्वपनेमें रंक होई,
 स्वपनेमें सुख दुःख, सत्य करि जानै है;
 स्वपनेमें छुड़ि हीन, मूढ न समुझै कछु,
 स्वपन पंडित अछु, ग्रंथनि पजानै है;
 स्वपनेमें कामी होई, धंढिनके वश परचो,
 स्वपनेमें यति होई, अहंकार आनै है;
 स्वपनेमें जग्यो जग्य, समुझ परी है तज,
 सुंदर कहत सज, मिथ्या करि मानै है. १६
 विधि न निषेध कछु, भेद न अभेद पुनि,
 किया सो करत दीसै, बुंही निज प्रति है;
 काहूकुं निकट राजै, काहूकुं तो दूर भाजै,
 काहुंसुं नरे न दूर, औसी जाकी भति है;
 रागहू न द्वेष कांछि, शोक न उछाह होछि,
 औसी विधि रहै कहुं, रति न विरति है;
 आहिर व्योहार हानै, मनमें स्वपन जानै,
 सुंदर सान्नीकी कछु, अदभुत गति है. १७
 कामी है न यति है न, सुम है न सती है न,
 राज है न रंक है न, तन है न मन है,
 सोवै है न जागै है न, पीछे है न आगे है न,
 ग्रह है न त्यागै है न, धर है न जन है;
 स्थिर है न डोलै है न, भौन है न मोलै है न,
 अंध है न मोक्ष है न, स्वामी है न जन है;
 वैसी कोछि होवै जग्य, वाकी गति जानै तज,
 सुंदर कहत सान्नी, सान शुद्ध धन है. १८
 भवन सुनत मुख, जोलत अयन धाए,
 सुंघत कूलन रप, देखत दृगन है;
 त्वक सपरस रस, रसना असत करे,
 अहत असन मुख, चलत पगन है;
 करत गमन पुनि, जैतन जवन सैज,
 सोवत रवन पुनि, पौढत नगन है;
 जे जे कछु व्यवहार, जानत सकल जग,
 सुंदर कहत सान्नी, सानमें भगन है. १९
 कर्म न विकर्म करै, जाय न अजाय धरै,

शुभ न अशुभ परे, यातें न धरक है;
 वसति न शून्य जके, पापहं न पुण्य तके,
 अधिक न न्यून वाके, स्वर्ग न नरक है;
 सुख दुःख सम होवे, नीचहं न उच्च कोवे,
 ऐसी विधि रहै सोवे, भिन्नो न दूरक है;
 ऐकही न होय जनै, अंध मोक्ष लभ मानै,
 सुंदर कहत जानी, ज्ञानमें गरक है. २०

अज्ञानीहुं दुःखको समूह, जग जनियत;
 ज्ञानीहुं जगत सख, आनंद स्वरूप है;
 नैनहीनहुं तौ धर, आहिर न सूत्रै कछु;
 जहां जहां जय तहां, तहां अंधकूप है;
 जके यक्ष है प्रकाश, अंधकार जयो नाश;
 वाके जहां रहै तहां, सुरजकी धूप है;
 सुंदर अज्ञानी जानी, अंतर बहुत आहि;
 वाके सदा राति वाके, दिवस अनूप है. २१

ज्ञानी अर अज्ञानीकी, किया सख ऐकसीही;
 अस आशवान ज्ञानी, आश न निराश है;
 अस जोध जोध करै, अहंकार छुड़ि धरै;
 ज्ञानी अहंकार जिनु, करत उदास है;
 अस सुख दुःख होई, आपविषे भानि जेत;
 ज्ञानी सुख दुःखहुं न, जनै मेरे पास है;
 असहुं जगत यह, सकल संताप करै;
 ज्ञानीहुं सुंदर सखी प्रह्लको विलास है. २२

ज्ञानी लोक-संग्रहहुं, करत ब्योहार विधि;
 अंतहकरलमें तौ, स्वप्नकीसी दोर है;
 दैत उपदेश नाना, भांतिके वचन कही;
 सख कोउ जनत, सकल शिरभोर है;
 हजन यजन पुनि, देहको करत नित;
 ज्ञानमें गरक गति, क्षीये निज डोर है;
 सुंदर कहत जैसे, दंत गजराज मुख;
 आधवेके और ३ दिआधवेके और है. २३
 छंद्रिनिको ज्ञान जके, सो तौ है पशु समान;
 देह अभिमान जान, पानहीसु क्षीनै;

अंतर्करण ज्ञान, कछुक विचार जके;
 अनुभूति ओहारे शुभ, कर्मके आधीन है;
 आत्म विचार ज्ञान, जके निशि वासर है;
 सोही साधु सकलही, आत्ममें प्रवीन है;
 एक परमात्मको, ज्ञान अनुभव जके;
 सुंदर कहत वह, ज्ञानी भ्रम छीन है. २४
 जहि ठौर रविको प्रकाश लयो ताहि ठौर;
 अंधकार भागि गयो, ग्रहवन वासतें;
 न तौ कछु जनतें, उलटि आवै घरमांछि;
 न तौ वन अलि जग, कनक आवासतें;
 जैसे पछी पछ टूरी, जगह ठौर पर्यो आछि;
 ताहि ठौर गिरि रेखा, उडवेकी आसतें;
 सुंदर कहत मिटि, जगह सज्य दौड दुःख;
 घोषो न रहत कोउ, ज्ञानके प्रकाशतें. २५
 जैसे कोउ देख जग, भाषा कहै औरसीही;
 समुझै न कोउ वासु, कहै क्या कहतु है।
 कोउ दिन रही करि, आली सीजै उनहीकी;
 इरि समुझावै तज, सज्य को लहतु है;
 तैसे ज्ञान कहेतें सुनत विपरीत लागे,
 आप आपनोही मत, सज्यको गहतु है;
 उनहीके मत करि, सुंदर कहत ज्ञान,
 तज्यहीतें ज्ञान ठहराछे रहतु है. २६
 एक ज्ञानी कर्मनमें, ततपर देखियत,
 भक्तिको प्रभाव नांछि, ज्ञानमें गरेक है;
 एक ज्ञानी भगतिको, अत्यंत प्रभाव लिखे,
 ज्ञानमांछि निश्चै करि, कर्मसुं तरक है;
 एक ज्ञानी ज्ञानहीन, ज्ञानको द्वार करै,
 भक्ति अरु कर्म धन, दुहुंतें इरक है;
 कर्म भक्ति ज्ञान तीनुं वेदमें अप्पानि कहै,
 सुंदर जतायो गुरु ताहीमें जरक है. २७
 जैसे पछी पगनसुं, सलत अवनि आछि,
 तैसे ज्ञानी देख करि, करम करतु है;
 जैसे पछी अंधु करि अगत आहार पुनि,

तैसे सानी उरमें उपासना धरतु है;
 जैसे पछी पछनसुं, उडत गगनमांही,
 तैसे सानी सान करि, अन्नमें भरतु है;
 सुंदर कहत सानी, तीनुं भांति द्वांजयत,
 अैसा विधि जनै सय, संशय हरतु है। २८

इंदव छंद.

अेक क्रिया करि किषि निपावत, आाद ३ अंत भभत्व अंध्यो है;
 अेक क्रिया करि पाक करै जय, भोजनकुं कछु अन्न रंध्यो है;
 अेक क्रिया मल त्यागत है ल, धुनीत करै कहु नाहि इंध्यो है;
 तयुं यह कर्म उपासन सानहि. सुंदर तीन प्रकार संध्यो है। २९
 दोड़ जने मिलि ओपर अजत, सारि भरै पुनि हारत पासा;
 जतत है सु अुशी मनमें अति, हारत है सु भरैहि उसासा;
 अेक जनो दोड़ वौरहि अजत, हार न जत करै श्रु तमासा;
 सुंही अस्तानिकुं द्वैत लयो अम, सुंदर सानिकुं अेक प्रकासा। ३०

सवैया (अेकतीस मात्रक.)

जुव नरेश अविद्या नद्रा, सुअसथ्या सोयो कार छेत;
 कर्म अवास पूट भरि लाछ, तातें अहु विधि लयो अचेत;
 लज्जित प्रधान जगायो करे गहि, आलस भरि जंभाछि लेत;
 सुंदर अय निद्रा वस नांही, सान जगरलु सदा सुचेत। ३१

सवैया (बत्तीस मात्रक) .

सानी कर्म करै नाना विधि, अहंकार यातनको आवै,
 कर्मनको कृण कछ न जेवै, अंतःकरलु वासना आवै;
 न्यु कोउ अतीकुं जेतत, लेकरि जीज भूनिके आवै;
 सुंदर कहै सुनो दृष्टांतहि, नागो नहाछ कहा नियोवै ! ३२
 भति सानीको अंग संपूर्ण। ३०

अथं निसंशय ज्ञानिको अंग. ३१

मनहर छंद.

भावै देह छूटि जहु, काशीमांहि गंगातट,
 भावै देह छूटि जहु, क्षेत्र मधहरमें;

ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, વિપ્રેકે સદન મધ્ય,
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, રવપચકે ધરમે;
 ભાવૈ દેહ છૂટિ દેશ, આરય અનારયમે,
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, વનમે નગરમે;
 સુંદર સાગીકે કધ્ધ સંશય રહત નાહિ,
 સ્વરગ નરક સખ, ભાગી ગયો ભરમે. ૧
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, આજાહી પત્રકમાંહિ,
 ભાવૈ દેહ રેહુ ચિર, -કાલ યુગ અંત જી;
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, ગ્રીષ્મ પાવસ વરુ,
 શરદ શિશિરે શીત, છૂટત વસંત જી;
 ભાવૈ દક્ષણાયનહુ, ભાવૈ ઉત્તરાયણહુ,
 ભાવૈ દેહ સર્પ સિંહ, વીજળી હનંત જી,
 સુંદર કહત એક, આતમા અખંડ જાનિ,
 યાહો ભાંતિ નિરસંચૈ, બયે સખ સંત જી. ૨

इंदव छंद.

કે યહ દેહ ગિરો વન પર્વત, કે યહ દેહ નદીહ બહો જી;
 કે યહ દેહ ધરો ધરતી મહિ, કે યહ દેહ કુશાન દહો જી,
 કે યહ દેહ નિરાદર નિંદહ, કે યહ દેહ સરોહ કહો જી;
 સુંદર સંશય દૂર બયો સખ, કે યહ દેહ ચલો કિ રહો જી. ૩
 કે યહ દેહ સદા સુખ સંપત્તિ, કે યહ દેહ વિપત્તિ પરો જી;
 કે યહ દેહ નિરોગ રહો નિત, કે યહ દેહ રોગ ચરો જી,
 કે યહ દેહ હતાસન પેહહુ, કે યહ દેહ હિમાર ગરો જી;
 સુંદર સંશય દૂર બયો સખ, કે યહ દેહ જિવો કિ મરો જી. ૪
 ધતિ નિર્સંશય સાગીકો અંગ સંપૂર્ણ ૩૧

अथ प्रेम ज्ञानांको अग. ३२

इंदव छंद.

પ્રીતિકિ રીતિ કછ નહિ રાખત, જાત ન પાત નહી કુલ ગારો;
 પ્રેમકુ નેમ કહું નહિ દીસત, લાજ ન કાન લગ્યો સખ આરો,
 લીન બયો હરિસુ અભિઅંતર, આહહુ જામ રહૈ મતવારો;
 સુંદર કોહક જાનિ શકે યહ, ગોકુળ ગાંવકો પૈડોહિ ન્યારો. ૧

- ज्ञान दियो गुर देव कृपा करि, दूरि कियो अम जोलि किवारो;
 और किया कहि कौन करै अम ! मित लग्यो परब्रह्म पियारो,
 पाव विना अलखो किहि ठौरहु, पंगु लयो मन मित हमारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. २
- अक अमंडित न्युं नम व्यापक, आहिर भीतर है छक सारो;
 दृष्टि न मुष्टि न रूप न रेष न, श्वेत न पीत न रक्त न कारो;
 अकित होध रहै अनुमो मित, नै लागि नाहिन ज्ञान उजारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ३
- द्वंद्व विना विरयै वसुधापर, ज छट आतम ज्ञान अपारो;
 काम न क्रोध न लोभ न मोह न, राग न द्वेष न मांश न थारो,
 योग न भाग न त्याग न संग्रह, देह दशान दंज्यो न उधारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ४
- लक्ष अलक्ष अदक्ष न दक्ष न, पक्ष अपक्ष न तूल न भारो;
 अठ न साय अपाय न वाय न, कंमन काम न दान उदारो;
 जैन अजान न मान अभान न, सान शुमान न श्रुत न हारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ५
- धृति प्रेमज्ञानीको अंग संपूर्ण. ३२

अथ आत्म अनुभवको अंग. ३३

इंदव छंद.

- है दिलमे दिलदार सही अ, - मियां उलटो करि तांहि मितैये;
 आत्ममे आकमे आदमे आतस, जनमे सुंदर जनि जनैये;
 नूरमे नूर है तेजमे तेजहि; न्योतिमे न्योति मिले मिलि नैये;
 आ कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लनैये. १
- जे कहु है सजमे यह अक तु, सो कहै केसु है आंमि दिजैये;
 जे कहु रूप न रेष दिसै कछु, तो सज गुरुकि मानिहि कैये;
 जे कहु सुंदर नैननि मांअ तु, नैन र अन भये पुनि हैये;
 आ कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लनैये. २
- होत विनोद श्रुतो अभि अंतर, सो मुअ आपमे आपहि पैये;
 आहिरहु उमग्यो पुनि आवत, कंडते सुंदर इर पैये;
 स्वाद निवेर निवेरयो न जत सु, मानहु गूड अंगे नित जैये;

क्या कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लखैये. ३
 ओमको ओम अमृत अमंडित, आदि न अंत सु मध्य कहां है!
 को परमान इरै परिपूरण, द्वैत अद्वैत कछु न जहां है;
 कारण कारज बिद नही कछु, आपने आपही आप तहां है;
 सुंदर दीसत सुंदरभांहि सु, सुंदरता कहि कौन उहां है! ४

प्रश्नोत्तर

एक कि दोष? न एक न दोष उ.-ही कि धही? न उही न धही है;
 शून्य कि स्थूल? न शून्य न स्थूल ज;-ही कि तिहि? न जही न तिही है;
 मूल कि डाल? न मूल न डाल; ज,-ही कि मही? न जही न मही है;
 जव कि अक्ष? न जव न अक्ष; पु. है कि नही? कछु है न नही है. ५

पूर्ववत्.

एक कहुं पु अनेकसु दीसत, एक अनेक नहि कछु जैसे;
 आदि कहुं तहां अंतहु आवत, आदि न अंत न मध्य सु कैसे!
 गोप्य कहुं पु अगोप्य कहां यह, गोप्य अगोप्य न उल्ला न जैसे;
 जोध कहुं सोध है नहि सुंदर, है पु सही परि जैसेको तैसे. ६

मनहरछंद.

एकको कहै ज्यु कहुं, एकही प्रकाशत है,
 दोउही कहै ज्यु कोउ दूसरोहु देखिये;
 अनेक कहै ज्यु कोउ, अनेक आभासै ताहि,
 लके जैसे भाव तैसे, ताहुंही विशेषिये;
 वचन विलास कोउ, कैसेही अजानि कहै!
 ओमभांहि चित्र कहै, कैसे करि लेखिये!
 अनुभव किये एक, दोउ न अनेक कछु,
 सुंदर कहत न्युं है, त्युंहि, ताहि पेखिये. ७
 वचनही वेद विधि, वचनहि शास्त्र पुनि,
 वचन समृति अरु, वचन पुरान ज्यु;
 वचनही और ग्रंथ, वचनही व्याकरण,
 वचनही काव्य छंद, नाटक अजान ज्यु,
 वचनही संस्कृत, वचनही पराकृत,
 वचनही भाषा सज्ज, जगतमे जानज्यु;
 वचनके परे है सो, वचनमे आवै नहै,

सुंदर कहत वही, अनुजौ प्रमान नु. ८
 छिद्रि नही जनि शकै, अल्प ज्ञान छिद्रिनको,
 बालुहु न जनि शकै, चास आवै लक्ष है;
 मनहु न जनि शकै, संकल्प विकल्प करै,
 बुद्धिहु न जनि शकै, सुखो सख ताछ है;
 चित्त अहंकार पुनि, ऐकहु न जनि शकै,
 शब्दहु न जनि शकै, अनुमान पाछ है;
 सुंदर कहत ताहि, कोउ नही जनि शकै,
 दीवा करि दिये सो, ऐसी नहि जाछ है. ९

इंदव छंद.

ओत्र न जनत युक्त न जनत, जनत नाहि नु सुंघत भानै;
 जनि सपर्स त्वया न शकै पुनि, जनत नाहि नु जल अजानै;
 मन न जनत बुद्धि न जनत, चित्त अहंकार क्युं पहिचानै!
 सुंदर शब्दहु जनि शकै नहि, आतम आपहु आपहि जनै. १०
 शरके तेजतें सरज दीसत, मंदके तेजतें मंद उलसै;
 तारिके तेजतें तारिहु दीसत, वीणुल तेजतें वीज यकासै;
 दीपके तेजतें दीपक दीसत, हरिके तेजतें हीरोहि भासै;
 तैसेहि सुंदर आतम जनहु, आपके ज्ञानतें आप प्रकासै. ११
 कोउ कहै यह सृष्टि स्वभावतें, कोउ कहै यह कर्मतें सृष्टि;
 कोउ कहै यह काल उपावत, कोउ कहै यह धर्म-तिष्टी;
 कोउ कहै यह ऐसिहि होवत, क्युं करि मानिय आत अनिष्टी!
 सुंदर ऐक किये अनुजौ भिनु, जनि शकै नहि जात्रहि द्रष्टि. १२
 कोउ तौ मोक्ष अकाश अतावत, कोउ तौ मोक्ष पतालके माहि;
 कोउ तौ मोक्ष कहै पृथिवीपर, कोउ कहै कहु और कहांही;
 कोउ अतावत मोक्ष शिखापर, कोउ मोक्ष भित्ति परछांही;
 सुंदर आतमके अनुजौ भित, और कहुं कोउ मोक्षहि नांही. १३
 भूअतें मोक्ष कहै सख पंडित, भूअतें मोक्ष कहै पुनि जैन;
 भूअतें मोक्ष कहै शिष्य तापस, भूअतें मोक्ष कहै शिव सैन;
 भूअतें मोक्ष मल्लख कहै पुनि, चोअहि चोअे अजानत जैन;
 सुंदर आतमको अनुजौ सोछ, जयत मोक्ष सदा सुख जैन. १४

मनहर छंद

कोउ तौ कहत अहं, नाभिसे कमल मध्य,

કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, -હૃદમે પ્રકાશ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત કંઠ, નાશિકાકે અગ્રભાગ,
 કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, બ્રહ્મટીમે વાસ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, દશમે ડુવાર ખીચ,
 કોઉ તૌ કહે ભ્રમર,—ગુફામે નિવાસ હૈ;
 પિંડમે બ્રહ્માડમે નિરંતર વિરાજે બ્રહ્મ,
 સુંદર અખંડ જૈસે, બાપક આકાશ હૈ. ૧૫
 પાંચ જિન ગ્રહો સો તૌ, કહત હૈ ઉપરસો,
 પુરુષ જિન ગ્રહો તિન, લાવસો સુનાયો હૈ;
 સુંદ જિન ગ્રહો તિન, ડગલેકી બાંહ કહી,
 દંત જિન ગ્રહો તિન, મૂસર દિખાયો હૈ;
 કાન જિન ગ્રહો તિન, મુપસો બનાય કહ્યો,
 પીઠ જિન ગ્રહો તિન, ખિટોરા બતાયો હૈ;
 જૈસો હૈ તૈસોહી તાંહી, સુંદર સુઅક્ષી જનૈ,
 આંધરેને હાથી દેખિ, ગરો મચાયો હૈ. ૧૬
 ન્યાયશાસ્ત્ર કહત હૈ, પ્રગટ ધર્મર વાદ,
 મીમાંસાહી શાસ્ત્રમાંહિ, કર્મવાદ કહ્યો હૈ;
 વૈશેષિક શાસ્ત્ર પુનિ, કાલવાદી હૈ પ્રસિદ્ધ,
 માતાંજલિ શાસ્ત્રમાંહિ, યોગવાદ લહ્યો હૈ;
 સાંખ્ય શાસ્ત્રમાંહિ પુનિ, પ્રકૃતિ પુરુષ વાદ,
 વેદાંત જ્ઞ શાસ્ત્ર તિન, બ્રહ્મવાદ ગ્રહ્યો હૈ;
 સુંદર કહત ષટ્,—શાસ્ત્રમાંહિ ભયો વાદ,
 જોકે અનુભવ જ્ઞાન, વાદમે ન બહ્યો હૈ. ૧૭
 “ પ્રજ્ઞાનમાનંદ બ્રહ્મ,” એસે રૂગવેદ કહે,
 “ અહં બ્રહ્મ અસ્મિ ” ઇતિ, યજુર્વેદ યું કહે;
 “ તત્ત્વમસિ ” ઇતિ સામવેદ યું બખાનત હૈ,
 “ અયં આત્મા બ્રહ્મ ” કહિ, અથર્વણ યુ લહે;
 એક એક વચનમે, તીન પદ હૈ પ્રસિદ્ધ,
 તિનકો વિચાર કરિ, અયં તત્ત્વકું ગ્રહે;
 ચારિવેદ બિજ બિજ, સખકો સિદ્ધાંત એક,
 સુંદર સમુત્તિ કરિ, ચુપ ચાપ જૈ રહે. ૧૮
 ઇંદ્રિયકે ભાગ જખ, ચાહે તખ આપ રહે,
 નાશવંત તાતે તુછાનંદ યું સુનાયો હૈ;

देवलोक छंदलोक, अक्षलोक शिवलोक,
 वैकुण्ठके सुखलौ गलितानंद गायो है;
 अक्षय अम्बु अक, — रस परिपूरण है,
 ताहिते पूरेणानंद अनुभौते पायो है;
 याहिक अंतरभुत, आनंद जहांलौ और,
 सुंदर समुद्रभांहि, सर्व जल आयो है. १६
 अक तौ माया—विलास, जगत प्रपंच यह,
 आरि आनि भेद पाय, द्वैत भासि रह्यो है;
 दुसरो विषै—विलास छंदिनके विषै पंच,
 शब्द सपरस रूपा, रस गंध रह्यो है;
 तीसरो वाक्य—विलास, सो तौ सभ वेदभांहि;
 वरणिउके जहां लगि, वचनते कह्यो है—
 आथा अक्षको विलास, तिहुंको अभाव जहां;
 सुंदर कहत यह, अनुभौ ते लख्यो है. २०

जगतही देवलोक, जगतही छंदलोक;
 जगतही जन तप, सत्य लोक आयो है;
 जगतही विधिलोक, जगतही शिवलोक;
 जगत वैकुण्ठ लोक, जे अकुंठ गायो है;
 जगतही मोक्षशिखा, जगतही ज्येष्ठ भांहि;
 जगतही निकट परमपद पायो है;
 आतमांको अनुभव, जनहुं जगत जयो;
 सुंदर कहत तिन, संशय मिटायो है. २१
 क्षिति भ्रम जल भ्रम, पावक पवन भ्रम;
 व्योम भ्रम तिनको शरीर भ्रम मानिये;
 छंदिय दशहु भ्रम, अंतहकरण भ्रम;
 तिनहीके देवता सो, भ्रमते अप्पानिये;
 सत्य रज तम भ्रम, पुनि अहंकार भ्रम;
 महत्त्व प्रकृति पुरुष भ्रम मानिये;
 जेध कछु कहिये सो, सुंदर सकल भ्रम;
 अनुभव किये अक, आतमाही जानिये;
 भूमिहू विनीन होध, अपहू विनीन होध;
 तेजहू विनीन होध, वायुंजे पहू है;
 ओमहू विनीन होध, त्रिगुण विनीन होध;

શબ્દહૂ વિલીન હોઈ, અહં જો કહણુ હૈ;
મહત્ત્વ વિલીન હોઈ, પ્રકૃતિ વિલીન હોઈ;
પુરૂષ વિલીન હોઈ, દેહ જો ગહણુ હૈ;
સુંદર સકલ લોક, કહીયે સો લીન હોઈ;
આત્માકે અનુભવ, આત્મા રહણુ હૈ.

૨૩

માયાકી અપેક્ષા ખલ્લ, રાત્રિકી અપેક્ષા દિન;
જડકી અપેક્ષા કરિ, ચેતન બખાનિયે;
અજ્ઞાન અપેક્ષા જ્ઞાન, બંધકી અપેક્ષા મોક્ષ;
દ્વૈતકી અપેક્ષા સો તૈ, અદ્વૈત પ્રમાનિયે;
દુઃખકી અપેક્ષા સુખ, પાપકી અપેક્ષા પુણ;
મૃતકી અપેક્ષા તાહિ, સત્ય કરિ માનિયે;
સુંદર સકલ યહ, વચન વિલાસ ભ્રમ;
વચન રહિત અવચન સોઈ જાનિયે.

૨૪

આત્મા કહત ગુરૂ, શુદ્ધ નિરબંધ નિત;
સત્ય કરિ માનૈ સો તૈ, શબ્દહૂ પ્રમાન હૈ;
જેસે બોમ બાપક અખંડ, પૈરિ પુરણ હૈ;
બોમ ઉપમાતે ઉપમાન સો પ્રમાન હૈ;
જાકી સત્તા પાઈ સત્ય, ઇન્દ્રિય ચેતન હોઈ;
યાહિ અનુમાન અનુમાન હૂ પ્રમાન હૈ;
અનુભવ જાનૈ તખ, સકલ સંદેહ મિટૈ;
સુંદર કહત યહ, પ્રત્યક્ષ પ્રમાન હૈ.

૨૫

એક ઘર દોય ઘર, ત્રીન ઘર ચાર ઘર,
પંચ ઘર તજૈ તખ, છઠો ઘર પાછયે;
એક એક ઘરકે આધાર એક એક ઘર,
એક ઘર નિરાધાર, આપહી દિખાઇયે;
સોતૌ ઘર સાક્ષી રૂપ, ઘર ઘરમેં અનુપ,
તાહુ ઘર મધ્ય કોઉ, દિન ઠહરાઇયે;
તાકે પરે સાક્ષી ન અસાક્ષી ન સુંદર કંઠુ,
વચન અતીત કંઠુ, આઈ હૈ ન જાઇયે.

૨૬

એક તૌ અવણુ જ્ઞાન, પાવક જ્યું દેખિયત,
માયા જલ પરસત, બેગિ બૂઝિ જાત હૈ;
એક હૈ મનન જ્ઞાન, વિગુણી જ્યું ધન મધ્ય,

माया जल परधत, तामें न पुत्रात है;
 ऐक निदिध्यास ज्ञान, पडवा मनल जैसे,
 प्रगट समुद्रभांहि, माया जल जात है;
 अनुजो साक्षात ज्ञान, प्रलयकी अग्नि सैम,
 सुंदर कहत हैत, प्रपंच विजात है. २७

भोजनकी जात सुनि, मनमें मुदित लयो,
 भुज्जमें न परै जैलैं, नलिये न ग्रास है;
 सकल सामग्री आनि, पाककुं करन लागे,
 मनन करत कृप, शुभहुं ये आस है;
 पाक जप्य लयो तप, भोजन करन जैको,
 भुज्जमें भोजन लभ, यहै निदिध्यास है;
 भोजन पूरेण करि, तृप्त लयो है जप,
 सुंदर साक्षातकार, अनुजो प्रकाश है. २८

अवणु करत जप, सखसुं उदास होछि,
 चित्त ऐकाग्रह आनि, शुद्धभुज्ज सुनिये;
 जैठिके ऐकांत ठौर, अंतहकरणभांहि,
 मनन करत करे, उहै ज्ञान सुनिये;
 प्रसन्न अपरोक्ष जनि, कहत है “अहं प्रसन्न,
 सोहं सोहं होछि सदा, निदिध्यास सुनिये;
 सुंदर साक्षातकार, कीटहीतें होछि लैग,
 यह अनुभव यह, स्वस्वरूप लनिये. २९

जप्यही शुद्धासा होछि, चित्त ऐक ठौर अर्धनि,
 भृगु ज्युं सुनत नाद, अवणु सो कहिये;
 जैसे स्वांत झुंझुं, मात्रक रटत पुनि,
 जैसेही मनन करै, कप झुंझ लहिये;
 रात्रिमें अकोर जैसे, अंद्रभाक्षो धरै ध्यान,
 जैसे जनि निदिध्यास, दृढ करि ग्रहिये;
 यहै अनुभव यहै, कहिये साक्षातकार,
 सुंदर पारिते गलि, पानी होछि रहिये. ३०
 काहुं प्रकृत रंक, धन कैसे पावयत ?
 जान दैके सुनत अवणु सोछि जलनिये;
 उन कछो धन लभ, दृज्यो है इलानी ठौर,

મનન કરત ભયો, કબ્બ ધરે આનિયે ।
 ફેરિ જબ કહ્યો ધન, ધજ્યો તેરે ધરમાંહિ,
 ખોદન લગ્યો હૈ જબ, નિદિધ્યાસ ઠાનિયે;
 ધન નિકર્યો હૈ જબ, દારિદ્ર ગયો હૈ તબ,
 સુંદર સાક્ષાતકાર, નૃપતિ બખાનિયે. ૩૧
 અકમક ઠોકેતે ચમતકારે હોત કધુ,
 એસેહી અવણુ જ્ઞાન, તબહી હૈા જાનિયે;
 કહ્માંહિ લાગે જબ, પ્રથમે પાવક જ્ઞાન,
 સિલગત જાઈ વહ, મનન બખાનિયે;
 વર્ધમાન ભયે કાઠ, કર્મનકું જરાવત,
 યહી નિદિધ્યાસ જ્ઞાન, ગ્રંથનમેં ગાનિયે;
 સકલ પ્રથમ યહ, આરિકે સમાધ જાત,
 સુંદર કહત યહ, અનુભૌ પ્રમાનિયે. ૩૨
 ઇતિ આત્મ અનુભવકો અંગ સંપૂર્ણ ૩૩

અથ આશ્ચર્યકો અંગ ૩૪.

મનહરછંદ.

ચેદકો વિચાર સોધ, સુનિકે સંતન મુખ,
 આપહૂ વિચારે કરિ, સોધ ધારિયતુ હૈ;
 યોગકી યુગતિ જાનિ, જગતે ઉદાસ હોઈ,
 શુન્યમે સમાધિ લાઈ, મન મારિયતુ હૈ;
 એસે એસે કરત કરત કેતે દિન ખીતે,
 સુંદર કહત અજહૂ વિચારિયતુ હૈ;
 કારોહી ન પીરો ન તૌ, તાતોહી ન સૌરો કધુ,
 હાથ ન પરત તાતે, હાથ આરિયતુ હૈ. ૧
 મનકો અગમ અતિ, વચન થકિત હોત,
 યુદ્ધિહુ વિચારે કરી, બહુ ખંડિયતુ હૈ;
 અવણુ ન સુનૈ તાંહિ, નૈનહુ ન દેખૈ કધુ,
 રસનાકો રસ સખ, રસ છાંડિયતુ હૈ;
 ત્વકકો સપર્શ નાંહી, ધ્રાણકો ન વિષૈ હોઈ,

પગનહુ કરિ જિત, તિત હિંડીયતુ હૈ;
 સુંદર કહત અતિ, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ કછુ,
 હાથ ન પરત તાતે, હાથ મિંડિયતુ હૈ. ૨

ગુફાકુ સંવારત હૈ, આસનહુ મારિ કરિ,
 પ્રાણહીકું ધારિ ધારણા કસીટિયતુ હૈ;
 ઇંદ્રિનકું ઘેરિ કરિ, મનહુકું ફેરિ પુનિ,
 ત્રિકુટીમે હેરિ હેરિ, હિયો આટિયતુ હૈ;
 સખ છટિકાય પુનિ, શૂન્યમે સમાય તહાં,
 સમાધિ લગાય કરિ, આંખ મિટિયતુ હૈ;
 સુંદર કહત હમ, આરહુ કિયે ઉપાય.
 હાથ ન પરત તાતે, હાથ છટિયતુ હૈ. ૩

બોલૈહી ન મૌન ધરૈ બૈઠો હૈન ગૌન કરૈ,
 જાગૈહી ન સોવૈ ન તૌ, દૂર હૈ ન નીરો હૈ;
 આવૈહી ન જાત ન તૌ, ચિર અકુલાત પુનિ,
 બૂખોહી ન ખાત કછુ, તાતોહી ન સીરો હૈ;
 લેત હૈ ન દેત કછુ, હેત ન કુહેત પુનિ,
 શ્યામહી ન શ્વેત અર, રાતો હૈ ન પીરો હૈ;
 દૂખરો ન મોટો કછુ, લાંબોહી ન છોટો તાતે,
 સુંદર કહત કછુ, કાચહી ન હારો હૈ. ૪

ભૂમિહી ન આપ ન તૌ, તેજહી ન તાપ ન તૌ,
 વાયુહી ન બોમ ન તૌ, પંચકો પસારો હૈ;
 હાથહી ન પાવ ન તૌ, નૈન બૈન બાવ ન તૌ,
 રંકહી ન રાવ ન તૌ, વૃદ્ધહી ન બારો હૈ;
 પિંડહી ન પ્રાણ ન તૌ, જ્ઞાન ન અજ્ઞાન ન તૌ,
 અંધ નિરવાન ન તૌ, હરવા ન બારો હૈ;
 દ્વૈત ન અદ્વૈત ન તૌ, મીત ન અમીત ન તૌ,
 સુંદર કહો ન જાહ, મિલ્યોહી ન ત્યારો હૈ. ૫

હંદવ છંદ.

પાપ ન પુન્ય ન સ્થુલ ન શૂન્ય ન, બોલૈ ન મૌન ન સોવૈ ન જાગૈ;
 એક ન દોષ ન પુર્ષ ન જોષ ક હૈ કહા કોષ ન પીછે ન આગૈ;
 વૃદ્ધ ન બાલ ન કર્મ ન કાલ ન, -હસ્ત વિશાલ ન જુઝૈ ન ભાગૈ;

ਅੰਧ ਨ ਮੋਖ ਅਪ੍ਰੋਖ ਨ ਪ੍ਰੋਖ ਨ, ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਨ ਅਸੁੰਦਰ ਲਾਗੈ। ੯
 ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਕਥੋ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਯਹੁ, ਸ਼ੁੱਧ ਅਸ਼ੁੱਧ ਭਰੇ ਨ ਪਰੇ ਹੈ;
 ਜਾਨੀਐ ਅਜਾਨੀਐ ਨ ਜਾਨਿ ਸੈਐ ਭਾਂਡ, ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਭੁਝੈ ਨ ਮਰੈ ਹੈ;
 ਕੁਝ ਅਕੁਝ ਕਥੁ ਨਹਿ ਵੀਸਰ, ਭੇਦ ਅਭੇਦ ਕਰੈ ਨ ਫੇਰੈ ਹੈ;
 ਸੁਖ ਅਸੁਖ ਕਹੈ ਪੁਨਿ ਕੌਨ ਯਹੁ! ਸੁੰਦਰ ਯੋਧੇ ਨ ਮਾਨ ਧਰੈ ਹੈ। ੧੦
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਗਏ ਪੁਨਿ, ਯੋਧਾਯ ਹੋ ਅੰਧ ਯੋਧਾਯਿ ਆਨਿ;
 ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗਾਓ ਰਹੇ ਸਭ, ਗਾਵਤ ਹੈ ਪੁਨਿ ਗਾਧਹਿ ਗਾਨਿ;
 ਵੇਖਤ ਵੇਖਤ ਵੇਖਿ ਥਕ ਸਭ, ਵੀਸੇ ਨਹੀ ਕਥੁ ਭੋਰੇ ਕਿਧਾਨਿ;
 ਯੂਯਤ ਯੂਯਤ ਯੂਯਕੇ ਸੁੰਦਰ, ਫੇਰਤ ਫੇਰਤ ਫੇਰਹਿ ਰਾਨਿ, ੧੧
 ਪਿੰਡਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਪਿੰਡ ਮਿਲੈ ਨਹਿ, ਪਿੰਡ ਪਰੇ ਪੁਨਿ ਟੁੰਡਿ ਰਹਾਵੈ;
 ਆਤਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਆਤਮੇ ਨਹਿ, ਦੁਸ਼ਟਿਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਦੁਸ਼ਟ ਨ ਆਵੈ;
 ਭੁਝਿਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਭੁਝਿ ਨ ਜਾਨਤ, ਬਿਚਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਬਿਚ ਨ ਪਾਵੈ;
 ਸ਼ਯਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਸ਼ਯਮ ਥਕਯੋ ਕਹਿ, ਸ਼ਯਮੁ ਸੁੰਦਰ ਫੇਰ ਆਵਾਵੈ। ੧੨
 ਐਕਹਿ ਆਖੈ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰ ਧੁ, ਫੇਰੈ ਕੌਨ ਯਾਤਾਯਾਨਹਾਰੋ !
 ਜੋ ਭਾਂਡ ਭੁਝ ਕਰੈ ਪਰਮਾਨ ਧੁ, ਭੁਝ ਕਹਾ ਕਥੁ ਆਖੈ ਨ ਧਾਰੋ !
 ਜੋ ਕਹਿ ਭੁਝ ਭਯੋ ਜਗਦੀਸ਼ਯੋ, ਤੈ ਰਵਿਮਾਹਿ ਕਹਾਂਭੋ ਅੰਧਾਰੋ !
 ਸੁੰਦਰ ਮੈਨ ਗਈ ਧਰ ਜਾਨਿਕੇ, ਕੌਨਹੁ ਭਾਂਤਿ ਨ ਹੋਇ ਨਿਰਧਾਰੋ। ੧੩
 ਭੂਮਿਹੁ ਤੈਸੇਹਿ ਆਪਹੁ ਤੈਸੇਹਿ, ਤੈਸੇਹਿ ਜੇਯ ੩ ਤੈਸੇਹਿ ਪੈਨਾਨ;
 ਭ੍ਰਾਮਿਹੁ ਤੈਸੇਹਿ ਆਹਿ ਅਭੰਡਿਤ, ਤੈਸੇਹਿ ਆਖੈ ਰਹੀ ਭਰਿ ਭੈਨਾਨ;
 ਵੇਲ ਸੰਯੋਗ ਵਿਯੋਗ ਭਯੋ ਤਯ, ਆਯੋ ਸੋ ਕੌਨ ਗਯੋ ਤੈ ਹਿ ਕੌਨਾ !
 ਜੋ ਕਹਿਯੋ ਕਹਤੇ ਨ ਯਮੈ ਕਥੁ, ਸੁੰਦਰ ਜਾਨਿ ਗਈ ਮੁਖ ਮੈਨਾ। ੧੪
 ਜੋ ਹਮ ਯੋਧਾ ਕਰੈ ਅਭਿਮੰਤਰ, ਸੋ ਵਹ ਯੋਧਾ ਭਰੇਹਿ ਯਿਲਾਵੈ;
 ਜੋ ਹਮ ਆਹਿਰੰਗੁ ਭਠਿ ਫੇਰਤ, ਤੈ ਕਥੁ ਆਹਿਰ ਛਾਧ ਨ ਆਵੈ;
 ਜੋ ਹਮ ਕਾਹੁਕੁ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋ ਪੁਨਿ, ਸੋਹਿ ਅਗਾਧ ਅਗਾਧ ਆਵਾਵੈ;
 ਤਾਹਿਰੇ ਭਾਂਡ ਨ ਜਾਨਿ ਸੈਐ ਭਿਧਿ, ਸੁੰਦਰ ਕੋਨਸਿ ਫੇਰ ਰਹਾਵੈ। ੧੫
 ਨੈਨ ਨ ਐਨ ਨ ਐਨ ਨ ਆਸ ਨ, ਵਾਸ ਨ ਆਸ ਨ ਆਸ ਨ ਧਾਤੇ;
 ਸ਼ੀਤ ਨ ਧਾਮ ਨ ਫੇਰ ਨ ਧਾਮ ਨ, ਪੁਰਖ ਨ ਆਮ ਨ ਮਾਤ ਨ ਧਾਤੇ;
 ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੇਖ ਅਰੇਖ ਨ, ਸ਼ੇਖ ਨ ਪੀਤ ਨ ਰੇਖਾਮ ਨ ਰਾਤੇ;
 ਸੁੰਦਰ ਮੈਨ ਗਈ ਸਿਧ ਸਾਧਕ, ਕੌਨ ਕਹੈ ਉਸਕੀ ਮੁਖ ਆਤੇ ! ੧੬
 ਬੇਦ ਥਕੇ ਕਹਿ ਤੰਤ੍ਰ ਥਕੇ ਕਹਿ, ਗ੍ਰੰਥ ਥਕੇ ਨਿਸ਼ਿ ਵਾਸਰੇ ਗਾਤੇ;
 ਰੇਖ ਥਕੇ ਸਿਖ ਧੰਨ ਥਕੇ ਪੁਨਿ, ਯੋਧਾ ਕਿਯੋ ਯਹੁ ਭਾਂਤਿ ਵਿਧਾਤੇ;

(૧૧૪)

ધોર થકે પુનિ મીર થકે પુનિ, ધોર થકે બહુ બોલિ ગિરાતે;
 સુંદર મોન ગહી સિદ્ધ સાધક, કૌન કહે ઉસકી મુખ ખાતે ! ૧૩
 યોગિ થકે કહિ જૈન થકે રૂ, પિ તાપસ થાકિ રહે રૂબ ખાતે;
 ન્યાસિ થકે વનવાસિ થકે જી, ઉદાશિ થકે બહુ ફેર ફિરાતે;
 શ્રીબહુ શાલિક ઐરહુ ભાષક, થાકિ રહે મનમૈ મુસકાતે;
 સુંદર મોન ગહી સિદ્ધ સાધક, કૌન કહે ઉસકી મુખ ખાતે ! ૧૪

ઇતિ આશ્ચર્યકો અંગ સંપૂર્ણ. ૩૪

इति श्री सुंदर विलास

जाहिर खबर,

आ ग्रंथ अमदावादमां बाले-
 टणनी हवेली नीचे बुकसेलर
 जगजीवनदास दलपतराम
 ना पूस्तकखानामांथी मळशे.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

મુંબઈ—બુકસેલર સખારામ ભીકસેટ. ઠા. હનમાન ગલીમાં. બુકસેલર
ખાળકાણુ લક્ષ્મણ. બુકસેલર ભીમશી માણેક. ઠા. ચીજ-
ખખર. બુકસેલર દામોદર ઇશ્વર. ઠા. કાળકાદેવીનારમાંપર.
બુકસેલર ગોકળદાસ હરજીવનદાસ.

વલ્લભાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.

સુરતમાં—મેહેતાજી કુકીરભાઈ કાશીદાસ. ઠા. સગરામપરે.

બુકસેલર કીકાભાઈ પગબુદાસ ઠા. દરીઆ મેહેલ આગળ.
બુકસેલર મંચેરજી જમસેદજી. ઠા. નાણાવટમાં.
બુકસેલર કરશનદાસ નારણદાસ. ઠા. નાણાવટમાં.
બુકસેલર લલુભાઈ જમનાદાસ. ઠા. નવી સડક.
બુકસેલર ત્રીભાવનદાસ ગોપાળદાસ. ઠા. નવી સડક.

ભરૂચ—બુકસેલર ફુલચંદ ખુશચંદ પાસેથી.

વડોદરા—બુકસેલર દસરથરાગોખા તથા બુકસેલર રણછોડ મોતીરામ.

ડાકોર—બુકસેલર ત્રીભાવનદાસ રણછોડદાસ પાસેથી.

નડીઆદ—કાગદી સાદકભાઈ ચોપડી વેચનાર.

સવુગુમ—બુકસેલર લલુ જીભાઈ. તથા કાશીરામ જીભાઈ.

વીરમગામ—બુકસેલર ભીખા નથુરામ. બુકસેલર મુળશંકર લલુ.

વઢવાણ—બુકસેલર પ્રાણશંકર રામજી. બુકસેલર રામા નાનજી.

લીંબડી—બુકસેલર છગન સંગજી.

ધાંગધરા—બુકસેલર નરશી જીવા ઠકર.

સાંમટી લેવી હાય તેમણે પોષ્ટપેડ કાગળ લખી ખુલાશો કરવો.
નાટપેટ કાગળ લીધામાં આવશે નહી. મુંબાઈનાં છાપેલાં સંસ્કૃત,
હીંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્ટનેરીઓ, નાટકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણ-
વ ધરમનાં, વારતાઓ, તથા કાવ્યઓ, પેટેલેથી તે સાતમી સુધીના
અરથ, તરજુમાઓ, અને વૈદકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી ઘણી ખરી
જન હાંપુતનાં અમારી પાસેથી ઘણી સરસછાપને સસતીકીમતેમળશે.

જગજીવનદાસ દસપતરામ.

ઠે. અમદાવાદમાં ખાલિફટનની હવેલીમાં.

